

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ BELİRLEYİCİLERİNİN ÇEKİM
MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ**

Büşra Dönmez Erkahraman

Zonguldak 2018

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ BELİRLEYİCİLERİNİN ÇEKİM
MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ**

**Hazırlayan
Büşra Dönmez Erkahraman**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Deniz Şükrüoğlu**

Zonguldak 2018

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün İktisat Anabilim Dalında 145282102005 numaralı Büşra Dönmez Erkahraman'ın hazırladığı “**Türkiye Dış Ticareti Belirleyicilerinin Çekim Modeli Çerçevesinde Analizi**” konulu ~~DOKTORA~~/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 20/09/2018 Perşembe günü saat 11:00’de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE/~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Hamza SESTEPE

Üye Dr. Öğr. Üyesi Deniz Bükreşli (Danışman)
Deniz

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Arslan

Üye _____

Üye _____

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

18/10/2018
Doç. Dr. Ertuğrul Yıldırım
Enstitü Müdürü

**BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ FORMU

18.10.2018

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin/Doktora Tezinin/Sanatta Yeterlik çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını, yazım sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

18.10/2018

(İmza)

Öğrencinin
Adı Soyadı

BÜŞRA DÖNMEZ
ERKAHRAMAN

ÖZET

Kurum	: ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Türkiye Dış Ticareti Belirleyicilerinin Çekim Modeli Çerçevesinde Analizi
Tez Yazarı	: Büşra Dönmez Erkahraman
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Deniz Şükrüoğlu
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans Tezi, 2018
Sayfa Adedi	: 184

Uluslararası ticaret son yıllarda iktisadi çalışmalarda gittikçe artan bir öneme sahiptir. Uluslararası ticaret işlemleri sınırlı sayıdaki mal ve hizmetlerden oluşuyorken, yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla birlikte teknolojik gelişme, uluslararası haberleşme ve ulaştırma imkânlarının gelişmesi uluslararası ticaret işlemlerinin kapsamını ve boyutunu artırmıştır. Zamanla değişen koşullar farklı teorilerin ve modellerin gelişmesine yol açmıştır.

Çalışmada, Osmanlı'nın son yıllarından başlanarak günümüze kadar Türkiye'deki ekonomik olaylardan genel olarak bahsedilmiştir. Türkiye'nin 1923 yılından itibaren dış ticareti detaylı olarak incelenmiştir. Türk dış ticareti 1923-1995 dönemi için onar yıllık dönemler halinde ithâlât, ihrâcat, dış ticaret dengesi, dış ticaret hacmi ve ihrâcatın ithâlâtı karşılama oranı verileri temel alınarak, ithâlât ve ihrâcatta yaşanan değişimlerin muhtemel sebeplerine yer verilmiştir. 1995-2015 dönemi için ise Türkiye'nin ithâlât ve ihrâcatı beşer yıllık dönemler halinde ürün ve ülke bazında incelenmiştir. Çekim modeli çerçevesinde inceleme Türkiye'nin ithâlât ve ihrâcatı için ayrı denklemler oluşturularak yapılmıştır. İthâlât denklemi için 63 ülkenin 1993-2015 dönemi verileri ihrâcat için ise 108 ülkenin 1990-2016 dönemi verileri kullanılarak analiz yapılmıştır. Türk dış ticaretinin muhtemel belirleyicileri olarak enflasyon, döviz kuru, gümrük vergisi, serbest ticaret anlaşmaları, Gümrük Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı, komşu ülkeler ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği değişkenleri ele alınmıştır. Temel çekim modeli değişkenlerinin tüm denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve elde edilen katsayıların iktisadi beklentiyle de uyumlu olduğu görülmektedir. Genişletilmiş çekim modelinde ise eklenen yeni değişkenler ve kukla değişkenler ithâlât ve ihrâcat için elde edilen nihai denklemlerde farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çekim Modeli, Panel Veri, İhrâcat, İthâlât, Uluslararası Ticaret

ABSTRACT

Institution : ZBEU Institute of Social Sciences, Department of Economics
Title : Determinants of Turkish Foreign Trade: An Analysis Using the Gravity Model
Author : Büşra Dönmez Erkahraman
Advisor : Asst. Prof. Dr. Deniz Şükrüoğlu
Type of Thesis, Year : MSc. Thesis, 2018
Number Of Pages : 184

International trade has become increasingly important in the economic literature in recent years. While traditionally international trade covered a limited number of goods and services, with the emergence of new needs, the development of new Technologies in international communication and transportation has increased the scope and size of international trade transactions over time. Changing conditions over time has led to the development of different theories and models regarding international trade.

In this study, the economic developments in Turkey have been examined from the last years of the Ottoman Empire to the present. Turkey's foreign trade since 1923 has been analyzed in detail. Data on import, export, foreign trade balance, foreign trade volumes and import coverage of export are examined for the period of 1923-1995, and the possible causes of changes in imports and exports have been offered. For the period 1995-2015 Turkey's imports and exports were examined in five-year periods with product and country basis. Gravity model analysis was performed by forming different equations for Turkey's imports and exports. While the export equations are estimated by using the data of 108 countries between 1990 and 2016, import equations are estimated by using the data of 63 countries between 1993-2015. Inflation, exchange rate, customs duty, free trade agreements, European Customs Union, Organization of Islamic Cooperation, neighboring countries and Black Sea Economic Cooperation variables are discussed as possible determinants of Turkish foreign trade. It is seen that the standard gravity model variables are statistically significant in all equations and the obtained coefficients for this variables are consistent with the economic expectation. Variables of the Augmented Gravity model are found different in the final equations obtained for import and export

Keywords: Gravity Model, Panel Data, Export, Import, International Trade

ÖNSÖZ

Çalışmada, Türkiye'nin dış ticaretini yaptığı ürün gruplarının ve dış ticaret yaptığı ülkelerin nasıl bir seyir içinde olduğu araştırılmıştır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran özelliği ülke grupları yerine tüm ülkelerin çalışmaya dahil edilmesidir.

Çalışmanın amacı, bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak Türkiye'nin dünya ülkeleriyle yapmış olduğu ithâlât ve ihrâcat verileri ile dış ticareti etkileyen unsurları ekonometrik yönden incelemektir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO LİSTESİ.....	ix
GRAFİK LİSTESİ	xiii
KISALTMA LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1
1. ULUSLARARASI TİCARET: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE.....	4
1.1. Uluslararası Ticaret: Kavramsal Çerçeve.....	4
1.1.1. Uluslararası Ticaretin Amacı ve Önemi	5
1.1.2. Uluslararası Ticaretin 20. Yüzyıldaki Artış Nedenleri.....	5
1.2. Uluslararası Ticaret: Teorik Çerçeve	6
1.2.1. Merkantilizm	7
1.2.2. Fizyokrasi	8
1.2.3. Klasik Dış Ticaret Teorisi	9
1.2.4. Mutlak Üstünlük Teorisi.....	11
1.2.5. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi	11
1.2.6. Heckscher- Ohlin Teorisi	13
1.2.7. Çekim Modeli	15
1.2.8. Yeni Ticaret Teorileri	21
2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE EKONOMİSİ	28
2.1. Osmanlı İmparatorluğunun Son Yılları.....	28
2.2. Cumhuriyetin İlk Yılları.....	29
2.3. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası.....	33
2.4. 1950-1980 Dönemi.....	34
2.5. 1980-1995 Dönemi.....	34
2.6. 1995 ve Sonrası	36
3. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ.....	40
3.1. Cumhuriyet’in İlk Yılları	40
3.2. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası.....	45

3.3. 1950-1980 Dönemi.....	47
3.4. 1980-1995 Dönemi.....	54
3.5. 1995-2015 Dönemi.....	56
3.5.1. 1995-2015 Dönemi İhrâcatı.....	57
3.5.2. 1995-2015 Dönemi İthâlâtı.....	98
4. TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNİN ÇEKİM MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ	138
4.1. Ekonometrik Model ve Değişkenler	138
4.2. Yatay Kesit Bağımlılığı.....	141
4.3. Birim Kök Testi.....	143
4.4. Parametre Tahmini	145
4.4.1. İhrâcat Denklemi	146
4.4.2. İthâlât Denklemi	154
4.4.3. Nihai Denklemler	162
SONUÇ.....	165
KAYNAKÇA	170
EKLER.....	178
EK 1: İhrâcat Denklemi İçin Kullanılan Ülkeler	178
EK 2: İthâlât Denklemi İçin Kullanılan Ülkeler	179
EK 3: Gümrük Birliği'ne Üye Olan Ülkeler	180
EK 4: Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne Üye Olan Ülkeler	181
EK 5: İslam İşbirliği Teşkilatı'na Üye Olan Ülkeler (1969).....	182
EK 6: Serbest Ticaret Anlaşması Yapılan Ülkeler.....	183
EK 7: Türkiye'nin Sınır Komşusu Olduğu Ülkeler	184

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1: Dış Ticaret: 1923-1929 (Bin \$)	41
Tablo 3.2: Dış Ticaret: 1930-1939 (Bin \$)	43
Tablo 3.3: Dış Ticaret: 1940-1949 (Bin \$)	45
Tablo 3.4: Dış Ticaret: 1950-1959 (Bin \$)	47
Tablo 3.5: Dış Ticaret: 1960-1969 (Bin \$)	49
Tablo 3.6: Dış Ticaret: 1970-1979 (Bin \$)	51
Tablo 3.7: Dış Ticaret: 1980-1994 (Bin \$)	54
Tablo 3.8: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâcat Dağılımı-1995 (Milyar\$).....	57
Tablo 3.9: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-1995 (Milyon \$).....	58
Tablo 3.10: Çeşitli Mâmul Eşya Ürün Grubu Alt Ürün Grupları İhrâcat Dağılımı- 1995 (Milyon\$)	60
Tablo 3.11: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Ürün Grubu Alt Ürün Grubu İhrâcat Dağılımı-1995 (Milyon\$)	62
Tablo 3.12: Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-1995 (Milyon\$)	64
Tablo 3.13: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyar\$).....	65
Tablo 3.14: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyon\$).....	66
Tablo 3.15: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Ürün Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyon\$)	68
Tablo 3.16: Çeşitli Mâmul Eşya Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyon\$)	70
Tablo 3.17: Makine ve Ulaşım Araçları Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyon\$).....	71
Tablo 3.18: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyar\$).....	73
Tablo 3.19: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyon\$).....	74
Tablo 3.20: Makine ve Ulaşım Araçları Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyon\$).....	76
Tablo 3.21: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyon\$)	78
Tablo 3.22: Çeşitli Mâmul Eşya Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyon\$)	79

Tablo 3.23: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyar\$).....	81
Tablo 3.24: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyon\$).....	82
Tablo 3.25: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyon\$)	84
Tablo 3.26: Makine ve Ulaşım Araçları Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyon\$).....	86
Tablo 3.27: Çeşitli Mamül Eşya Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyon\$)	88
Tablo 3.28: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâcat Dağılımı-2015 (Milyar\$).....	89
Tablo 3.29: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2015 (Milyon\$).....	90
Tablo 3.30: Makine ve Ulaşım Araçları Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı- 2015 (Milyon\$)	92
Tablo 3.31: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2015 (Milyon\$).....	94
Tablo 3.32: Çeşitli Mâmul Eşya Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2015 (Milyon\$)	96
Tablo 3.33: SITC REV 3 Ürün Sınıflamasına Göre İthâlât-1995 (Milyar\$)	99
Tablo 3.34: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İthâlâtın Dağılımı-1995 (Milyon\$).....	99
Tablo 3.35: Makine ve Ulaşım Araçları Grubunun Alt Gruplarında Yapılan İthâlâtın Dağılımı-1995 (Milyon\$)	101
Tablo 3.36: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubu Alt Gruplarının İthâlât Dağılımı-1995 (Milyon\$)	103
Tablo 3.37: Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri Grubunun Alt Ürün Gruplarının İthâlât Dağılımı-1995 (Milyon\$)	105
Tablo 3.38: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İthâlât Dağılımı-2000 (Milyar\$).....	106
Tablo 3.39: İlk Üç Ürün Grubunu İthâlât Dağılımı-2000 (Milyon\$)	107
Tablo 3.40: Makine ve Ulaşım Araçları Grubunun Alt Ürün Grupları-2000 (Milyon\$)	109
Tablo 3.41: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubunun Alt Ürün Grupları-2000 (Milyon\$)	111
Tablo 3.42: Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler Grubunun Alt Ürün Grupları-2000 (Milyon\$)	112
Tablo 3.43: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İthâlât Dağılımı-2005 (Milyar\$).....	113

Tablo 3.44: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İthâlâtın Dağılımı-2005 (Milyar\$).....	114
Tablo 3.45: Makine ve Ulaşım Araçları Grubunun Alt Ürün Grupları İthâlât Dağılımı-2005 (Milyon\$).....	116
Tablo 3.46: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubunun Alt Ürün Grubu İthâlât Dağılımı-2005 (Milyon\$)	118
Tablo 3.47: Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri Grubunun Alt Ürün Grubunun İthâlât Dağılımı-2005 (Milyon\$)	120
Tablo 3.48: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İthâlât Dağılımı-2010 (Milyar\$).....	121
Tablo 3.49: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İthâlât Dağılımı-2010 (Milyon\$).....	122
Tablo 3.50: Makine ve Ulaşım Araçları Grubunun Alt Ürün Grupları İthâlât Dağılımı-2010 (Milyon\$).....	124
Tablo 3.51: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubu Alt Ürün Gruplarının İthâlât Dağılımı-2010 (Milyon\$)	126
Tablo 3.52: Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler Grubu Alt Ürün Grubunun İthâlât Dağılımı-2010 (Milyon\$)	127
Tablo 3.53: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İthâlât Dağılımı-2015 (Milyar\$).....	128
Tablo 3.54: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İthâlât Dağılımı-2015 (Milyon\$).....	129
Tablo 3.55: Makine ve Ulaşım Araçları Grubunun Alt Ürün Grupları İthâlât Dağılımı-2015 (Milyon\$).....	131
Tablo 3.56: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubu Alt Ürün Gruplarının İthâlât Dağılımı-2015 (Milyon\$)	133
Tablo 3.57: Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri Grubu Alt Ürün Grubunun İthâlât Dağılımı-2015 (Milyon\$).135	
Tablo 4.1: İhrâcat Denklemi Değişkenleri İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları	142
Tablo 4.2: İthâlât Denklemi Değişkenleri İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları	143
Tablo 4.3: İhrâcat Denklemi Değişkenleri İçin Birim Kök Testi Sonuçları	144
Tablo 4.4: İthâlât Denklemi Değişkenleri İçin Birim Kök Testi Sonuçları.....	144
Tablo 4.5: Tekrarlı Gözlemlere Sahip Değişkenler İçin Birim Kök Test Sonuçları	145
Tablo 4.6: İhrâcat denklemi (Rassal Birim Etkisi)	147
Tablo 4.7: İhrâcat denklemi (Rassal Zaman Etkisi)	149
Tablo 4.8: İhrâcat Denklemi (Rassal Birim ve Zaman Etkisi)	151

Tablo 4.9: İthâlât denklemi (Rassal Birim Etkisi)	155
Tablo 4.10: İthâlât denklemi (Rassal Zaman Etkisi)	157
Tablo 4.11: İthâlât denklemi (Rassal Birim ve Zaman Etkisi)	159
Tablo 4.12: Nihai Çekim Modelleri.....	163

GRAFİK LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 3.1: Dış Ticaret: 1923-1929 (Bin \$)	41
Grafik 3.2: Dış Ticaret: 1930-1939 (Bin \$)	43
Grafik 3.3: Dış Ticaret: 1940-1949 (Bin \$)	46
Grafik 3.4: Dış Ticaret: 1950-1959 (Bin \$)	48
Grafik 3.5: Dış Ticaret: 1960-1969 (Bin \$)	50
Grafik 3.6: Dış Ticaret: 1970-1979 (Bin \$)	52
Grafik 3.7: Dış Ticaret: 1980-1994 (Bin \$)	55

KISALTMA LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller (Genişletilmiş Dickey Fuller)
AR-GE	: Araştırma- Geliştirme
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EAT	: Endüstriler arası Ticaret
EİT	: Endüstri içi Ticaret
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Sâfi Millî Hâsıla
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
SITC REV 3	: Standard International Trade Classification Revision 3 (Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması, Revize 3)
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
UNCTAD	: United Nations Conference On Trade And Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)

GİRİŞ

Ticari faaliyetler insanlık tarihinde çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Ticaret, bir malı bir başka mal ile değiştirerek ihtiyaçları karşılama biçimi olan trampadan, günümüz dünya ticaretine kadar uzanmıştır. Uluslararası ticaret işlemleri sınırlı sayıdaki mal ve hizmetlerden oluşuyorken, yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla birlikte teknolojik gelişme, uluslararası haberleşme ve ulaştırma imkânlarının gelişmesi uluslararası ticaret işlemlerinin kapsamını ve boyutunu artırmıştır.

Uluslararası ticaretin yapılmasının amacı, ülkede bulunmayan ya da bulunduğu halde yüksek maliyetli veya düşük kaliteli olan mal ve hizmetlerin dış ülkelere alınması ve ülkede fazla olan mal ve hizmetlerin dış ülkelere satılmasıyla tüm tüketicilerin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Günümüzde tüm ülkeler dış ticaret yapmaktadır. Ülkeler bazen ihtiyaçlarından fazla üretim yaparlar ve fazla üretilen malları başka ülkelere satarak ihrâcat yaparlar. Eğer üretimleri ihtiyaçlarını karşılamıyor ise eksik oldukları malları başka ülkelere ithal ederler. Çünkü her ülkenin bulunduğu konum ve teknolojik gelişmeyle üretebilecekleri ürünler farklılık gösterebilmektedir. Bir ülkede yaşayan tüm tüketicilerin zevk ve tercihleri birbirinden farklı olabilmektedir. Ayrıca üretilen malların fiyatlarında ülkeden ülkeye farklılıklar yaşanmaktadır. Bu yüzden başka ülkelerle ithâlât ve ihrâcat yapılarak tüm tüketicilerin talepleri karşılanmaya çalışılır. Örneğin verimli tarım arazisine sahip ya da nitelikli işgücüne sahip ülkeler, daha ucuz üretim yaparak ürettikleri malın ihrâcatçısı olabilirler. Bu özelliklere sahip olmayan ülkeler ise daha fazla maliyete katlanıp bu ürünleri üretmek yerine diğer ülkelerden ithâlât yaparlar.

Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ticaretin kavramsal ve teorik çerçevesinden bahsedilecektir. Uluslararası ticaretin doğuşu 16.yüzyıldan 17. yüzyılın sonlarına kadar geçerli olan Merkantilizm ile başlar. Devamında ise Fizyokratlar, Klasik Dış Ticaret Teorisi, Çekim Modeli ve Yeni Ticaret Teorileri ortaya çıkmıştır. Günümüzde uluslararası ticaret büyük oranda artış göstermiştir. Uluslararası ticaretin artmasıyla birlikte, uluslararası ticareti açıklayan teoriler de çeşitlenmeye başlamıştır. Merkantilizm ile başlayan uluslararası ticaret günümüzde

yeni ticaret teorilerine dayandırılmaktadır. Yeni Ticaret Teorileri, Nitelikli İşgücü Teoremi, Teknoloji Açığı Teoremi, Ürün Dönemleri Teoremi, Varlık Teoremi, Gelir ve Tercihlerde Benzerlik Teoremi, Ölçek Ekonomileri Teoremi, Monopolcü Rekabet Teorisi, Endüstrilerarası ve Endüstriiçi Ticaret Teorisi olarak farklı alanları ilgilendiren teoremlerdir.

Birinci bölümünde çalışmada kullanılan çekim modeline daha detaylı verilecektir. Uluslararası ticarete dayanan Çekim Modeline göre, iki ülke arasındaki ticaret, o ülkelerin milli gelirleri arttıkça, artar; aralarındaki mesafe arttıkça, azalır. Mesafenin olumsuz etkide bulunmasının sebebi, taşıma maliyetleri olarak görülmektedir. Mesafe arttıkça taşıma maliyetleri de artacağı için uluslararası ticaret negatif etkilenir. Ülkelerin milli gelirlerinin uluslararası ticareti olumlu etkilemesinin sebebi ise, ülkelerin milli geliri arttıkça ihrâcat ve ithâlâtın artmasıdır. İhrâcatçı ülkede milli gelir artışı yaşanır, üretim kapasitesi artar ve ihrâcatı yapılan mallarda çeşitlilik sağlanır. Eğer ithâlâtçı ülkede milli gelir artışı yaşanır, diğer ülkelere daha çok ithâlât yapabilir. Çekim modelinde, milli gelir ve mesafe temel değişkenlerin yanı sıra serbest ticaret anlaşmaları, gümrük birliği, komşu ülkeler ortak dil, ortak din, ortak para birimi gibi kukla değişkenlerde kullanılabilir. Uluslararası ticarete çekim modelinin sık kullanılmaya başlanmasının sebebi, modelin basit bir denkleme sahip olmasıdır. Birçok iktisatçı, çekim modeline dayanarak uluslararası ticaretin belirleyicilerini analiz etmiş ve teorik düşünceleri geliştirmişlerdir.

İkinci bölümde son döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisinden başlanarak günümüze kadar Türkiye ekonomisinde yaşananlar anlatılacaktır. 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ithâlâtı teşvik edici, ihrâcatı ise kısıtlayıcı bir politika izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun izlediği ticaret politikasının amacı, ülkenin temel ihtiyaçlarında kullandığı mal miktarını arttırmak olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın olumsuz ekonomik etkileri görülmektedir. Ekonominin şekillenmesi için 1930 yılından itibaren daha fazla devlet ağırlıklı dış ticaret politikaları benimsenmiştir. 1940-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'de ekonomik gelişmeler açısından gerileme yaşanmıştır. Bu dönem ekonomik açıdan devletçilik ve savaş ekonomisi yılları olarak değerlendirilmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren ithal ikameci politika uygulanmıştır. 1970'li yıllarda uluslararası piyasada

meydana gelen arz şokları nedeniyle Türkiye'nin dış ticareti olumsuz etkilenmiştir. 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları ile ithal ikameci politikalar yerine ihrâcat yönelik sanayileşme politikaları uygulanmaya başlamıştır. Türkiye 1996 yılında Gümrük Birliği'ne üye olarak dış ticaretini küresel bir boyuta taşımıştır. Türkiye ekonomisi için yüksek kamu borçlanması ve yüksek enflasyon oranlarının olduğu 1990'lı yıllar biterken, 2001 yılı Türkiye ekonomisinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Şubat 2001 Krizi ortaya çıkardığı çarpıklıklar ve toplumsal hayatta yarattığı hasarlar nedeniyle yaşanan en büyük kriz olarak Türkiye ekonomi tarihinde yer almıştır. 2001 yılındaki büyük ekonomik krizin ardından yapılan güçlü ekonomiye geçiş programı ile ekonomi 2002 yılında düzelmeye başlamıştır. Türkiye, 2016 yılı itibariyle, dünyanın 17. Büyük ekonomisi haline gelmiştir.

Üçüncü bölümde geçmişten günümüze Türkiye'nin dış ticareti anlatılmaya çalışılacaktır. 1923-1995 yılları arasındaki dönem Türkiye'nin ihrâcat, ithâlât, dış ticaret dengesi, dış ticaret hacmi, ihrâcatın ithâlâtı karşılama oranındaki değişimleri ve bu değişimlere sebep olan ekonomik olaylardan bahsedilecektir. Türkiye'nin 1995-2015 dönemi dış ticareti ise daha kapsamlı veri elde edilebildiği için daha detaylı incelenecektir. Türkiye'nin dış ticaretini yaptığı ürün gruplarının miktarları ve dış ticaret içindeki payları 1995-2015 dönemi için beşer yıllık aralıklarla bu bölümdeki tablolarda ihrâcat ve ithâlâta göre ayrı ayrı ele alınacaktır. Ardından en fazla dış ticareti yapılan ilk üç ürün grubu ve bu ürün gruplarındaki ilk üç alt ürün grubu için ülke bazında miktar ve paylara göre bir sıralama ile sonuçlar tablo haline getirilecektir. Bu sonuçlar ithâlât ve ihrâcat için ayrı ayrı incelenecektir.

Dördüncü bölümde ise Türkiye'nin ithâlât ve ihrâcatı için ayrı ayrı çekim modeli uygulanarak analiz edilmiştir. Türkiye'nin ihrâcat ve ithâlâtı çekim modeli çerçevesinde ayrı ayrı ele alınarak hem ihrâcat hem de ithâlât için çekim modeli denklemleri elde edilmiştir. Çekim modelinde kullanılacak verinin yapısı gereği modeller panel veri yöntemleri ile tahmin edilmiştir. Tahmin sürecinin değişkenlerin yatay kesit bağımlılığının incelenmesi, yatay kesit bağımlılığı sonuçlarına göre değişkenlere birinci ya da ikinci nesil durağanlık testlerinin uygulanması, durağanlık testlerinin sonuçlarına göre düzey tahminleri, istatistiksel varsayımların test edilmesi ile son olarak iktisadi beklentiye uygunluğun incelenmesi aşamalarından oluşmaktadır.

1. ULUSLARARASI TİCARET: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde uluslararası ticaretin tanımına ve türlerine yer verilecektir. Uluslararası ticaretin amacına ve önemine değinilecektir. Ayrıca uluslararası ticaretin 20. Yüzyıldaki artış sebeplerinden bahsedilecektir.

1.1. Uluslararası Ticaret: Kavramsal Çerçeve

Ticari faaliyetler insanlık tarihinde çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Ticaret denilen olgu eski çağlarda yaşamış insanların yaptığı bir malı bir başka mal ile değiştirerek ihtiyaçlarını karşılama biçimi olan trampadan, çok geniş boyutta gerçekleşen günümüz dünya ticaretine uzanan bir seyir izlemiştir (Güçlüay, 2001:296).

Bir ülkenin dış dünyayla yaptığı ve yalnızca mal alım-satımlarını kapsayan işlemlere uluslararası ticaret adı verilir. Diğer bir ifadeyle uluslararası ticaret ülkelerin ithâlât ve ihrâcat hareketlerinin toplamından oluşmaktadır. Bir ülkedeki kamu kuruluşlarının, özel kişi ve kuruluşların bir başka ülkeden mal ve hizmet satın almalarına ithâlât, bir başka ülkeye mal ve hizmet satmalarına ise ihrâcat denir (Seyidoğlu, 2007:3).

Uluslararası ticaret işlemlerinin büyük bir çoğunluğu sınırlı sayıdaki mal ve hizmetlerden oluşuyorken, zamanla yeni ihtiyaçların ortaya çıkması, teknolojik gelişme, uluslararası haberleşme ve ulaştırma imkânlarının gelişmesi uluslararası ticaret işlemlerinin kapsamını ve boyutunu artırmıştır (Kumbaracıbaşı, 1976:5).

Uluslararası ticaret normal ticaret, bağlı ticaret, sınır ticareti ve serbest bölge ticareti olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Normal ticaret, kambiyo rejimleri çerçevesinde serbest döviz ile yapılan ve mevzuat ile özel bir ayrıcalık tanınmayan ticarettir. Bağlı ticaret, iki ülke arasında yapılan ticari sözleşmede ihrâcatçı ülkenin ithâlâtçı ülkeden bedeli için döviz dışında işlem talep etmesi şeklinde gerçekleşir. Sınır ticareti, komşu iki ülke arasında özel anlaşmalara dayanılarak yürütülen ve iki ülkenin sınır ve kıyı bölgelerine yakın yerleşim yerlerini de kapsayan ticarettir. Serbest bölge ticareti ise bir ülkenin ulusal

egemenlik sınırları içinde bulunmakla beraber, gümrük sınırları dışında kalan, ülkede geçerli olan mali ve ekonomik mevzuatın dışında tutulan bölgeler aracılığıyla gerçekleşen ticaret şekli olarak bilinmektedir (Yardımcıoğlu vd., 2012:339-340).

1.1.1. Uluslararası Ticaretin Amacı ve Önemi

Uluslararası ticaretin yapılmasının amacı, iç piyasada bulunmayan ya da bulunduğu halde yüksek maliyetli veya düşük kaliteli olan mal ve hizmetlerin dış piyasalardan sağlanması ve iç piyasada fazla olan mal ve hizmetlerin dış piyasaya transferi ile refah seviyesinin yükseltilmesidir (Bıdırdı, 2007:5).

Uluslararası ticaretin önemini belirten görüşlerin merkantilist dönemi kapsayan 300-400 yıl öncesine kadar dayandığı; fakat bugünkü iktisat teorisinin temellerinin Adam Smith tarafından oluşturulduğu bilinmektedir (Çoban, 2015:5).

Uluslararası ticaret bir ekonomi için kalkınma ve büyümenin tamamlayıcı unsurlarından biridir. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için yabancı piyasalara girmek çok önemlidir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki refah uçurumunu kapatılması için daha önceleri ithal ikameci politikalar izlenirken, 1970'lere gelindiğinde ihrâcata dönük politikalar önerilmeye başlanmış ve 1980'lerde birkaç istisna dışında bütün ülkeler dış ticarete dayalı büyüme stratejisini uygulamaya çalışmıştır (Şengönül ve Tuncer,2004:162).

Uluslararası ticaret, küresel piyasalarda alıcı ve satıcıların en iyiyi aramalarını sağlamıştır. En iyiyi arama ise mal ve hizmet üretiminde Araştırma/Geliştirmeyi (Ar-Ge), yeni teknolojilerin sağlanmasını, yeni malların ortaya çıkarılmasını, bunun için kaynakların optimal dağılımını sağlayacak ve firmalara kar marjlarını, pazar paylarını artıracak hacmi ve çeşidi artan malların üretimlerini, pazarlama dağıtımını en iyi şekilde yapmalarına olanak sağlamıştır (Çoban,2015:6).

1.1.2. Uluslararası Ticaretin 20. Yüzyıldaki Artış Nedenleri

Uluslararası ticaretin 20. yüzyıldaki hızlı artış nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: (Karluk:2009, 4-6).

- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) bünyesinde çok taraflı tarife indirimleri yapılmış ve koruma oranları azaltılmıştır.
- Her  lke refahını arttırmak için nisbi  st nl ge sahip olduğu alanda üretim yapmış,  st nl ge sahip olmadığı alanlarda ise başka ülkelerden ürün almıştır.
- Uzmanlaşmaya önem verilmiştir. Uzmanlaşmanın olduğu bir ekonomide üretilen mal ve hizmetler, dış ticaret yoluyla başka toplumların ihtiyaçlarına sunularak, dünyada genel refahın yükselmesini sağlamıştır.
- Toplumsal ve kültürel tercihler ön plana çıkmaya başlamıştır. Ulaşım imkânlarının gelişmesiyle birlikte günümüzde insanlar daha fazla yere gidebilmekte ve gittikleri yerlerde birçok alışkanlıklarını ve tercihlerini de karşılamak istemişlerdir. Bunların karşılanması terk ettikleri yerlerden sağlanan mal ve hizmetlerle mümkün olmuştur.
- Dünyanın farklı yerlerindeki tüketim kalıpları, alışkanlıklar ve moda hakkında bilgi sahibi olmak artık herkesin elinin altındadır. Öğrenilen yeni bilgiler, var olan alışkanlıkların değişmesine veya alışkanlıklarının giderilme biçiminin değişmesine yol a mıştır.
- Uluslararası ticarete risk faktörünü azaltarak ticaret arttırıcı bir etken olarak görülen günümüzün uluslararası ödeme şekilleri ve gelişen bankacılık ve sigortacılık sistemi dış ticaretin hızla artmasındaki sebeplerden biri olarak görülmektedir.
- Dış ticareti arttıran diğer faktörler, giderek artan yabancı sermaye hareketleri, yabancı ülkelerde üstlenilen projeler, çokuluslu şirketlerin firma içi ve dış ticaretleri olarak görülmüştür.

1.2. Uluslararası Ticaret: Teorik  er eve

Uluslararası ticaretin teorik  er evesi incelendiğinde farklı kişilerin teoriye katkıda bulunduğu görülmektedir. Bu bölümde 16.yüzyılda ortaya çıkan Merkantilizmden, 1960'larda ortaya çıkan yeni ticaret teorilerine kadar olan teorilerden bahsedilecektir.

1.2.1. Merkantilizm

Klasik teoriden önceki 16. asırdan 17. asır sonlarına kadar dünyada etkili olan, ekonomik ve siyasal doktrin Merkantilizmdir. Orta Çağ'ı takip eden dönemde, Orta Çağ'ın temel özelliklerini yansıtan “doğal ekonomi” anlayışı, feodalizm ve skolastisizm tümüyle ortadan kalkmamış ve dönemin sonuna kadar bazı ülkelerde az, bazı ülkelerde çok; etkisini göstermeye devam etmiştir. Buna rağmen, bu dönemde ekonomik, siyasal, kültürel ve dinsel değişimler ortaya çıkmıştır. Merkantilistler, Orta Çağ düşüncesini reddedip onun yerine daha akılcı ilkeler oluşturmaya yönelmişlerdir. Bu yönleri nedeniyle, sonradan ortaya çıkacak ve gerçek politik ekonominin kurucusu sayılan Fizyokratlar'ın öncüsü olarak kabul edilmişlerdir (Seyidoğlu, 2003: 13).

Merkantilist düşünürler, özellikle dönemin ilk yıllarında günlük yaşam sorunlarıyla ilgilenmiş ve ulusal devletin zenginliğini nasıl arttıracaklarını araştırmışlardır. O zamanlar bir devletin güçlü olup olmadığı, uzun savaşlara dayanabilmesi, ülkeler fethetmesi ve kolonilere sahip olabilmesi ile anlaşıldı. Bu yüzden, Hükümdarın birinci amacı devlet hazinesinin büyümesiydi. Bunun için de dış ticaret dengesinin pozitif olması yani ithâlâttan çok ihrâcat yapılmasını gerektirmekte idi (Samuelson, 1966: 807). Merkantilist felsefeye göre, ülkelerin hedefi ödemeler dengesinin fazla vermesidir. Bir ülkenin ödemeler dengesinin fazla vermesi, o ülkenin değerli maden stokunun artması ile mümkün olur. Değerli maden stokunun artması, o ülkenin uluslararası ekonomik ve siyasi gücünün artması anlamına gelmektedir (Appleyard ve Field, 1992:20-21).

Merkantilizm yoğun devlet müdahaleciliğine dayanan bir doktrindir. Dış ödeme fazlası oluşturup altın stoklarını artırabilmek için, iç ve dış ekonomik faaliyetler üzerine yoğun devlet müdahaleciliğini zorunlu görmektedirler (Tunç, 2004:13-14). Temel amaçları doğrultusunda, ihrâcatın arttırılmasına en üst düzeyde ihtimam verirken hammadde ithâlâtı hariç mamül malların ithâlâtlarında kısıtlayıcı politikalar uygulamaktadırlar (Tatlıcı, 2009:4). Yani ülkeler zenginliklerini artırabilmek için bol miktarda ihrâcat yapmalı, mâmül mal ithâlâtının ise büyük ölçüde kısıtlamalıdır.

1.2.2. Fizyokrasi

Fizyokrasi Merkantilist ilkelerin üç asır süresince uygulanması, ideolojik tepki yaratacak sonuçlar doğurmuştur. Ekonomik alanda tarımın bilinerek ve istenerek sanayiye feda edilerek ve ticaretle sanayinin engellenmesi bir tür kötüye kullanma sayılmıştır. Böyle bir ortamda, Fizyokrasi, merkantilizme karşı bir anti tez olarak ortaya çıkmıştır. Fizyokrasi “doğanın egemenliği” anlamına gelmektedir ve ekonomi biliminin ilk düzenli görüşlerinin kapsar. 18. yüzyılda Fransa’da ortaya çıkan Fizyokrasi, Adam Smith’in Ulusların Zenginliğinin Nedenleri ve İçeriği Hakkında Araştırma adlı eserinin yayınlamasıyla öneminin yitirmiştir (Zarakoğlu, 1981:11).

Fizyokratların tabii düzenle ilgili çalışmaları iktisadi düzeninin bütünü kavramak, mantıklı ve tutarlı bir düşünce çizgisi içinde açıklamak yolunda atılan ilk adımdır. Fizyokratlar, merkantilistler gibi servetin kaynağını aramakta, fakat bunlardan farklı olarak, servetin mübadeleden değil, üretimden olduğunu ileri sürmüşlerdir (Kazgan, 1997: 56-58).

Fizyokratlar, bir ekonominin üç sınıftan oluştuğunu düşünür: Mülk (toprak) sahipleri sınıfı, çiftçi sınıfı ve üretken olmayanlar sınıfı. Bu üç sınıfın niteliği ve ekonomide oynadıkları rol, fizyokratların net üretim kavramlarıyla açıklanır. Bir sınıf, eğer net üretim yaratabiliyorsa, yani kendi geçimi için gerekenden daha fazla bir üretim yapabiliyorsa üretken yani verimlidir. Sadece, üzerinde tarım yaptıkları toprağı mal sahiplerinden kiralayan çiftçi sınıfı, üretken bir sınıftır. Fizyokratlara göre üretim, üretim için, kullanılan malzemeden daha fazla bir ürün elde etmek, teknik deyimle bir artık değer yaratmak demektir (Samuelson, 1966: 349).

Fizyokratları özetlemek gerekirse, Fizyokratlar, ülkenin zengin olması için toprakla yani tarımla uğraşılması gerektiğini savunurlar. Ekonomide tüketilmeyen fazla ürünün dış ticaret yoluyla dışarı atıldığını ifade ederler. Merkantilistlerin aksine dış ticaretin serbest olması gerektiğini savunurlar.

1.2.3. Klasik Dış Ticaret Teorisi

Uluslararası ticaret teorisi, Klasik İktisat Okulunun kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" kitabına dayanmaktadır. Smith'in temel varsayımları, bireylerin ekonomik çıkarlarına göre hareket ettiği "iktisadi insan" varsayımı, devletin bireylerin davranışlarına müdahale etmemesinin öngören "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" varsayımı ve ekonomik hayatı düzenleyen fiyat mekanizması olan "görünmez el" kavramıdır. Smith'e göre uluslararası ticaret, uluslararası uzmanlaşma ve iş bölümü sağlayarak dünya kaynaklarının verimliliğini artırır. Böylece dünya üretimi ve refahının yükselmesini sağlamaktadır (Seyidoğlu, 2007:23-24). Dolayısıyla Merkantilizm'in uluslararası ticarete bir taraf kazanırken diğer tarafın kaybetmesi görüşü Smith'e göre yanlıştır.

Klasik iktisatçılar aşağıdaki üç sorunun cevabını bulmaya çalışmışlardır (Karluk,2009:19).

- Ülkeler arasında hangi mallar ihraç ve ithal edilir? Uluslararası ticaretin yönü nasıl oluşur?
- Ülkeler arasında ticareti yapılan malların fiyatı nasıl oluşur? Dış ticaret haddi nasıl belirlenir?
- Ülkeler neden dış ticaret yaparlar, yani dış ticaretin ülkelere sağladığı yararlar nelerdir?

Aslında bu üç soruda birbirinden bağımsız değildir. Birinci soruya klasik teoremin cevabı: Her ülke, kendisinde nisbi olarak ucuza üretebildiği malın üretiminde uzmanlaşmalı ve fazla üretilen mallar, ihtiyaç olan ve ucuza üretilen diğer mallar ile değiştirilmelidir. Üçüncü sorunun cevabı, her ülke nisbi olarak ucuza ürettiği malın üretiminde uzmanlaşacağı için, dünya genelinde bir uzmanlaşma oluşacaktır. Bunun sonucunda, bazı ülkeler bazı malları daha ucuza üretecek ve daha fazla çıktı sağlanacaktır. Sonuçta dünyada üretim artacak ve ticaret yapan bütün taraflar kazanç sağlayacaktır. İkinci sorunun cevabı ise Klasik teoriye göre denge ticaret haddi veya uluslararası fiyat, uluslararası arz ve

talep ilişkisi sonucunda ortaya çıkar ve oluşan fiyat ticaret yapan tarafların uluslararası ticaretten doğan kazançlarını belirler (Seyidoğlu, 2009:20).

Klasik Dış Ticaret Teorisinin varsayımlarının çok olması nedeniyle gerçek hayattan uzaklaşmıştır. Teorinin anlamlı bir şekilde ele alınıp incelenebilmesi için, bazı basitleştirici varsayımlarda bulunulmuştur. Bu varsayımlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Karluk, 2009:20-21):

- Ekonomide para nötrdür. Yani parasal değişkenlerde meydana gelen artış ve azalışlar nisbi fiyatları etkilememektedir.
- Ekonomide fiyatlar tam esnektir ve tam rekabet şartları altında belirlenir.
- Üretim faktörü miktarı sabittir. Üretim faktörleri fiyatlarında oluşabilecek bir değişme üretim faktörü miktarını etkilememektedir.
- Farklı toplumlardaki tüketiciler aynı zevklere sahiptir.
- Gelir dağılımı sabittir.
- Ekonomi, tam istihdam ve tam kapasite durumundadır.
- Ulaştırma ve haberleşme maliyetleri sıfırdır.
- Üretim fonksiyonları ülkeler arasında farklıdır, ürünler ise homojendir.
- Ülkeye göre sabit getiri söz konusudur.
- Serbest dış ticaret politikası izlenir.
- Emek homojendir, fakat emek verimliliği ülkeler arasında farklıdır ve emeğin verimliliğini ise dış ticarete konu olan mallar belirler.
- Dünyada sadece iki ülke ve iki malın var olduğu ve her ülkede iki malın üretildiği, dış ticarete kota ve diğer kısıtlamaların olmadığı varsayılmaktadır.
- Bir diğer varsayım ise emek değer teorisidir. Emek değer teorisine göre emek, tek bir üretim faktörüdür ve kapalı bir ekonomide bütün malların fiyatları, emeğin değeri ile ölçülmektedir.

1.2.4. Mutlak Üstünlük Teorisi

1776 yılında ulusların zenginliği isimli kitabında, merkantilist düşünürlerin aksine, dünyada serbest ticaretin ülkelerin ve böylelikle dünya refahının artması bakımından daha yararlı olacağını savunmuştur. Smith kitabında, bir aile reisinin dışarıdan daha ucuza satın alabileceği bir şeyi hiçbir zaman evde yapmaması gerektiğini savunarak iş bölümüne verdiği önemi ortaya koymuştur (Karluk,2009:22).

Adam Smith, serbest ticaret ve uluslararası uzmanlaşmayı mutlak üstünlük teorisiyle açıklamaktadır. Teori her ülkenin dış ticaretten yarar sağlayacağı ve böylece dünya kaynaklarının etkin şekilde kullanılmış olacağını anlatmaktadır. Bir ülke bir malı diğer ülkeye göre mutlak olarak daha ucuza üretiyorsa, o malın üretiminde uzmanlaşmalı, mutlak üstünlüğe sahip olmadığı malların üretimini ise üstünlüğe sahip olan ülkelere bırakmalıdır. Smith'in bahsettiği anlamdaki üstünlük, bir malın bir ülkede diğer ülkelere göre daha verimli üretilmesidir. Bu verimli üretim sayesinde uluslararası uzmanlaşma gerçekleşecektir. Uzmanlaşma sayesinde ise üretim faktörleri ülkeler arasında daha etkin bir şekilde kullanılacak ve dünya üretiminde artış sağlanacaktır. Bu durumdan ticaret yapan tüm ülkeler yararlanacaktır (Smith, 2002:21). Burada etkinliği sağlayan ticaret serbestliği, devletin üretimi ve ticarete müdahale etmemesidir. Böylece ülkelerin refahı da artmış olacaktır.

Mutlak üstünlük teorisi uluslararası ticaretin nedenini açıklamada önemli bir adım olarak görülmektedir. Ancak teorinin yanlış olmasa da eksik olduğu düşünülmektedir.

1.2.5. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

“Mukayeseli Avantajlar Teorisi” ya da “Karşılaştırmalı Maliyetler Doktrini” olarak da bilinen Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, Mutlak Üstünlükler Teorisi’ndeki eksiklikleri gidermek için David Ricardo tarafından geliştirilmiştir (Turhan, 2012:6).

Ricardo’ya göre “Bir ülke bütün mallarda diğer ülkelere göre daha üstün olsa da karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu mallarda uzmanlaşıp daha az üstün

olduğu malları ithal ederek daha fazla refaha ulaşabilir” (Ricardo, 1996:95). Yani bir ülke bir malın üretiminde diğer mallara göre daha düşük maliyete sahip olduğu malın üretiminde uzmanlaşmalı, daha maliyetli olarak üretebildiği malı ise ithal etmelidir.

Ricardo’ya göre uluslararası ticareti mutlak üstünlüklere göre açıklamaya gerek yoktur, çünkü karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu yerde mutlak üstünlük de vardır, ancak bunun tersi geçerli değildir (Turhan, 2012:6).

Ricardo modelinde de bazı eksiklikler vardır ve bu eksiklikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Seyidoğlu, 2007:31-33):

- Ricardo modelinde maliyeti sadece emek oluşturmaktadır. Sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilik faktörünün maliyette yer almaması maliyetin etkin kullanımını engellemektedir.
- Ricardo’nun homojen bir üretim faktörü olarak kabul ettiği emek, aslında gerçek hayatta eğitim, deneyim ve becerilerle nitelik kazanmaktadır. Ricardo bu etkiyi göz önünde bulundurmamıştır.
- Ricardo işgücünün ülke içinde tam hareketli, ülkeler arasında tam hareketsiz olduğunu söyler. Gerçek hayatta işgücü ne ülkeler arasında tam olarak hareketli, ne de ülke içinde tam hareketsizdir.
- Üretimde tam uzmanlaşmaya gidilmiştir. Bu ise kaynakların sadece ihraç mallarında kullanılmasına ve ithal edilebilir malların üretiminin sıfıra düşmesine yol açar. Gerçek hayatta ise ülkeler ihraç mallarının yanında ithâlâta rakip mallar da üretmektedir.
- Zaman ve değişme faktörünün yeri yoktur. Hâlbuki gerçek hayatta sürekli bir değişme ve gelişme vardır.
- Teorinin olduğu dönemlerde günün teknolojisinin de yetersizliğiyle üretimin farklı aşamalarına ayrılması ve değişik ülkelerde yapılması söz konusu değildi. Günümüz teknolojisinde ise üretim aşamaları farklı ülkelerde yapılabilmektedir.

Teorinin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere uygulanması mümkün değildir. Çünkü teori, o günkü şartları göz önünde bulundurmuş ve başlangıçta üstünlüğe sahip bulunmayan bir üretim dalında bu üstünlüğün değişebileceğini kabul etmemektedir.

1.2.6. Heckscher- Ohlin Teorisi

Faktör Donanım Teorisi olarak da adlandırılan Heckscher-Ohlin Teorisi 1990'lı yılların başlarında Eli Heckscher ve Bertil Ohlin adlı iktisatçılar tarafından karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin eksikliklerini gidermek için geliştirilmiştir.

H.O Teorisi, Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ndeki emek faktörüne sermaye faktörünü eklemiştir (Çoban, 2015:13). Ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüklerin çoklu faktörlerle de gerçekleşeceğini kanıtlamıştır (Karluk,2009:59).

H.O Teorisine göre her ülke, kendisinde bol bulunan faktörü kullanarak ürettiği ürünleri ihraç etmeli, kendisinde kıt olarak bulunan faktörü kullandığı ürünleri üretmeyip ithal etmelidir (Karluk, 2009:59). Eğer ülkede sermaye, emekten fazla ise ülke sermaye yoğun malları ihraç etmelidir. Aksine ülkede emek, sermayeden daha fazla ise emek yoğun mallar ihraç edilmelidir (Walther, 1997:174)

H.O Teorisinden Faktör Fiyat Eşitliği Teorisi, Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi ve Rybczynski Teorisi türetilmiştir.

Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisi'ne göre, karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı dış ticaret, ülkeler arasında faktör fiyatlarını birbirine eşitleyecektir. Bunun sebebi faktör hareketliliğinin ülkeler arasında sıfır, ülke içinde sonsuz olmasıdır (Çelik, 2008:108-109). Faktör fiyat eşitliğinin tam olarak gerçekleşmesi için (Karluk,2009:64):

- Ölçeğe göre sabit maliyetler geçerli olmalı,
- Her iki ülkede aynı üretim teknikleri geçerli olmalı,
- Bir mal daima emek-yoğun olmalı,

- Her iki üretim faktörü de kalite yönünden aynı olmalı,
- Her iki üretim faktörü de üretimde kullanılmalı,
- Ticarete bir kısıtlama olmamalı,
- Ulaşım maliyetleri sıfır olmalıdır.

Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi'ne göre serbest ticaret, ihrâcat yapan sektörün yoğun kullandığı faktörün yararına iken ithâlât sektöründe yoğun kullanılan faktörün lehinedir (Bayraktutan, 2003:179). Serbest dış ticaret, ülkede bol bulunan üretim faktörünün gelirini yükseltirken, kıt faktörün gelirini düşürmektedir. (Karluk, 2009:68). Dış ticaretten sonra uluslararası gelirde bir artış meydana gelir. Bu artış sayesinde ülke refahı artar.

Rybczynski Teorisi, Heckscher-Ohlin Teorisi'nden türemiştir ve faktör arzındaki değişimlerin üretim sonuçları ile ilgilenir (Yılmaz, 1992: 157-158). İki-mallı, iki-faktörlü ve tam istihdam koşullarında, arzı artan bir üretim faktörünü yoğun olarak kullanan malın üretiminin arttıracağını ve arzı sabit kalan faktörü yoğun olarak kullanan malın üretiminin ise azaltacağını ileri sürmektedir. (Bayraktutan, 2003:179).

H.O. Teorisinin varsayımları gerçek dünyada var olması mümkün olmadığı için H.O. Teorisi eleştirilere uğramıştır. Bu varsayımlar ve gerçek olmama sebepleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: (Karluk, 2009:74).

- H.O. Teorisi'ne göre üretim fonksiyonları bütün ülkelerde aynıdır ve dünyanın her yerinde en iyi üretim teknikleri kullanılır. Fakat günümüzde farklı ülkelerde farklı üretim fonksiyonları olduğu için bu varsayımı kabul edilemez.

- Ülkede iki malın üretildiği, iki faktörün kullanıldığı, tam rekabetin geçerli olduğu ve üretim faktörlerinin ülkeler arasında hareketsiz olduğu varsayılır. Fakat günümüz şartlarında ülkelerdeki üretim faktörlerinin aynı nitelik ve kalitede olması mümkün değildir.

- Teori tamamen arza önem vererek talebi göz ardı etmiştir. Maliyet yönünden avantajlı olan bir mala yönelik iç talep o malın fiyatının artmasına sebep olur.

- Ölçeğe göre sabit getiri varsayımını kabul edilmektedir. Oysa dış ticarete açılan bir ülkede piyasanın genişlemesinin sonucunda içsel ve dışsal ekonomiler ortaya çıkacaktır ve maliyetler düşecektir, yani ölçeğe göre artan getiriler söz konusu olacaktır. Bunun sonucunda ise ülkeler arasında farklı maliyetler ortaya çıkacak ve dış ticaret buna göre yapılacaktır.

1.2.7. Çekim Modeli

17. yüzyılın ikinci yarısında Fizik bilimindeki Isaac Newton'un bulmuş olduğu Evrensel Çekim Kanunu'ndan yola çıkılarak Çekim Modeli'nin altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Newton'un Evrensel Çekim Kanunu;

$$F = G \frac{m_1 m_2}{r^2} \quad (1.1)$$

olarak ifade edilmektedir. Burada G evrensel yerçekimi sabitini, m_1 birinci cismin kütlesini, m_2 ikinci cismin kütlesini, r iki cisim arasındaki mesafeyi ifade etmektedir. Bu işlemler doğrultusunda elde edilen sonuç ise iki kütle arasındaki çekim kuvvetinin büyüklüğünü (F) göstermektedir (Turhan,2012:40). Yani Newton'un Çekim Kanunu'na göre "Cisimler birbirini kütleleri ile doğru, aralarındaki uzaklık ile ters orantılı olarak çekerler".

Çekim modeli sosyal bilimler alanında ilk kez H.Carey (1859) tarafından insan davranışları çalışmalarına dâhil edilerek kullanılmıştır (Durgan,2016:64). Çekim modelini göç akımlarını açıklamak için ilk kez kullanan ise Ravenstein olmuştur (Ravenstein,1885:29).

Çekim gücünün iki cisim arasındaki uzaklığa göre değişmesi, Newton'un Evrensel Çekim Kanunu'nun dış ticaret akımlarına uygulanabileceğinin düşünülmeye yol açmıştır.

Uluslararası ekonomide çekim modelinin kurucusu olarak kabul edilen Jan Tinbergen 1962 yılındaki çalışmasında uluslararası ticareti tanımlamak için formül gerektiğini ve bu formülle, bir ülkeden diğerine yapılan toplam ihrâcat değerinin, az sayıda değişkenle açıklanabileceğini savunmuştur. Tinbergen taşıma maliyetlerinin hemen hemen mesafe ile belirlendiğini ve ticaret üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir (Tinbergen,1962).

Tinbergen'in uluslararası ticarete uyarladığı basit çekim modeli:

$$T_{ij} = \alpha_0 \frac{MG_i^{\alpha_2} MG_j^{\alpha_2}}{M_{ij}^{\alpha_3}} \quad (1.2)$$

Olarak ifade edilmektedir. Burada i ve j ülkeleri arasındaki ikili ticaret akımını, $MG_i^{\alpha_1}$ i ülkesinin Gayri Safi Millî Hâsıla (GSMH) türünden ifade edilen ekonomik büyüklüğü, $MG_j^{\alpha_2}$ j ülkesinin GSMH türünden ifade edilen ekonomik büyüklüğü, $M_{ij}^{\alpha_3}$ i ve j ülkeleri arasındaki coğrafi mesafeyi ifade etmektedir. $\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ ise modelin parametreleridir.

Basit çekim modeli (1.2)'nin her iki tarafının logaritması alınarak doğrusal hale getirilir ve aşağıdaki şekilde gösterilir:

$$\log T_{ij} = \alpha_0 + \log \alpha_1 MG_i + \log \alpha_2 MG_j - \log \alpha_3 M_{ij} + u_{ij} \quad (1.3)$$

Tinbergen'e göre, ülkelere arasındaki ticareti etkileyen pek çok unsur bulunsa da, hiç biri bu üç değişken kadar belirleyici değildir. Çünkü bir ülkenin gerçekleştirdiği ihrâcat düzeyi, ithâlât yapan ülkenin ekonomik büyüklüğüne bağlıdır. Ticaret hacmi ile taşıma maliyetleri arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ülkeler arasındaki coğrafi mesafe arttıkça, taşıma maliyetleri de artmaktadır (Tinbergen,1962:263).

Tinbergenin ilk analizinde 2 numaralı denklemi kullanmıştır. Tinbergen bu analizinde, ihrâcatın zaman içindeki değişimi incelememiştir. 1958 yılı verilerini kullanarak, 18 ülke için üç değişkenle modeli test etmiş ve bu üç değişkenin yüksek açıklayıcılığa sahip olduğu sonucuna varmıştır (Tinbergen,1962:263).

Tinbergen Çekim Modeli'ni, ülkeler arasındaki ticareti, üç değişkenin yanı sıra politik ya da yarı ekonomik değişkenlerin de etkileyip etkilemediğini belirleyebilmek için, kukla değişkenler ekleyerek genişletmiştir. Buna göre; Benelüks ülkeleri (BÜ), ticaret yapan ülkelerin İngiliz Milletler Topluluğu (İMT) üyesi olmaları ya da olmamaları ve sınır komşusu ülkeler (KÜ) olmaları ya da olmamaları şeklinde ayırım yapmış ve kukla değişkenleri denkleme eklemiştir (Tinbergen,1962:263).

$$T_{ij} = \alpha_0 (MG_i^{\alpha_1}) (MG_j^{\alpha_2}) (M_{ij}^{\alpha_3}) (KÜ^{\alpha_4}) (İMT^{\alpha_5}) (BÜ^{\alpha_6}) \quad (1.4)$$

Analiz sonucunda, İngiliz Milletler Topluluğu üyesi olmanın, ticareti artırdığını ortaya koymuştur. Ancak Benelüks ülkesi olmanın ya da sınır komşusu olmanın, değişkenlerin katsayılarını fazla artırmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yani Tinbergen'e göre bu sonuçlardan yola çıkılarak çekim modelindeki üç değişkenin, eklediği değişkenlere göre daha baskın olduğunu ifade etmiştir (Tinbergen, 1962:265-266).

Tinbergen 1959 yılı verileriyle, bir çalışma daha yapmıştır. Bu çalışmasında, GSMH değerlerini ulusal para birimi cinsinden değil, Amerikan Doları cinsinden hesaplayıp modeli test etmiştir ve ilk çalışmasıyla benzer sonuçlara ulaşmıştır. Temel üç değişken, ihrâcat üzerinde baskındır. Aynı zamanda, ihrâcatı, ithâlât yapan ülkenin ekonomik büyüklüğüne göre ihrâcat yapan ülkenin ekonomik büyüklüğü daha fazla etkilemektedir. Bu sonuç, ekonomik büyüklüğü daha yüksek olan ülkelerin, ithâlâtının görece azalacağını, çünkü daha çeşitli sayıda malı yurt içinde ürettiklerini söylemektedir. Yani gelişmiş ülkelerin, ya da yüksek gelir grubundaki ülkelerin, dış ticaret fazlası verme olasılıkları, gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksektir (Tinbergen, 1962:289).

Tinbergen'in çalışmasından sonra, 1963 yılında Pentti Poyhonen, çekim modelini kullanarak 10 Avrupa ülkesi arasındaki ticaret akımlarını incelemiştir. Modelinde 1958 yılına ait verilerle, GSMH, coğrafi mesafe, ihrâcat, ithâlât ve kukla değişkenler (ticaret anlaşmalarına dahil olmak, bölgesel ve kültürel yakınlık) kullanmıştır. Analizinde, ticaret anlaşmalarının, coğrafi yakınlığın,

bölgesel ve kültürel yakınlığın ve GSMH büyüklüğünün, ülkelerin ticaret hacmini pozitif etkilediği sonucuna varmıştır (Poyhonen, 1963:93-100).

1960’lardan itibaren çekim modeli, modele farklı değişkenler eklenebilmesi nedeniyle (ortak dil, sınır paylaşımı, taşıma maliyetleri, serbest ticaret anlaşmaları, nüfus kültürel ve politik faktörler, para birliklerini gösteren kukla değişkenler, vs.) uluslararası mal ve hizmet ticareti alanında yapılan çalışmalarda ampirik başarı elde etmiştir. Fakat kuramsal açıdan alt yapının yetersiz olması nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır (Çetin, 2014:108). Basit çekim modelinde tespit edilen kuramsal yetersizlikten dolayı modeli Linnemann (1966), Anderson (1979), Bergstrand (1985), Helpman- Krugman (1985) ve Deardorff (1995) çalışmalarıyla güçlendirmeye ve geliştirmeye çalışmışlardır.

Basit çekim modelinin kuramsal yapısına ilk eklemeler yapan Linnemann’dır. milli hâsıla içindeki yurtiçi talebin payının belirten, nüfus büyüklüğü değişkenini modele ekleyerek çekim modelini genişletmiştir ve aşağıdaki şekilde ifade etmiştir (Linnemann,1966:12-633):

$$T_{ij} = \alpha_0 MG_i^{\alpha_1} MG_j^{\alpha_2} M_{ij}^{\alpha_3} N_i^{\alpha_4} N_j^{\alpha_5} \prod_h DF_{ijh}^{\delta_h} u_{ij} \quad (1.5)$$

Model (1.5) doğrusal hale getirildiğinde:

$$\ln T_{ij} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln MG_i + \alpha_2 \ln MG_j + \alpha_3 \ln M_{ij} + \alpha_4 \ln N_i + \alpha_5 \ln N_j + \sum_h \delta_h \ln DF_{ijh} + u_{ijh} \quad (1.6)$$

halini alır. İhrâcatçı ülkenin yüksek gelir seviyesi, üretimde yüksek bir seviyeyi gösterir. Böylece malların ihrâcatının elverişliliği artar. Bu yüzden gelirin katsayısı olan α_1 ’in ve α_2 ’nin pozitif olması beklenmektedir. Çünkü ithâlâtçı ülkenin yüksek gelir seviyesi daha çok ithâlâta yol açar. Modelde ihrâcatçı ve ithâlâtçı ülkelerin nüfus katsayıları olan α_4 ve α_5 ’ün işaretleri pozitif veya negatif olabilmektedir. Bu katsayıların işaretleri, ülkenin büyük ülke konumunda olduğunda, daha az ticaret yapıp yapmamasına ya da büyük bir ülkenin küçük ülkeye oranla daha fazla ticaret yapıp yapmamasına (ölçek ekonomileri) göre

değişir. Mesafe değişkenin katsayısı olan α_3 'in işaretinin negatif olması beklenmektedir (Tatlıcı, 2009: 22-26).

Anderson, basit çekim modeli için kuramsal alt yapıyı geliştirmeye çalışan bir diğer isimdir ve çalışmasını eksik rekabet varsayımı üzerine kurmuştur. Bütün ülkeler için tercih fonksiyonunun sabit ikame esnekliği fonksiyonu olduğunu ve ürün farklılaşmasının firma bazında değil, ülke bazında gerçekleştiği varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımla her bir ülkenin belirli bir üründe uzmanlaştığını ve böylece dünyada mal farklılaşması olduğunu ileri sürmüştür (Anderson, 1979:106-116).

Çekim modelinin kuramsal altyapısını geliştirmeye çalışan Bergstrand, çalışmada çekim modelini uluslararası ticarete tam ikame varsayımı üzerine kurmuştur. Ülke bazında farklılaşmış ürünler üzerinde, sabit ikame esnekliği tercihlerini kullanmıştır. Çekim modelindeki gelir değişkeninin anlamlılığını desteklemiştir. Ayrıca fayda ve üretim fonksiyonlarından türetilen fiyat terimlerinin ikili ticaret akımlarına etki ettiğini göstermiştir (Bergstrand, 1985:474-481).

Bergstrand sonraki çalışmasında (1989), tekelci rekabeti ve bundan dolayı ülkelere ziyade, firmalar arasında ürün farklılaştırması yapıldığını varsayarak, önceki çalışmasından ayrılmıştır. Çalışmasında ithâlât ve ihrâcat yapan ülkelerin nüfuslarını ve gelirlerini içeren Çekim Modeli'nin kuramsal olarak Dixit-Stiglitz Modeli'yle, endüstri içi ticaretteki Hecksher-Ohlin modeliyle ve endüstriler arası ticaretteki Helpman-Krugman modeliyle uyumlu olduğunu göstermiştir (Bergstrand, 1989:143-153).

Bergstrand nüfus yerine kişi başına geliri kullanmanın daha anlamlı olduğunu ifade ederek aşağıdaki şekilde göstermiştir:

$$T_{ij} = \beta_0 MG_i^{\beta_1} MG_j^{\beta_2} M_{ij}^{\beta_3} KBMG_i^{\beta_4} KBMG_j^{\beta_5} u_{ij} \quad (1.7)$$

E. Helpman ve P.R.Krugman (1985), ölçeğe göre artan getiri varsayımı altında, farklılaştırılmış ürünü kullanarak, çekim modelinin endüstri içi ve endüstriler arası ticaret hacimlerinde geçerliliğini kanıtlamaya çalışmışlardır.

Çekim modelinin, endüstri içi ticaretin sadece gelir seviyesine değil, aynı zamanda ticaret yapan ortak ülkelerin gelir benzerlikleri derecesinde de ticareti açıklayan uygun bir teorik tabana ve ölçüm gücü yüksek bir yapıya sahip olduğunu ispatlamışlardır (Helpman,1987:9).

Yapılan çalışmalarda çekim modeli için Heckscher Ohlin teorisinin kuramsal bir esas oluşturulamayacağını hatta bu modelde tutarsızlık yaratacağı vurgulanmıştır. Bu nedenle de Alan V. Deardorff, ikili ticareti açıklamak için Heckscher-Ohlin Modeline dayanarak 1995 yılındaki çalışmasıyla modelin kuramsal alt yapısını iki açıdan ele alarak incelenmiştir. İlki, homojen ürün varlığı kabul edilerek üreticilerin ve tüketicilerin ithâlâtçı ve ihrâcatçı ülkelere karşı tutumlarının farksız olduğu ve bu sebeple ticaret kısıtlayıcı bir engelin olmadığını, varsayımlarıyla yaptığı çalışmanın Heckscher-Ohlin Modeli'nin sonuçları ile büyük benzerlik gösterdiğini savunmuştur. İkinci olarak, Çekim Modeli denklemiyle neredeyse aynı özellikleri taşıyan bir Cobb- Douglas üretim fonksiyonu ve sabit ikame esnekliğine dayalı üretim fonksiyonunu kullanarak çekim modelini incelemiştir. Böylece çekim modellerinin birçok modeli tanımladığını ve standart ticaret teorilerinden ispatlanabildiğini kanıtlamıştır (Deardorff, 1995:24-26).

Basit Çekim Modeli, dış ticarete var olan basit ama güçlü ilişkilerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Basit Çekim Modeli ampirik olarak açıklama gücü yüksek sonuçlar verdiği için, çok sayıda çalışma yapılmıştır. Modelin kuramsal yapısı sorgulanmış ve modele kuramsal katkılar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar, Modelin farklı kuramlarla ilişkilendirilmiştir. Eksik rekabete dayalı dış ticaret teorileri ile büyük ölçüde benzer sonuçlar vermesi modelin kabul görmesinde önemli rol oynamıştır. Bu durum, Modelin kullanım alanlarının çeşitlenmesini ve Modelde kullanılan ek değişkenlerin çeşitliliğindeki artmasını sağlamıştır. Basit Çekim Modeli'nden ziyade, Genişletilmiş Çekim Modellerinin yaygınlık ve çeşitlilik kazanmıştır. Genişletilmiş Çekim Modellerinde kullanılan açıklayıcı değişkenler; ekonomik bütünleşmelerin etkisi, tarifeler ve tarife dışı engeller, ortak para birimi, ticaret merkezlerine olan yakınlık veya uzaklık, ortak dil, sınır komşuluğu, siyasi rejimlerdeki benzerlik veya farklılık, teknolojik yakınlık veya uzaklık, altyapı donanımı, kültürel benzerlik veya farklılık, nüfus, kişi başına gelir olarak sıralanabilir.

1.2.8. Yeni Ticaret Teorileri

İki ülke- iki mal temeline dayanan Klasik Dış Ticaret Teorisi ile uluslararası ticareti açıklamak zordur. Bu yüzden iktisatçılar, dış ticareti açıklamak için Yeni Ticaret Teorileri ortaya çıkarmışlardır. Bu teorilere GSMH, nüfus, ekonomik uzaklık, din, dil, ulusal para gibi ticaret bağlarını da birer açıklayıcı değişken olarak dâhil etmişlerdir (Karluk, 2009:167). Yeni Dış Ticaret Teorileri varsayımlara dayanan çok sayıda teoriden oluştuğu için çoğul olarak adlandırılmıştır

Yeni Ticaret Teorileri'ne göre kendinden önce geliştirilen Klasik Dış Ticaret Teorilerinin temel eksiklikleri vardır. Yeni Ticaret Teorileri bu eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Bu eksiklikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Ticaret hacminin göz ardı edilmesi,
- Ticaret kompozisyonu üzerinde durulmaması,
- Ticaret politikalarından kaynaklanan ticari liberalizasyonun yaratacağı dinamik sürecin önemslenmemesi,
- Endüstri içi ticaretin açıklanamaması,
- Kıt faktör gelirinin dış ticaret sonrasında artabileceğinin göz ardı edilmesi,
- Reel ücretlerin verimlilik artışına bağlı olarak dış ticaret sonrasında artması,
- Üretimin ülkeler arasında çeşitli aşamalarda paylaşılması,
- Firmalarının bazı üretimlerinin diğer firmaların nihai ürünlerinde girdi olarak kullanılmasıdır (Argın, 2015:662).

Dış ticareti açıklamaya yönelik Yeni Ticaret Teorileri, Klasik Dış Ticaret Teorisi'nin “ölçeğe göre sabit getiri” ve “tam rekabet” varsayımlarını göz ardı ederek “ölçeğe göre artan getiri” ve “eksik rekabet piyasası” şartlarında dış ticareti ülkeler arasındaki teknoloji, ölçek ekonomileri ve ürün farklılaşması ile açıklamaktadır (Bayraktutan, 2003:182).

Yeni Ticaret Teorileri Oligopol rekabete dayanmaktadır. Ticaretin nedeni ülkelerin teknoloji ve nisbi faktör donanımları bakımından benzer olduğunda üretimde ölçek ekonomilerinin olması olarak görülmektedir (Karluk,2009:158).

Yeni Ticaret Teorileri; Nitelikli İşgücü Teoremi, Teknoloji Açığı Teoremi, Ürün Dönemleri Teorisi, Tercihlerde Benzerlik Teorisi, Ölçek Ekonomileri Teoremi, Monopolcü Rekabet Teorisi, Endüstrilerarası ve Endüstriiçi Teorisi olarak bilinmektedir. Bu teoriler aşağıda başlıklar halinde incelenecektir.

1.2.6.1. Nitelikli İşgücü Teoremi

İşgücünün verimliliğini ve kalitesini yükseltmeye yönelik yapılan eğitim yatırımlarının farklı olması nedeniyle emeğin kalitesi dünyanın her yerinde aynı değildir. Bazı ülkelerde emek kalitesi diğer ülkelere göre daha fazladır ve üretimde daha etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Emeğin yoğun bir sermaye ile daraltılması, kalite farkına yol açar (Karluk, 2009:176).

1.2.6.2. Teknoloji Açığı Teoremi

Teknolojik Açık Teoremi, Michael V.Posner (1961) tarafından öne sürülmüştür (Çelik, 2008:143). Teknoloji Açık Teoremi'ne göre ülkeler arasındaki ticaretin nedeni, teknolojinin ülkeler arasında farklı olmasıdır (Seyidoğlu, 2007:102).

Teknoloji Açık Teoremi'ne göre, Dünya sanayinde uluslararası karşılaştırmalı üstünlükler doğal kaynak zenginliğinden ziyade, sahip olunan teknoloji seviyesine bağlıdır. Teknolojik yenilik üretimde farklılık yaratır ve yeniliğin meydana geldiği malda ülke karşılaştırmalı üstünlük sağlar. Böylece, teknolojik yenilik diğer ülkelere sıçramadan, üretilen mallar yeniliğe sahip olmayan ülkelere ihraç edilir (Karluk, 2009:168).

Teknolojik gelişmeler, Ar-Ge çalışmalarına önem veren ve harcama yapan sanayileşmiş ülkelerde oluşur. Ar-Ge harcamaları, sanayileşmiş ülkelerde yüksek teknolojiyi gerektiren, havacılık, bilgisayar, haberleşme araçları, elektronik ve parçaları, ilaç, kimya, bilimsel araç ve gereçler ile elektrikli ve elektrikli olmayan makine imalat sanayi dallarında yoğunluk kazanmıştır (Karluk, 2009:168-169). Kısaca Ar-Ge harcamalarının yüksek olduğu ve bu harcamalar sonucunda bulunan

yeni tekniklerin sanayi sektörüne uygulanmasıyla üretilen mallar, bu malları üretmeyen ülkelere ihraç edilerek dış ticaret gerçekleşir.

Teknolojik açık modeli dünya ticaretinin açıklanmasında yetersiz kalmıştır ve eksikliklerini ürün devreleri modeli ile tamamlanmaya çalışılmıştır.

1.2.6.3. Ürün Dönemleri Teoremi

Teknolojik Açık Teoremi'ne dayanan Ürün Dönemleri Teoremi, Raymond Vernon tarafından geliştirilmiştir (Çelik, 2008:145).

Teorem, bir malın icat edilmesinden uluslararası ticareti etkilemesine kadar geçen süreyi aşamalara ayırmaktadır (Seyidoğlu, 2007:103). İlk aşamada teknolojik yenilik içeren ürün gelişmiş bir ülkede az miktarlarda değişik firmalarca üretilmeye başlanır ve ürün sadece iç piyasaya sunulur. Bu aşamada ürünün kalitesi ve nitelikleri farklıdır. İkinci aşamada ürünün iç piyasada yeterince olgunlaştığına karar verildikten sonra üretim miktarı arttırılarak ihrâcata başlanır. Yenilikçi firma, üretim teknolojisini bu aşamada da kendi elinde tutmak istediği için üretilen mal patent haklarıyla korunur (Seyidoğlu, 2007:103). Üçüncü aşamada üretim teknolojisi standartlaşır ve emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçilir (Çelik, 2008:146). Dördüncü aşamada yeni teknoloji içeren ürünün sahibi olan firma yurt içinde ve yurt dışında lisans vermeye başlar ve ürün bütün ülkelere üretilmeye başlanır. (Seyidoğlu, 2007:104). Böylece diğer firmalar tarafından gerçekleşen üretim iç piyasanın talebini karşılar. Bu durumda yeni firmalar piyasaya girmeye devam edecek olursa stok fazlası meydana gelecektir (Çelik, 2008:146). Malın lisansını alan düşük maliyetli yeni üreticilerin ihrâcat piyasalarını ele geçirmesi ile yenilikçi ülkenin ihrâcat hızı azalır. Ürün dönemleri teoreminin beşinci aşamasında ise, yenilikçi ülkenin iç piyasası artık yerli üretimle değil ithâlâtla karşılanmaktadır. Bu aşamada artık teknoloji serbest bir mal haline gelmiştir. Yenilikçi ülke iç piyasasında üretimini tamamen kaybettiğinde ürün dönemleri tamamlanmış olur (Seyidoğlu, 2007:104).

Ürün dönemleri teorisi, gelişmiş ülkelerin ihrâcat ve ithâlât değerlerinin daha çok az gelişmiş ülke ekonomisine girdikçe değişeceğini söylemektedir (Walther, 1997:189).

1.2.6.4. Varlık Teoremi

Irving B. Kravis tarafından ortaya atılan Varlık (Mevcudiyet) Teoremi 'ne göre, dış ticaretin nedeni bir malın veya hizmetin bir ekonomide bulunup bulunmamasıdır (Çelik, 2008:141-142).

Ülkeler, kendi üretemedikleri ya da pahalıya ürettikleri malı diğer ülkelerden satın alacaklardır. Ekonomiler arasında üretim çeşitli olmaktadır. Bunun sebepleri ülkeler arasında doğal kaynak zenginliğinin farklı olması, teknolojik yenilikler ve geçici olarak tekel yaratan ürün farklılaştırmaları olarak görülür. Bir ülkenin ithâlât yapması, o ülkede arzın esnek olmadığı, bir ülkenin ihrâcat yapması ise ülke üretiminin fazla olduğu anlamına gelir (Karluk:2009,167-168). Dolayısıyla, ülkenin ihrâcat yapan sektörleri ekonominin diğer sektörlerine göre daha üstün teknoloji kullanır ve bu sektörde teknolojik gelişme daha fazla olur.

1.2.6.5. Gelir ve Tercihlerde Benzerlik Teoremi

Gelir Ve Tercihlerde Benzerlik Teoremi, Steffan Burenstam Linder tarafından ortaya atılmıştır. Bu teori ülkelerarası kişi başına gelir karşılaştırmalarına dayanarak dış ticareti açıklamaktadır (Seyidoğlu, 2007:105). Linder, dış ticarete konu olan malları sanayi ürünleri ve hammadde olarak ikiye ayırmaktadır. Ülkeler arasındaki doğal kaynak farklılığından doğan hammadde ticareti, faktör oranları teorisine dayanmaktadır. Sanayi malları ticareti ise ülkeler arasındaki gelir dağılımı ve kişi başına gelir seviyesi farkı ne kadar az olursa, dış ticaretin o kadar çok olacağını belirtmektedir (Karluk, 2009:176-177).

Linder, her malın iç talebe bağlı olarak önce yurt içi tüketim için üretileceğini ve yurt içinde talebi olmayan bir malın sadece ihrâcat amacıyla üretilmeyeceğini ifade etmektedir (Ünsal, 2005:220). İç talepten daha fazla yurt içi üretim olursa, ölçek ekonomileri nedeniyle o malın üretiminde uluslararası pazarlarda rekabet ortamı yaratır. Ülkede zevk ve tercihlere göre üretilen ekonomik olmayan ya da üretilmeyen mallar, başka ülkelerden yapılan ithâlât ile karşılanır (Karluk, 2009: 177-178). Örneğin; Türkiye'de büyük bir kesim domuz

eti yemediği için domuz beslenmez. Domuz eti ihtiyacı ise üreten ülkelerden ithal edilerek karşılanır.

1.2.6.6. Ölçek Ekonomileri Teoremi

Ölçek Ekonomileri, firmaların ve endüstrilerin büyüyerek üretimlerini arttırmasıyla ortaya çıkmaktadır. Endüstri çıktısında meydana gelen bir artış her firma için pozitif bilgi sağlayacak bilgi birikimini arttırır ve bu durum da firmaların üretimlerini arttırmasına ve bilgiye dayalı artan getirilerin yaratılmasını sağlar (Brakman vd., 2003:26).

Geniş iç pazara sahip olan ülkeler, ölçek ekonomileri nedeniyle üretimde azalan maliyetlerden (artan getiri) faydalanırlar. Düşük maliyetle üretmiş oldukları malları karşılaştırmalı üstünlük elde ederek diğer ülkelere ihraç ederler. Az gelişmiş ülkelerin, ölçek ekonomilerinden yararlanması için ihrâcat pazarlarına üretim yapması gerekmektedir (Karluk, 2009:150).

Ülkeler iç piyasada tüketicilerin satın alacakları çok sayıdaki maldan az miktarda üretmek yerine, ölçek ekonomisine sahip birkaç endüstride uzmanlaşmaya gider ve malları dışarıdan ithal eder. Böylece karlı ticaret yapma olanağı sağlanır. Ölçek ekonomileri, tüketiciye bir malın değişik türlerinin sunulmasına yol açarak refahın artmasına katkı sağlar (Seyidoğlu, 2007:106-107).

1.2.6.7. Monopolcü Rekabet Teorisi

Monopolcü Rekabet Teorisi'ni ilk kez Edward H. Chamberlin geliştirmiştir. Chamberlin'e göre piyasaya yeni giren firmalar mallarını, endüstrideki diğer firmaların mallarından farklılaştırdığını öne sürmüştür (Çelik, 2008:152). Bu farklılık ise her tüketicinin bir firmanın ürettiği malı diğerlerinin ürettikleri mallara tercih etmesine ve böylece her firmanın kendine özgü bir alıcı grubuna sahip olmasına yol açmaktadır (Ünsal, 2007:424).

Monopolcü Rekabet Teorisi, endüstri-içi mal farklılaştırılması ve ölçek ekonomileri ile açıklanmaktadır. Ölçek ekonomilerinden yararlanma düşüncesi firmaları ve üretim tesislerini çok sayıda farklı türde mal üretmek yerine bir ya da birkaç tür üzerinde üretim yapmaya zorlar. Bunun nedeni ise, farklılaştırılmış malların birbirleri yerine ikame edilebilir olması ve firmaların rekabet için

maliyetlerini düşürmek istemeleridir. Üretimde az sayıdaki tür üzerinde uzmanlaşmaya gidilir, daha etkin makineler kullanılır ve ölçek ekonomilerinden yararlanır. Böylece ülke malın ihrâatçısı durumuna gelir ve diğer türleri dışarıdan ithal eder (Seyidoğlu, 2007:108).

1.2.6.8. Endüstrilerarası ve Endüstriiçi Ticaret

Dünya ticareti, Endüstri içi Ticaret ve Endüstriler arası Ticaret olarak ikiye ayrılır. Endüstriler arası Ticaret (EAT)'de karşılaştırmalı üstünlükler dikkate alınırken, Endüstri içi Ticaret (EİT)'de karşılaştırmalı üstünlükler dikkate alınmamaktadır.

Endüstriler arası Ticaret: Farklı faktör yoğunlukları ve farklı verimlilik düzeylerindeki ürünlerde uzmanlaşma sağlayan, ülkeler arasında aynı sanayi dalındaki ürünlere dayalı olan ticarettir (Küçükahmetoğlu, 2005:67). Bu durum bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malda uzmanlaşıp bu malı ihraç etmesi ve karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı bir malı ise ithal etmesi olarak açıklanır (Çelik, 2008:153).

EAT sonucunda pazar genişler ve pazarın genişlemesiyle birlikte, ölçek ekonomileri doğarak maliyetleri ve fiyatları düşürür. Düşük fiyatlar ise karşılaştırmalı üstünlüğe dayanan ticaretin oluşmasına yol açar (Karlık, 2009:144-145). Ticaretin doğuşuyla birlikte üretim çeşitlenir ve tüketici refahı artar.

Endüstri içi ticaret; EİT, benzer ürün gruplarının kendi arasındaki ticareti, benzer endüstrilerde üretilmiş ürünlerin ticareti, çokuluslu şirketler ve ortakları arasındaki ticaret, benzer faktör yoğunluğuna sahip ülkelerin aynı ya da benzer ürünleri eşanlı olarak ihraç ve ithal etmeleri olarak farklı şekillerde tanımlanmıştır (Bayraktutan, 2003:182). EİT, aynı endüstri grubunda ve tüketimde yakın ikamesi olan ancak dış görünüm, kullanım özellikleri ve kalite açısından farklılık gösteren malların eş zamanlı ihraç ve ithalini kapsayan dış ticaret şeklidir (Çelik, 2008:172-173).

EİT yatay endüstri içi ticaret ve dikey endüstri içi ticaret olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yatay endüstri içi ticaret Yeni Ticaret Teorileriyle, dikey endüstri

içi ticaret ise H.O Teorisiyle açıklanır. Bir endüstride üretilen mallar model, renk, desen vb. aılardan farklılaştırılırsa yatay endüstri içi ticaret olarak adlandırılır. Dikey endüstri içi ticarete ise malların kalite düzeyinde farklılaştırılması dikkate alınır (Karlık:2009,146).

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE EKONOMİSİ

Çalışmanın bu bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun uyguladığı ekonomi politikalarından, gümrük vergilerinden ve ekonomik amaçlardan bahsedilecektir. Devamında Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren ekonomiyi kalkındırmak için yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu, 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Bunalımı, Birinci Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Planı açıklanacaktır. 1930 yılında para politikası açısından gerçekleşen önemli bir gelişme olan TCMB'nin kuruluşuna, İkinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında yaşanan ekonomik olaylara ve 1958 yılında uygulamaya koyulan Ekonomik İstikrar Programı'na değinilecektir. 1980'li yıllarda Türkiye'nin yapısal dönüşümleri içeren istikrar programından bahsedilecektir. 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün kurulması ve 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği'nin kurulması ile Türkiye'nin dış ticaretinde yeni bir dönemin başlamasına, 1999 yılında yaşanan Ağustos ve Kasım depremleri ile birlikte ekonomik hayata etkilerine değinilecektir. Şubat 2001 Krizi ve 2009 yılında yaşanan dış kaynaklı kriz nedeniyle ortaya çıkan çarpıklıklar ve toplumsal hayatta yarattığı hasarlardan bahsedilecektir. Sonrasında ise günümüze kadar yaşanan diğer ekonomik olaylardan bahsedilerek Türkiye'nin genel ekonomik durumu hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Osmanlı İmparatorluğunun Son Yılları

Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret, devletin kontrolü altındaydı (Çakır, 2000:40). Devletin kontrolü altında devlet sınırları içinde yapılan ticaret, kırsal ve kentsel alanlar arasında mal değişimini arttırırken bölgeler arasında yardımlaşma ve iş bölümünün gelişmesine yardımcı olmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları dışında yapılan ticarete ise, sınırları içinde üretilmeyen mallar temin edilmeye çalışılmaktaydı. Bu durumda çeşitli kentlerde dış pazar için üretim yapan ekonomik birimlerin gelişmesine yardımcı olmaktaydı (Pamuk, 2005:66).

17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ülkenin gereksinimlerini karşılamak ve ürün bolluğunu arttırarak ekonomik karlılığı amaçlayan ithâlâtı teşvik edici, ihrâcatı ise kısıtlayıcı bir politika izlemiştir. Uygulanan bu politikayı desteklemek için ihrâcat yüksek oranlarda vergilendirilirken bazı mallara da

ihrâcat yasağı konmuştur (Savrul ve Kılıç, 2013:57-58). Osmanlı İmparatorluğu'nun izlediği ticaret politikasının amacı, ülkenin temel ihtiyaçlarında kullandığı mal miktarını arttırmak olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ülkenin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve vergi gelirlerinin arttırılmasına yönelik dış ticaret politikaları 19. Yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür. 19. Yüzyılın sonlarından itibaren kamu gelirlerini arttırmak ve yerli üretimi dış rekabete karşı korumak için ithâlâta vergi koyulmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2005:21).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem dış ticaret politikası kısıtlanmıştır. 1886 yılında ithal vergi oranları %8'e düşürülmüştür. Fakat 1914 yılında %15'e çıkartılmıştır. Birinci dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Osmanlı İmparatorluğu kapitülasyonları tek taraflı kaldırdığını açıklamış ve gümrük vergilerini değer üzerinden %15-16 olarak belirlemiştir (Kepenek ve Yentürk, 2005:21). 1915'de ise vergiler %30 seviyesine çıkartılmıştır. 1916 yılında sanayi kollarını dış rekabete karşı korumak amacıyla ithal edilecek her ürün grubu için ad volerem gümrük vergisi terk edilerek spesifik gümrük vergisi konulmuştur (Güven, 1998:27).

- Kabul edilen spesifik gümrük tarifesi ile;
- Halkın gıdası için zorunlu olan kaynakların koruma altına alınmaması ve ulusal ekonomik faaliyetlerin korunması,
- Devletin güvenliği,
- Mikrop ve salgın hastalıklara karşı korunma,
- Afyon ve zehirli maddelerin kullanımını önleme,
- Alkollü içeceklerin yurda girişini engellemek, altın çıkışını önlemek,
- Kamu tekellerini kurma ve kuranların desteklenmesi amaçlanmaktadır (Parasız, 2004:23).

2.2. Cumhuriyetin İlk Yılları

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ulusal sermaye birikiminin yeterli seviyede olmamasından dolayı ekonomide yabancı sermayeye gerek duyulmaktadır. Fakat yabancı sermaye girişimci gücü, Türkiye ekonomisine

yeterli güveni olmadığı için Türkiye’de yatırım yapmak istememektedir (Uludağ ve Arıcan, 2003:3-4). Ayrıca siyasi, hukuki ve sosyal alanlarda ortaya çıkan önemli gelişmeler ekonomi politikalarında değişiklikler olması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden Şubat 1923’de İzmir İktisat Kongresi’nde devletin izleyeceği ekonomik yön belirlenmeye çalışılmıştır (Oğuz ve Bayar, 2003:5).

İzmir İktisat Kongresi’nin toplanmasının iki amacı vardır. Bunlardan birincisi; yabancı sermaye çevrelerini ekonominin genel görünüşü konusunda bilgilendirmektir. İkinci amacı ise tüccar, sanayici, çiftçi ve işçi kesimlerinin sorunlarını bir bütün halinde belirlemektir (Kepenek ve Yentürk, 2005:32-33). Kongrede milliyetçi ve liberal ekonomi politikaları benimsenmiştir. Bu ekonomi politikaları, özel girişime veren ve dışa açık bir yapı görünümündedir (Uludağ ve Arıcan, 2003:5).

Kongrede alınan kararlar, “Misak-ı İktisadi” ve “Çiftçi, Tüccar, Sanayici ve İşçi Gruplarına İlişkin Esaslar” olarak adlandırılan iki bölümde toplanmıştır. İlk bölümde yer alan kararlardan bazıları şunlardır (Yavi,2001:282-283)::

- Yerli üretiminin geliştirilmesi için çalışılacaktır,
- Temel gereksinim dışındaki ithâlâttan kaçınılacaktır,
- Ekonomik gelişmeye katkısı olmak koşuluyla yabancı sermayeye izin verilecektir.

İkinci bölümde yer alan bazı kararlar ise şunlardır:

- Reji idaresi ve yönetimi kaldırılacaktır,
- Tütün tarımı ve ticareti serbest olacaktır, ihraç edilen tütünün işlenmiş olması gerekmektedir ve vergileri tüketiciden alınacaktır,
- İç gümrükler kaldırılacak, koruyucu gümrük tarifeleri kabul edilecektir,
- Sanayicilere kredi vermek üzere bir Sanayi Bankası kurulacaktır,
- Türk limanlarında kabotaj hakkı sağlanması ve demiryolu, limanlar ile diğer ulaşım altyapısı geliştirilecektir,
- İşçilerin çalışma saatleri düzenlenecek ve 18 yaşından küçükler çalıştırılmayacak, haftada 1 gün çalışanlara tatil imanı verilecektir,
- Tüm işgücüne sendika hakkı tanınacaktır.

İzmir İktisat Kongresi'nden sonraki yıllarda Türk ticari ve sanayi hayatını finanse edecek bazı bankalar kurulmuştur. Bu bankalar Türkiye İş Bankası, Türkiye Sınai ve Maadin Bankası, Türkiye Sanayi Kredi Bankası, Emlak ve Eytam Bankası, yeniden düzenlenmiş Ziraat Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)'dir. Cumhuriyetin ilk yıllarında dışa açık bir ekonomi politikasının uygulanması ile altı tane yabancı banka faaliyete geçmiştir (Paçacı, 1998:3400). Osmanlı'dan devralınan vergiler düzenlemeye çalışılmıştır. Osmanlı'dan devralınan vergilerin içinde bulunan Aşar vergisi 1925 yılında, Temettü ve Harp vergisi ise 1926 yılında kaldırılmıştır (Korkmaz, 1998:3414).

1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu gereğince sanayi makineleri gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. 1929'da yeni yürürlüğe giren gümrük tarifesi ile birlikte tarım makine, araç ve gereçleri gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Ulaşım araçları ve yurtiçinde üretilmeyen sanayi maddeleri üzerindeki vergi oranları 1929'dan önceki döneme göre düşürülmüştür. İplik ve kumaş, şeker, un ve diğer gıda maddeleri, deri ve ağaç ürünleri, çimento gibi ürünlerde ise yerli üretimi koruyabilmek için yüksek vergi oranları getirilmiştir (Tezel, 1994:162).

1929 yılında ekonomik sistemlerin yaşadığı en büyük kriz Dünya Ekonomik Bunalımı olarak adlandırılmaktadır (Özçelik ve Tuncer, 2007:259). Dünya Ekonomik Bunalımı Türkiye ekonomisini oldukça etkilemiştir. Türkiye'nin para değerinde düşme yaşanmış ve ardından ihraç malları fiyatlarında azalmalar meydana gelmiştir. İhraç malları fiyatlarındaki bu azalma dış ticaret dengesi üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Ancak bu olumsuzluk diğer ülkelere göre azdır. Bunun nedeni ise Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisine göre entegrasyon seviyesinin nisbi düşüklüğü ve ihrâcatın sadece tarım ürünlerine dayanmayıp çeşitli sektörleri de içermesidir (Başkaya,2004:74).

Türkiye Cumhuriyeti 1930 yılı başında kamu harcamalarını kamu gelirlerine uygun olarak dengelemek ve ithâlâta sınırlamalar getirerek, dış ticaretin açık değil fazla vermesini sağlamak için Dünya Ekonomik Bunalımına karşı önlemler almıştır (Kepenek ve Yentürk, 2001:67).

1930 yılında para politikası açısından gerçekleşen önemli bir gelişme TCMB'nin kurulmasıdır. TCMB'nin hisselerinin bir kısmı maaşlarından taksitle kesilmek üzere devlet memurlarına satılmış, hazinenin payı ise %15 ile sınırlandırılmıştır. 1938 yılında bankanın işlevleri kamu kuruluşlarının finansmanını sağlayacak şekilde genişletilmiştir (Bahar, 2004:162). 1929 yılına kadar Türk Lirası'nda görülen göreceli istikrarın Dünya Ekonomik Bunalımının etkisi ile bozulması sonucu 1930 yılında çıkarılan Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun; döviz üzerindeki devlet kontrolünün güçlenmesini sağlamıştır. Bu yasa ile döviz tahvil alım ve satımı ile Türk parasının korunması için önlemler alınmıştır (Akgönül, 2001:121).

Kuruluş yıllarında izlenen liberal politikaların beklentileri karşılayamaması, yeni ekonomi politikası arayışlarına neden olmuştur. Hala girişimci sınıfının oluşmaması, uluslararası piyasalarda meydana gelen dalgalanmalar ve yeterli alt yapının bulunmayışından dolayı 1930'dan itibaren daha devlet ağırlıklı bir ekonomi politikası uygulanmaya başlamıştır (Palamut ve Giray, 2001:23).

1930 ve 1931 yıllarında ekonomiye müdahale edilmese de dış ticarete denetimler uygulanmıştır (Boratav, 2006:67). 1931'de ithâlâta kota konulması ve ihrâcatın denetlenmesi hakkında çıkan kanun ekonomi politikasında korumacılığın ilk adımıdır (Buluş, 2003:46). Bu kanunla, hükümete ithâlât üzerinde fiziki sınırlamalar getirme yetkisi verilmiştir ve kota listeleri belirlenmiştir. Tarım ve sanayi üretiminde kullanılan makine araç-gereç ve hammaddeler, ilaç ve tıpta kullanılan malzemeler bu fiziki sınırlamaların dışında bırakılmıştır. Mâmul gıda maddeleri, alkollü içecekler, elbise, ayakkabı ve deri eşyalar gibi bazı tüketim mallarının ithâlâtı yasaklanmıştır. Diğer tüketim malları ve çimento gibi yurtiçinde de üretilen malların ithâlâtına ise kotalar koyulmuştur. 1930-1933 yılları arasında ithal malların fiyatlarında düşüşler yaşanmıştır. 1933'de başta kumaş ve deri eşyalar olmak üzere vergi oranları daha da arttırılmıştır. 1933'den itibaren Türkiye, ülkenin dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan ülkelerle karşılıklı gümrük tarife indirimlerini de kapsayan ikili ticaret anlaşmaları yapmaya başlamıştır (Tezel, 1994:167-174).

1930- 1939 yılları korumacı ve “devletçi sanayileşme” dönemi, olarak nitelendirilmektedir. Bu dönem Türkiye’nin sanayileşme doğrultusunda ilk ciddi adımları attığı dönem olma özelliğini taşımaktadır (Boratav, 1997:280-330).

1933-1938 yılları arasında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı bir kalkınma planından çok devletin sanayi alanındaki yatırım programı olarak değerlendirilmektedir (Sevgi, 1994:50).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın sona ermesiyle, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı oluşturulmuştur (Uludağ ve Arıcan, 2003:7-15). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ilk planın aksine ara malları ve yatırım malları üretimine öncelik vermektedir (Kepenek ve Yentürk, 2001:68). Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte bu plandan vazgeçilerek “İktisadi Savunma Planı” uygulanmıştır (Uludağ ve Arıcan, 2003:7-15).

2.3. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası

İkinci Dünya Savaşı’nın gerçekleştiği 1940-1945 yılları arasında Türkiye için ekonomik gelişmeler açısından gerileme dönemi olmuştur (Boratav, 1997:280-330). Bu dönem ekonomik açıdan devletçilik ve savaş ekonomisi yılları olarak değerlendirilmektedir. Bir milyondan fazla kişi savaşa alınmış ve bu yüzden üretim ve tüketimde daralma yaşanmıştı (Uludağ ve Arıcan, 2003:14). Bu dönemde ekonomiye müdahale konusunda hükümete geniş yetkiler sağlayan Milli Koruma Yasası yeniden yürürlüğe konularak fiyat denetimleri arttırılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2005:122). İhrâcat arttırılmak istenmiştir. Fakat ulusal paranın aşırı değerli olması ve devletin gelir elde etmek için ihrâcattan da vergi alması, ihrâcatı azaltmıştır (Bulut, 2006:178). Ancak ithâlâtta azalma, ihrâcattaki azalmadan fazla olduğu için bu dönemde dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemiştir (Parasız, 1998:65).

Türkiye’de 7 Eylül 1946’da büyük oranlı bir devalüasyon yapılmıştır. Yapılan bu devalüasyon TL’nin değerini düşürmüştür (Kepenek ve Yentürk, 2005:118). Ancak yapılan devalüasyon ile birlikte ithâlât üzerindeki sınırlamaların hafifletilmesi sonucunda ithâlâtta artış, ihrâcattaki artışı aşmıştır (Tezel, 1994:184). İthâlâtta artış yaşanırken ihrâcatta önemli bir değişme yaşanmamıştır (Özkale ve Kayalica, 20008:359).

2.4. 1950-1980 Dönemi

1958 yılında ekonomik istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır. Ekonomik istikrar programı, temel olarak TL'nin devalüe edilmesi, ithâlât önündeki engellerin yumuşatılması, para arzının ve bütçe harcamalarının kısılması, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ürün ve hizmetlerin fiyatlarının yükseltilmesi konularını kapsamaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2005:122). Bu program ile birlikte ekonomik istikrar sağlanmıştır.

1958 yılında uygulamaya konulan Ekonomik İstikrar Programı ile sağlanan ekonomik istikrar 1977 yılında bozulmuştur. Ekonomik istikrarın bozulması üretimi olumsuz etkileyerek ürün yetersizlikleri karaborsaların oluşmasına neden olmuştur (Kazgan, 2009:115). Bu dönemde Türkiye, ara malı ve temel tüketim sanayii sektörlerinin yurt içinde ikamesine yönelmiştir. Ayrıca ithal mallara uygulanan kota ve yüksek tarife oranları ile yerli üretim korunmaya çalışılmıştır. Ancak ekonomi 1977'de bir döviz finansman krizine girmiştir (Yeldan, 2005:38).

1960 yılından itibaren ithal ikameci ekonomik gelişme politikası daha fazla benimsenmiştir. Kur politikası uygulanmıştır. Bunun sonucunda yurtiçi fiyatları, yurt dışı fiyat artışının üzerine çıkmıştır. Miktar kısıtlamaları ve ithal yasakları gibi politikalar ise ihrâcâtı olumsuz yönde etkilemiştir (Savrul, Özel ve Kılıç, 2013:56).

Mart 1978 ve Nisan 1979'da iki adet Ekonomik İstikrar Programı uygulamaya koyulmuştur. Bu istikrar programlarının temel amaçları ödemeler bilançosu açıklarının finansmanı, enflasyon baskısının durdurulmasıdır (Şahin, 2009:187).

1960-1980 yılları arasında uygulanan ithal ikamesine dayalı ekonomi politikaları Ocak 1980 kararları ile ihrâcata dayalı ekonomi politikasına dönüşmüştür. İthâlâtın serbestleştirilmesi ve ihrâcat teşvikleri sayesinde ihrâcat sektörü desteklenmiştir (Erk, 2015:25).

2.5. 1980-1995 Dönemi

Türkiye 1980'lerin başına kadar ithal ikamesine dayanan bir dış ticaret politikası izlemiştir. Sadece yerli üretimin bulunmadığı veya yetersiz kaldığı

durumlarda ithâlâta izin vermiştir. 1980 yılı sonrasında ise Türkiye, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinden ihrâcata yönelik sanayileşme stratejisine geçmiştir.

Türkiye ekonomisinde 24 Ocak 1980 tarihinde yapısal dönüşümleri içeren istikrar programının kabul edilmesiyle dışa açık olma yolunda kararlar alınmıştır. Alınan kararlar sayesinde Türkiye'nin ihrâcat yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır (Saygılı, 2011:343-344). Bu değişiklikler dış ticaretin sadece toplam hacmini değil, sektörel ve coğrafi dağılımını da etkilemiştir. Korumacılığın azaltılmasına ve uluslararası uzmanlaşmaya dayalı bir büyüme stratejisi izlenmiştir. Aynı zamanda ülkenin ekonomik yapısında rekabet gücündeki köklü bir dönüşümün göstergesi olarak kabul edilmektedir (Kösekahyaoğlu, 2007:16).

24 Ocak 1980 kararları aşağıdaki gibi özetlenebilir: (Uludağ ve Arıcan, 2003:47-48).

- İthâlâtın serbestleştirilmesi,
- TL'nin aşırı değerlenmesine son veren esnek kur uygulamasına geçilmesi,
- İhrâcatın ve yabancı sermayenin teşviki, ihrâcata finansman ve sigorta konularında kurumsal destek sağlanması,
- Sübvansiyonların kademeli olarak azaltılarak, uygulanan fiyat kontrollerinin kaldırılması,
- Faiz oranlarının serbestleştirilmesi,
- TL devalüe edilerek dolar karşısındaki değeri düşürülmüştür.

Türkiye 1980 yılından sonra ekonominin dışa açılımını sağlamak, kaynak dağılımında etkinliği arttırmak ve ülke içi pazarı uluslararası sistemle bütünleştirmek için dışa açık ekonomi politikası izlemiştir. Uygulanan politika sonucu 1983'den itibaren ihrâcat gelirlerinde önemli artışlar yaşanmıştır. Ticaretin serbestleşmesine yönelik atılımlar ve TL'nin konvertibilitesi ile 1990 yılından sonra Türkiye ekonomisi hem mal hem de para piyasası yoluyla uluslararası piyasalar ile bütünleşme süreci hız kazanmıştır (Boratav, 2012:205).

1990-1993 yılları arasında Türkiye'nin ihrâcatında bir yavaşlama olmuştur. Bu yavaşlamanın sonrasında 1994 yılında “5 Nisan Kararları” olarak bilinen ekonomik istikrar programı açıklanmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin daha iyi işlemesi için kurum ve kuruluşların oluşmasına yönelik ekonomik düzenlemeler yapılmıştır (Savrul vd., 2013:71). TL devalüe edilerek ihrâcatı teşvik edilmiştir. Bu teşvik sayesinde iç piyasada talep azalmıştır ve dış piyasalara talepte bir artış olmuştur (Karakayalı, 2003:196). Böylelikle 1994-1998 yılları arası ihrâcat gelirlerinde artış meydana gelmiştir.

1995 yılında Türkiye'nin de üyesi olduğu Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuştur. Uluslararası ticaret ilişkilerinin gelişmesi ile dünya ticaretinde bir artış yaşanmıştır. Bütün ülkelerin ticaret payını arttırmaya çalışması rekabet ortamı sağlamıştır. Bununla birlikte ayrıcalıklı haklara sahip olmayı isteyen ülkeler nedeniyle de serbest ticaret anlaşmalarında artış meydana gelmiştir (Türkcan, 2014:3). Ticaret anlaşmaları ve ekonomik entegrasyonların çoğalması, DTÖ'nün kuruluşu ile ihrâcat yapan şirketler ve kişiler için yeni fırsatlar yaratmıştır (Doğan ve Tunç 2015:14).

2.6. 1995 ve Sonrası

1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında Gümrük Birliği'nin kurulması ile Türkiye'nin dış ticaretinde yeni bir dönem başlamıştır (Seyidoğlu, 2007:179-180). Türkiye'nin AB ile ortaklık ilişkisinin önemli bir aşamasını oluşturan Gümrük Birliği, AB tarihinde ilk defa tam üye olmayan bir ülke ile gerçekleştirilmiş ticari bütünleşme olmuştur (Doğan ve Kaya, 2011:2). Gümrük Birliği ile birlikte Türkiye-AB arasında sanayi ürünleri ticaretinde gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır. Türkiye üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi uygulanmaya başlamıştır (Çalışkan, 2009:9). Ancak, 2000 yılı sonuna kadar süren beş yıllık geçiş döneminde otomobiller, ayakkabılar, deriden mâmuller ve mobilyalar gibi kısıtlı sayıdaki hassas ürün için üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi hadlerinden daha yüksek gümrük vergileri uygulanmıştır. 2001 yılıyla birlikte, tüm sanayi ürünleri Ortak Gümrük Tarifesi uygulanmıştır. Tarım ürünlerinde özel tarife, sübvansiyon ve kısıtlamaları uygulanmaktadır. Ayrıca Türkiye, AB ile serbest ticaret anlaşması olan Orta ve

Güney Avrupa ülkeleriyle de anlaşmalar imzalayarak ithâlâtını serbestleştirmiştir (Seyidoğlu, 2007:179-180).

1998 yılı başlarında uygulamaya konulan maliye ve gelirler politikasının etkisiyle yatırımlar ile özel tüketim harcamaları azalmıştır. Ayrıca bu dönemde Rusya'nın yaşadığı kriz, bavul ticaretini azaltmıştır. 1999 yılında yaşanan Ağustos ve Kasım depremleri ihrâcat gelirlerinde bir azalmaya neden olmuştur (Uludağ, 2003:268).

1990 yılından itibaren petrol ve yan ürünlerin tüketiminde artış yaşanmıştır. Dolayısıyla da bu ürünlerin ithâlâtında artış yaşanmıştır. Son 15 yıllık dönemde doğalgaz ile ısınma ve enerji üretimine geçiş ile dışarıya bağımlı hale gelinmiştir. Bu bağımlılık sonucu doğalgaz alım miktarı ve fiyatlarında artış meydana gelmiştir. Gümrük Birliği ile Türkiye tek taraflı bir ağırlığa sahip olmuştur. AB malları ülkeye kolayca girerken, Türkiye sınırlı kotalara tabi tutulmuştur. Reel faiz oranları döviz artış oranından daha yüksektir ve bu nedenle Türk Lirası göreceli olarak değerlenmiştir. Gelir dağılımının bozulmuştur ve bu nedenle lüks tüketim malları ithâlâtında artış yaşanmıştır. Uluslararası ticarete rekabetin artmıştır ve bunun sonucu ihraç fiyatlarında düşüşler meydana gelmiştir (Güney ve Rumeli, 2011: 111).

Türkiye ekonomisi için yüksek kamu borçlanması ve yüksek enflasyon oranlarının olduğu 1990'lı yıllar biterken, 2001 yılı Türkiye ekonomisinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Şubat 2001 Krizi ortaya çıkardığı çarpıklıklar ve toplumsal hayatta yarattığı hasarlar nedeniyle yaşanan en büyük kriz olarak Türkiye ekonomisi tarihinde yer almıştır. 2001 yılındaki büyük ekonomik krizin ardından yapılan güçlü ekonomiye geçiş programı ile ekonomi 2002 yılında düzelmeye başlamıştır. Sanayi ürünlerinin artması ile birlikte tüketim ve yatırım harcamaları sınırlı kalmıştır. Bu yüzden üretim fazlası olan ürünler ihraç edilmeye başlanmıştır. 2002 yılından sonra ihrâcat kaynaklı büyüme yaşanmıştır (Parasız, 2004:627). Kriz sonrasında Türk Lirası serbest dalgalanmaya bırakılmıştır. Türk Lirası'nın devalüe edilmesi ve krizin etkisiyle İç talepte daralma meydana gelmiştir. Piyasadaki firmalar,

krizden çıkış yolu olarak ihrâcata yönelmişlerdir ve ihrâcata dayalı bir ekonomi politikası izlenmeye başlamıştır (Aydın, 2011:10).

2002-2008 döneminde yüksek oranlı bir büyüme sağlanmıştır. Dünya ekonomisinin de büyüme ortalaması yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Türkiye enflasyonu tek haneli rakamlara inmiştir. İhrâcat ve ithâlât rakamları artış göstermiştir. Dış ticaret hacmindeki bu gelişme cari açığın artmasına neden olmuştur. Yastık altı ve bankalarda bulunan dövizin piyasaya çıkmıştır. Döviz kuru yükselmediği için de uluslararası rekabet gücü azalmıştır (Şahin, 2009:269-273).

Türkiye'nin AB üyelik süreci, 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık anlaşması imzalanması ile başlamıştır. 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunulmuştur. Türkiye'nin adaylığı, 1999 yılında Avrupa ülkeleri tarafından tanınmıştır ve 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine başlanmıştır (Ekonomi Bakanlığı). 2010 yılı itibariyle AB, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç ve İngiltere olmak üzere 27 ülkeden oluşmaktadır (ABGS,2010: T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Türkiye'nin Katılım Süreci İçin Avrupa Birliği Stratejisi 1-3). Türkiye'nin AB'ye katılmak istemesindeki nedenler; sağlanacak ticari kolaylıklarla ihrâcatın arttırılması, elde edilecek mali yardımlarla sanayileşmenin hızlandırılması ve AB'nin dışında kalmak istememesidir (Seyidoğlu, 2003:268).

2008'in son zamanlarına doğru büyüme oranlarında daralmalar meydana gelmiştir. Yaşanan dış kaynaklı kriz nedeniyle, dış talep giderek azalmış ve ithâlât rakamlarında düşüşler meydana gelmiştir. Bu azalma ise milli gelirin düşmesine ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde enerji fiyatlarının artması da Türkiye'yi ekonomik anlamda etkilemiştir (Şahin, 2009:275-277).

Türkiye 2010-2016 döneminde ortalama %6.3 olan büyüme performansına sahip olmuştur. 2016 yılında 341,1 milyar ABD Doları toplam dış ticaret hacmine sahip olup, bunun 142,5 milyar Dolar ihrâcat, 198,6 milyar Dolar ithâlâttır. Türkiye, 2016 yılı itibariyle, dünyanın 17. Büyük ekonomisidir (MFA, 2017).

2017 yılında, 2016 yılına göre madencilikte, imalat sanayinde, motorlu kara taşıtı ve römorklarda, ana metal sanayinde, tekstilde ihrâcat artışı gerçekleşmiştir. Giyim ürünlerinde ise ihrâcat azalmıştır. 2017 yılında 2016 yılına göre madencilik ve taş ocaklığı sektöründe, imalat sanayinde ithâlât artmıştır. Ayrıca metal ana sanayinde, kimyasal ürünlerde, kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünlerin ihrâcatında artış yaşanmıştır. Motorlu kara taşıtı ve römorklarda, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ithâlâtında ise azalma olmuştur. 2017 yılının sanayi sektörü ihrâcatı açısından olumlu geçtiği, ancak dış girdi bağımlılığının yüksek olması nedeniyle daha yüksek oranda ithâlât artışı ve dolayısıyla da dış ticaret açığıyla karşılaşılmasının ihrâcattaki gelişmeyi gölgelediği söylenebilir (EBSO,2018:148).

Türkiye'nin genel dış ticaret yapısı incelendiğinde; uzun bir süre tamamen korumacı ve müdahaleci bir dış ticaret politikası izlendiği görülmüştür. Ekonomi politikasının temel hedefi ise kendi kendine yeten bir ekonomi haline gelmektir.

3. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren günümüze kadar olan dönem için Türkiye’nin dış ticareti hakkında bilgi verilecektir.

1923-1995 yılları arasındaki dönem Türkiye’nin dış ticareti için TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerinden edinilen bilgilere göre Türkiye’nin ihrâcat, ithâlât, dış ticaret dengesi, dış ticaret hacmi, ihrâcatın ithâlâtı karşılama oranındaki değişimleri ve bu değişimlere sebep olan ekonomik olaylardan bahsedilecektir.

Türkiye’nin son yirmi yıldaki dış ticareti ise daha kapsamlı veri elde edilebildiği için daha detaylı incelenecektir. Türkiye’nin dış ticaretini yaptığı ürün gruplarının ve dış ticaret yaptığı ülkelerin nasıl bir seyir içinde olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla UNCTAD (United Nations Conference On Trade And Development) verilerinden edinilen SITC Rev 3 (Standard International Trade Classification Revision 3) sınıflamasına göre Türkiye’nin dış ticaretini yaptığı ürün gruplarının miktarları ve dış ticaret içindeki payları 1995-2015 dönemi için beşer yıllık aralıklarla bu bölümdeki tablolarda ihrâcat ve ithâlâta göre ayrı ayrı ele alınacaktır. Ardından en fazla dış ticareti yapılan ilk üç ürün grubu ve bu ürün gruplarındaki ilk üç alt ürün grubu için ülke bazında miktar ve paylara göre bir sıralama ile sonuçlar tablo haline getirilecektir. Bu sonuçlar ithâlât ve ihrâcat için ayrı ayrı incelenecektir.

3.1. Cumhuriyet’in İlk Yılları

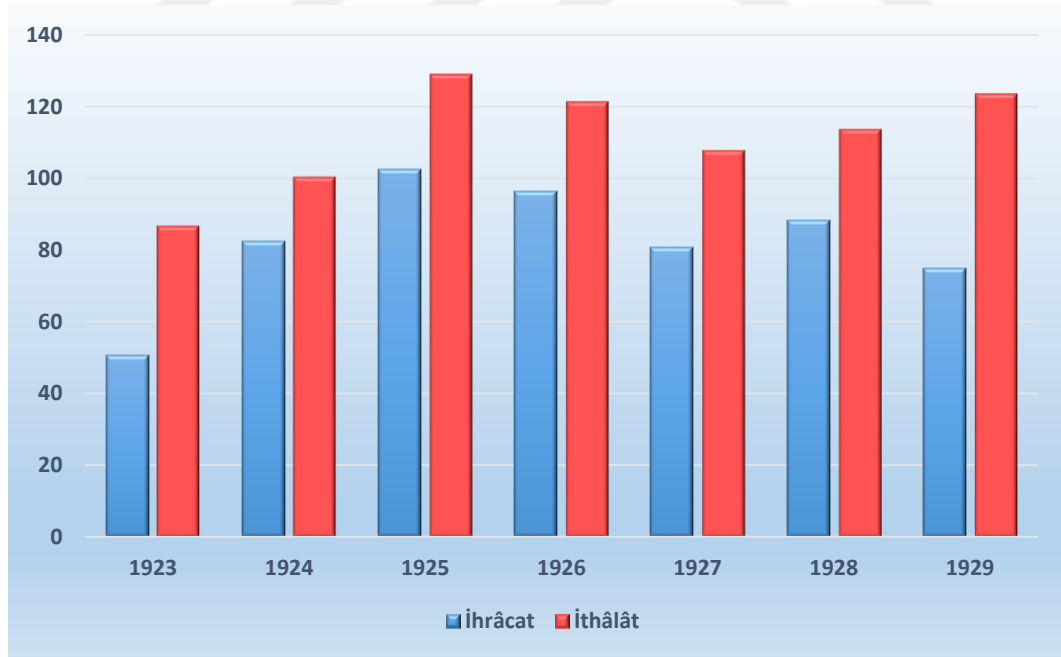
Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye ekonomisi dışa açık bir ekonomi idi. Ekonomi hala tarıma dayalı, sanayi henüz kurulamamıştı. İç tüketimde kayda değer ithal ikamesi sağlanamamıştı. Gıda maddeleri ve tekstil gibi temel tüketim mallarının iç talebi ithâlât ile karşılanıyordu. Ülke sınai tüketim mallarının ithâlâtını, tarımsal ve madensel hammaddeleri ihraç ederek gerçekleştirebiliyordu. Ülkenin dışa açık kalmasında Lozan Barış Antlaşması ile getirilen gümrük tarifeleri üzerindeki kısıtlama ve yabancı şirketlerin ekonomide devam eden etkinlikleri de etkili olmuştur (Şahin, 2014:35).

Tablo 3.1: Dış Ticaret: 1923-1929 (Bin \$)

Yıllar	İhrâcat		İthâlât		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhrâcatın İthâlâtı Karşılama Oranı %
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %	Değer	Değer	
1923	50, 790		86,872		- 36,082	137,662	58,5
1924	82, 435	62,3	100,462	15,6	- 18,027	182,897	82,1
1925	102,700	24,6	128,953	28,4	- 26,253	231,653	79,6
1926	96, 437	-6,1	121,411	-5,8	- 24,974	217,848	79,4
1927	80,749	-16,3	107,752	-11,3	- 27,003	188,501	74,9
1928	88,278	9,3	113,710	5,5	- 25,432	201,988	77,6
1929	74,827	-15,2	123,558	8,7	- 48,731	198,385	60,6

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo incelendiğinde Cumhuriyetin ilk yıllarında ihrâcat ve ithâlât miktarlarının 1925 yılına kadar arttığı, 1926 yılından itibaren ise giderek azaldığı dikkat çekmektedir. Dış ticaret hacminde de 1930 yılına kadar kayda değer bir yükselme meydana gelmiştir. İhrâcatın ithâlâtı karşılama oranı ise yıldan yıla farklılık göstermiştir.

Grafik 3.1: Dış Ticaret: 1923-1929 (Bin \$)

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.1’de verilen ihrâcat ve ithalat değerlerinde yaşanan artış ve azalışları daha iyi anlamak için bu değerler grafik halinde verilmiştir. Mavi sütun ihrâcat, kırmızı sütun ise ithâlâtı gösterir. Solda yazılı olan sayılar ise yıl itibariyle yapılan ihrâcat ve ithâlât değerlerini bin dolar cinsinden halini ifade eder. 1923-

1929 yıllarında ithâlâtın ihrâcattan daha fazla olduğunu ihrâcatın ise sürekli dalgalanma yaşadığını Grafik 3.1’den görülmektedir.

1923 yılında Türkiye ekonomisi dışa bağımlı bir halde idi. Ekonominin dışa bağımlılığı zayıf ve istikrarsız üretim yapısından kaynaklanıyordu. Türkiye başta tüketim malları olmak üzere pek çok malı ithal ediyordu. Tüketim mallarının ithâlâtındaki payı %70’in üstündeydi. Cumhuriyetin ilk döneminde önemli ithal ikâmesi sağlanamamıştı. 1924 yılında madeni eşya ve makine ithâlâtının toplam ithâlâtındaki payı %11,8 iken, 1928’de %21,9’a yükselmiştir (Tekeli ve İlkin, 1977:43).

Dönemin ilk yarısında dış ticaret hacminin genişlemesi çeşitli etkenlere bağlanır. Tarımsal ürünlere talep yükselmekte ve dolayısıyla tarım ürünleri fiyatı artmaktadır. İhrâcat fiyatları 1927’ye kadar yükselmiş, sonra düşüşe geçmiştir. Türkiye’nin ihrâcatı hacim olarak 1927’den sonra artmaya devam etmiştir. İthâlât ise fiyatlardaki yükselmeye karşılık, 1929’a kadar artmıştır. 1929’dan sonra gümrük tarifelerinin yükseleceğini bilen ithâlâtçıların stokçuluğa başvurmaları da ithâlâtın artışında etkili olmuştur (Şahin,2014:36-37).

1930’lu yıllarda Hükümet dış ticareti kontrol ve denetimi altında tutmuştur. 1929 tarihli yeni Gümrük Kanunu ve 1930 tarihli Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun, Hükümete ithâlâtı dilediği gibi kısıtlama ve denetleme imkânı veriyordu. Dış ticaretin kontrol altında tutulması içerde uygulanan ithal ikameci sanayileşme politikasına da uygundu. 1930’lu yıllarda uygulanan dış ticaret politikası şu ilkelere dayanıyordu (Hershlag, 1968:106).

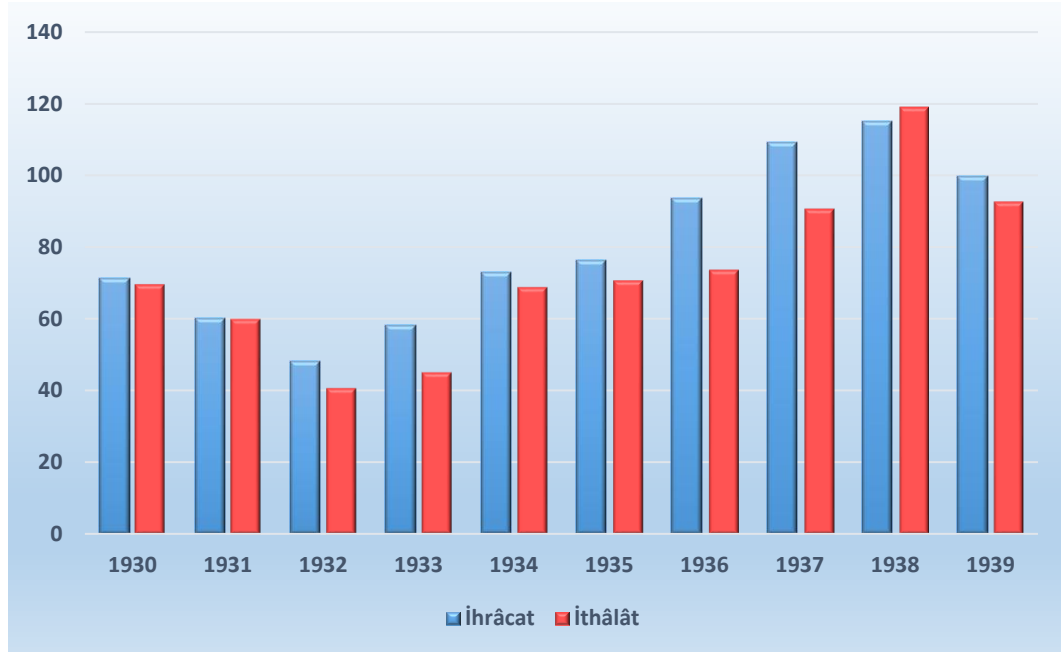
- Türkiye’nin müşterilerinden mal satın almak,
- İçeride üretilen malların, ithâlâtını yasaklamak,
- Diğer malların ithâlâtını ikili ticaret anlaşmaları çerçevesinde ilke olarak serbest tutmak,
- Dış ticaret fazlası elde etmek, ihrâcatı çeşitlendirmek ve ihraç malların kalitesini iyileştirmek.

Tablo 3.2: Dış Ticaret: 1930-1939 (Bin \$)

Yıllar	İhrâcat		İthâlât		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhrâcatın İthâlâtı Karşılama Oranı %
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %	Değer	Değer	
1930	71,380	-4,6	69,540	-43,7	1,840	140,920	102,6
1931	60,226	-15,6	59,935	-13,8	291	120,161	100,5
1932	47,972	-20,3	40,718	-32,1	7,254	88,690	117,8
1933	58,065	21,0	45,091	10,7	12,974	103,156	128,8
1934	73,007	25,7	68,761	52,5	4,246	141,768	106,2
1935	76,232	4,4	70,635	2,7	5,597	146,867	107,9
1936	93,670	22,9	73,619	4,2	20,051	167,289	127,2
1937	109,225	16,6	90,540	23,0	18,685	199,765	120,6
1938	115,019	5,3	118,899	31,3	- 3,880	233,918	96,7
1939	99,647	-13,4	92,498	-22,2	7,149	192,145	107,7

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo incelendiğinde 1930'dan 1934 yılına kadar ithâlât ve ihrâcat değerlerinde daralmalar meydana geldiği görülmektedir. Dış ticaret hacmi 1932'de en düşük seviyesine indikten sonra tekrar yükselmeye başlamış ve ihrâcat 1937'de, ithâlât ise 1938'de 100 milyon dolar sınırını aşmıştır. Türkiye bu dönemde sadece 1938 yılında dış ticaret açığı vermiştir.

Grafik 3.2: Dış Ticaret: 1930-1939 (Bin \$)

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.2’de verilen ihrâcat ve ithalat değerlerinde yaşanan artış ve azalışları daha iyi anlamak için bu değerler grafik halinde verilmiştir. 1930-1939 döneminde sadece 1938 yılında ihrâcatın ithâlâtın az olduğu, diğer tüm yıllarda ise ihrâcatın ithâlâtın hep daha fazla olduğu Grafik 3.2’de görülmektedir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında liberal bir iktisat politikası benimsenmekle beraber devletin yerli üretimi arttırmaya yönelik vergi muafiyetleri, özel sektöre ucuz girdi olanakları gibi yerli üretimin artmasına yönelik düzenlemeleri olmuştur (Özkale ve Kayalica, 2008, s.356). Kuruluş yıllarında izlenen liberal politikaların beklentileri karşılayamaması, yeni iktisat politikası arayışlarına neden olmuştur. Henüz önemli bir girişimci sınıfın oluşmaması, uluslararası piyasalarda meydana gelen dalgalanmalar ve yeterli alt yapının bulunmayışı gibi nedenlerle 1930’dan itibaren daha devlet ağırlık bir ekonomi politikası uygulanmaya başlanmıştır (Palamut ve Giray, 2001, s.23).

1929’dan itibaren Türkiye’nin dış ticaret hacminin daralmaya başlaması Dünya Ekonomik Bunalımı ve Türkiye’nin yeni dış ticaret politikası ile ilgilidir. Türkiye, Dünya Ekonomik Bunalımının etkilerini 1929’dan sonra ciddi olarak hissetmeye başlamıştır. Türkiye, ihraç malları fiyatlarında ve paranın değerinde meydana gelen düşmelerden dolayı etkilenmiştir. Ihrâcat miktar olarak artmasına rağmen, fiyatların düşmesi ihrâcat değerinin daralmasına yol açmıştır (Tekeli ve İlkin, 1977:89). Ihrâcatın daralması ile hükümet, ithâlâtı miktar olarak daha fazla sınırlamak zorunda kalmıştır. Ihrâcat gelirleri ile finanse edilecek kadar ithâlâta izin verilmiştir. Bu dönemde ithâlât için dış kredi kullanma imkânı da ortadan kalkmıştı. Hükümet ikili antlaşmalara dayalı bir dış ticaret politikası yürüterek ve ithâlâta miktar kısıtlamaları uygulayarak dış ticaret dengesi sağlamış ve hatta dış ticaret fazlası elde etmişti (Şahin,2014:38).

1930’lu yıllarda uygulanan ikili antlaşmalara ve kotalara dayalı dış ticaret politikası Türkiye’nin ithâlât yapısını sanayileşme politikasına uyumlu hale getirmesini kolaylaştırmıştır. İthâlâtın birleşiminde nihai tüketim mallarının payı azalmış, ara ve yatırım mallarının payları ise yükselmiştir (Tezel,1994:175). Türkiye dış ticaretini büyük ölçüde ikili antlaşmalara bağlayınca Almanya Türkiye’nin dış ticaretini ele geçirmişti. Almanya Türkiye’nin ihraç mallarının dünya piyasasının üstünde fiyat ödeyerek satın almaya başladı. Böylece Almanya

Türkiye'yi kendisinden daha fazla ithâlât yapmaya zorladı. Kendi ihraç mallarını da Türkiye'ye dünya fiyatlarının üstünde fiyatlardan satıyordu. (Hale, 1981: 741). Almanya'nın Türkiye'nin ithâlâtındaki payı; 1932'de %25 iken 1935-38 ortalaması %46 'ya, ihrâcattaki payı ise aynı dönem içinde %15'den %44'e ulaşmıştır. Türkiye'nin yün, iplik ve kumaş ihtiyacının %78'ini, demir-çelik %69,7'sini makine ve mâmul madde ithâlâtının %61'ini ve kimyevi maddeler ithâlâtının %54'ünü Almanya sağlıyordu. Türkiye'nin ham yününün %75'ini, pamuk ve kromunun %70'ini Almanya satın alıyordu (Tezel, 1994:178).

3.2. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası

İkinci dünya savaşı yıllarında Türkiye'nin dış ticareti ülke içindeki ekonomik gelişmelerden daha çok uluslararası ekonomik şartlardan etkilenmiştir. Hükümet dış ticaret fazlası elde etmeyi amaçlayan 1940' da çıkarılan Milli Koruma Kanunu ile dış ticareti tamamen denetimi altına almıştır (Şahin, 2014:81).

Tablo 3.3: Dış Ticaret: 1940-1949 (Bin \$)

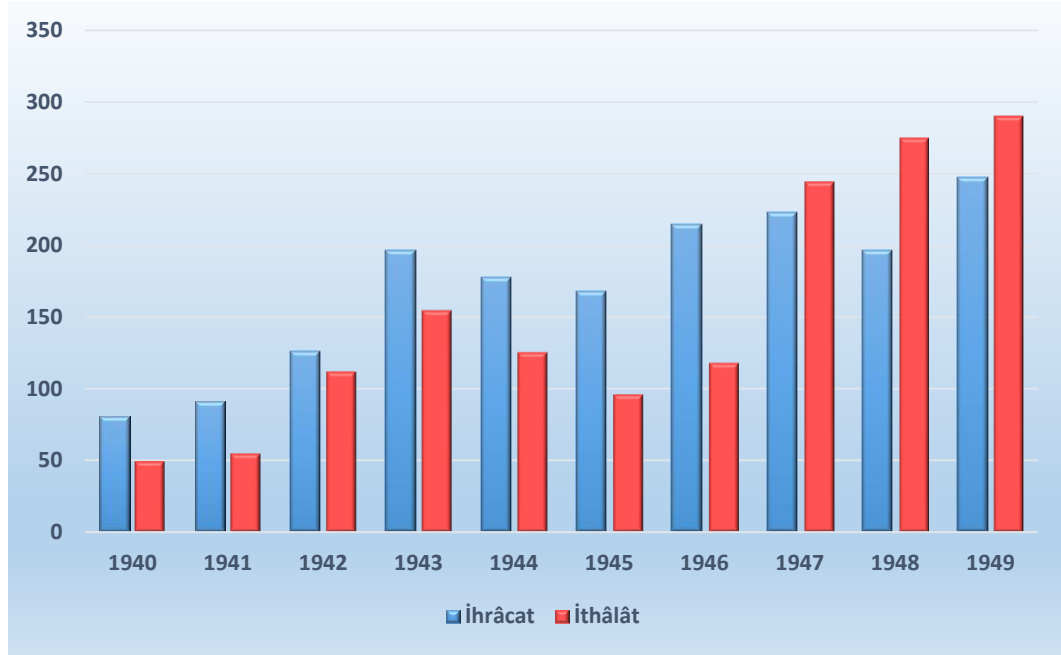
Yıllar	İhrâcat		İthâlât		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhrâcattın İthâlâtı Karşılama Oranı %
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %	Değer	Değer	
1940	80,904	-18,8	50,035	-45,9	30,869	130,939	161,7
1941	91,056	12,5	55,349	10,6	35,707	146,405	164,5
1942	126,115	38,5	112,879	103,9	13,236	238,994	111,7
1943	196,734	56,0	155,340	37,6	41,394	352,074	126,6
1944	177,952	-9,5	126,230	-18,7	51,722	304,182	141,0
1945	168,264	-5,4	96,969	-23,2	71,295	265,233	173,5
1946	214,580	27,5	118,889	22,6	95,691	333,469	180,5
1947	223,301	4,1	244,644	105,8	- 21,343	467,945	91,3
1948	196,799	-11,9	275,053	12,4	- 78,254	471,852	71,5
1949	247,825	25,9	290,220	5,5	- 42,395	538,045	85,4

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo incelendiğinde 1941 yılında önceki yıla göre ihrâcatta bir artış yaşanırken ithâlâtta aynı yıllarda azalma yaşandığı görülmektedir. Türkiye'ye mal satan ülkelerin savaşta olması, ithal edilen malların dünya piyasalarındaki arzını büyük ölçüde daraltmıştı. Türkiye dış ticarete Almanya'nın kontrolünde idi. 1940-1941 yıllarında siyasi nedenlerden dolayı bu ülke ile dış ticaret önemli ölçüde daraldı (Tezel, 1994:116). Hükümet Türkiye'nin dış ticaretini diğer

ülkelere yönelmekte büyük güçlüklerle karşılaştı. 1942'den sonra Almanya'nın Türkiye'nin ithâlât ve ihrâcatındaki nispi payları yeniden yükseldi ve 1944'ün sonuna kadar Türkiye'nin dış ticaretteki birinci partneri oldu. 1945'den sonra Türkiye dış ticaretini, ABD, İngiltere ve diğer Batı Avrupa ülkelerine doğru yönlendirdi (Şahin, 2014:81).

Grafik 3.3: Dış Ticaret: 1940-1949 (Bin \$)

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.3'de verilen ihrâcat ve ithalat değerlerinde yaşanan artış ve azalışları daha iyi anlamak için bu değerler grafik halinde verilmiştir. 1940-1949 döneminde 1947'ye kadar ihrâcatın ithâlâttan hep daha fazla olduğu, 1948 yılından sonra ise büyük farkla ithâlâtın ihrâcatı geçtiği Grafik 3.3'de görülmektedir.

Savaştan yeni çıkmış ve gıda maddeleri açığı olan Avrupa ülkelerinde gıda maddelerine karşı güçlü bir talep vardı. Hükümet Devalüasyon yaparak daha yüksek fiyattan satacağı ürünleri daha düşük fiyattan satmak durumunda kalmıştır. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk devalüasyon 7 eylül 1946'da gerçekleşmiş oldu. Devalüasyon ile birlikte dış ticarete kısmi serbestleşmeye gidildi ve ithâlâta koyulan kontenjanlar, miktar kısıtlamaları ve tavan uygulamaları kaldırıldı. İç tüketim için çok gerekli olan tüketim malları dışında kalan malların ihrâcatı üzerindeki kotalar ve sınırlamalara son verildi. İkili ticaret

anlaşmalarının azaltılacağı ilan edildi. Böylece, dış ticaretin uluslararası serbest ticaret bölgelerine kaydırılması planlandı (Hale, 1981:111-112). Tablo incelendiğinde savaş yıllarında ve savaştan sonra da ithâlât ve ihrâcatta dalgalanmalar yaşansa da yine büyük ölçüde ihrâcat ve ithâlâtta artış meydana geldiği görülmektedir.

3.3. 1950-1980 Dönemi

1950-1958 dönemi incelediğinde, 1956 yılında ithâlât faturalarının ödenmemesi, yeni döviz girişi olmadığından döviz darboğazı nedeniyle ithâlâtın azaldığı görülmektedir. İthal malları darlığı içerde sanayi malı üretimini olumsuz etkilemiştir. Mal darlığı enflasyonist baskıyı daha da arttırmıştır, fiyatlar genel seviyesi yükselmiştir (Şahin, 2014:112). Tablo da görüldüğü üzere 1956 yılında ithâlât 90,297 dolar azalmıştır.

1958 yılında iç ve dış fiyatlar arasındaki büyük fark nedeniyle TL aşırı değerlenmiştir. TL'nin değerlenmesi ile de ithâlât faturaları ödenemediği için Türkiye dışarıdan mal satın alamaz ve dışarıya mal satamaz hale gelmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi 1958 yılında ihrâcat bir önceki yıla göre neredeyse 100 bin dolar, ithâlât ise 82 bin dolar azalmıştır (Hale, 1981:105-106).

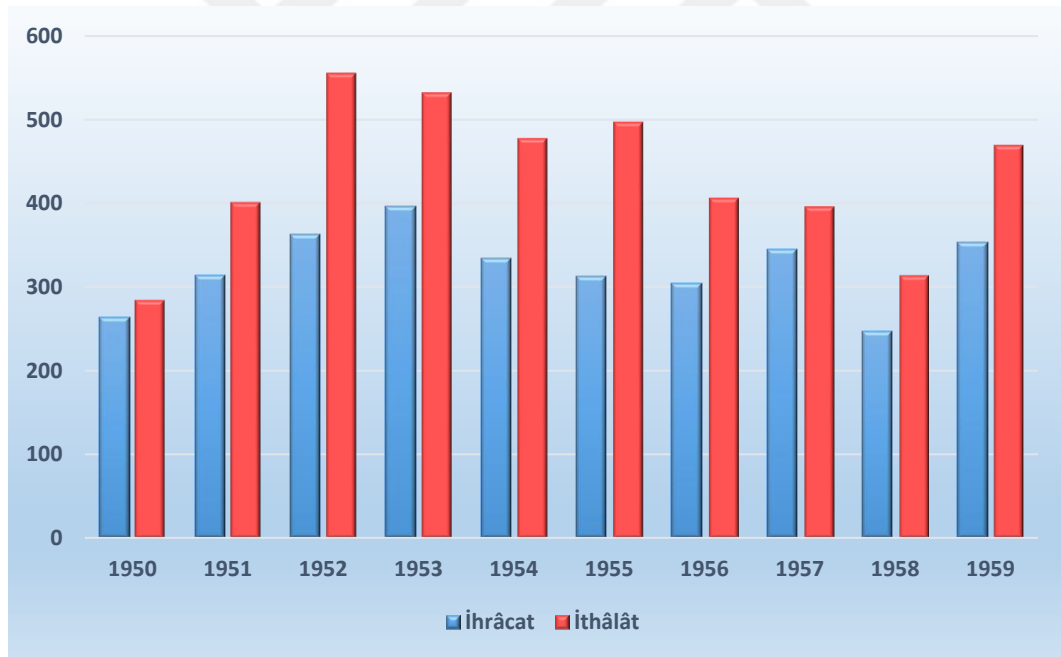
Tablo 3.4: Dış Ticaret: 1950-1959 (Bin \$)

Yıllar	İhrâcat		İthâlât		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhrâcatın İthâlâtı Karşılama Oranı %
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %	Değer	Değer	
1950	263,424	6,3	285,664	-1,6	- 22,240	549,088	92,2
1951	314,082	19,2	402,086	40,8	- 88,004	716,168	78,1
1952	362,914	15,5	555,920	38,3	- 193,006	918,834	65,3
1953	396,061	9,1	532,533	-4,2	- 136,472	928,594	74,4
1954	334,924	-15,4	478,359	-10,2	- 143,435	813,283	70,0
1955	313,346	-6,4	497,637	4,0	- 184,291	810,983	63,0
1956	304,990	-2,7	407,340	-18,1	- 102,350	712,330	74,9
1957	345,217	13,2	397,125	-2,5	- 51,908	742,342	86,9
1958	247,271	-28,4	315,098	-20,7	- 67,827	562,369	78,5
1959	353,799	43,1	469,982	49,2	- 116,183	823,781	75,3

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo incelendiğinde ithâlât ve ihrâcatın 1954 yılına kadar artmakta olduğu görülmektedir. Bu artışın sebebi Mayıs 1950’de iktidara gelen Hükümetin 1950’de ithâlâtı %60 oranında serbestleştirmesi olarak görülmektedir. İlk serbest dış ticaret rejimi 1950’de ilan edilmiş ve ithâlât kısa sürede yükselmiştir. Ayrıca bu yıllarda Kore Savaşı’nın dünyada sağladığı yüksek konjonktür ve tarımda gerçekleşen iyi hasat sayesinde, ihrâcat da yükselmiştir. Buna karşılık, dış ticaret açıkları, 1950’den 1956’ya kadar büyüyerek devam etmiştir. Hükümet elindeki döviz rezervleri kısa sürede tükenince ve kredi biçimindeki dış kaynak girişi de yeterli olmayınca Eylül 1952’de ithâlâtın liberalizasyonundan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Dış ticarete serbest rejim yaklaşık iki yıl uygulanmıştır. Temmuz 1954’de ise dış ticarete yeni kontroller ve yeni sınırlamalar getirilmiştir. 1951-1960 yılları arasında Türkiye bu kanaldan çeşitli ülke ihrâcatçılarına 584 milyon dolar borçlanmıştır (Kepenek,1994:104).

Grafik 3.4: Dış Ticaret: 1950-1959 (Bin \$)

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.4’de verilen ihrâcat ve ithalat değerlerinde yaşanan artış ve azalışları daha iyi anlamak için bu değerler grafik halinde verilmiştir. Mavi sütun ihrâcat, kırmızı sütun ise ithâlâtı gösterir. Solda yazılı olan sayılar ise yıl itibariyle yapılan ihrâcat ve ithâlât değerlerini bin dolar cinsinden halini ifade eder. 1950-1959 döneminde 1952 yılından itibaren ithâlâtın giderek azaldığı fakat tüm yıllarda ithâlâtın ihrâcatı geçtiği Grafik 3.4’de görülmektedir.

1954'den itibaren ekonomide ağır bunalım yaşanmaya başlanmıştır. Hızlı ekonomik büyüme ve sanayileşme uğruna körüklenen iç talep, yetersiz iç tasarruf ve yetersiz ve düzensiz dış kaynak ve düzensiz, koordinasyonsuz yatırımlar, kaynak israfı kamu açıklarına, parasal genişlemeye, enflasyona ve büyüyen dış ticaret açıklarına neden olmuştur. Hükümet 1956'dan itibaren birtakım tedbirler almıştır. İthâlâta miktar kısıtlamaları getirilmiş ve Milli Korunma Kanunu yeniden yürürlüğe konularak iç ve dış ticarete fiyat kontrollerine gidilmiştir. Faiz oranları yükseltilmiş, ticari banka kredileri sınırlandırılmıştır. Kimi malların ihrâcâtına ve kimi döviz girişi sağlayan işlemlere pirim ödenmeye başlanmıştır. Bu tedbirlerle ekonominin içinde bulunduğu bunalım aşılamayınca Hükümet uluslararası mali kuruluşların yardımını istemek zorunda kalmıştır. IMF'nin güdümünde OECD ile yürütülen görüşmeler sonucu Türkiye'nin ticari blokları konsolide edilerek takside bağlanmış, vadesi gelen borç taksitleri ertelenmiş ve yeni kredi açılmıştır. Bu dış desteği arkasına alan Hükümet 1958 istikrar tedbirleri adıyla anılan programı yürürlüğe koymuştur (Şahin, 2014:112-113). Dış kredilerin açılması ve ithâlâtın artması sonucu ekonomi yeniden canlanmıştır. 1959 yılında ihrâcât 353,799 dolar ve ithâlât 469,982 dolar olmuştur.

Tablo 3.5: Dış Ticaret: 1960-1969 (Bin \$)

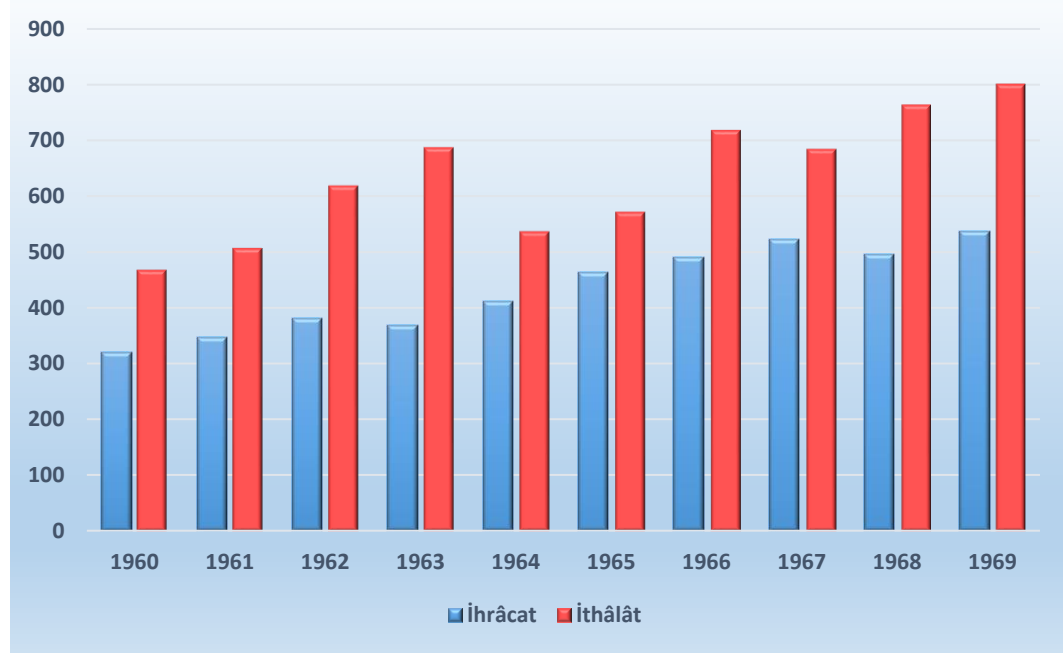
Yıllar	İhrâcât		İthâlât		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhrâcâtın İthâlâtı Karşılama Oranı %
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %	Değer	Değer	
1960	320,731	-9,3	468,186	-0,4	- 147,455	788,917	68,5
1961	346,740	8,1	507,205	8,3	- 160,465	853,945	68,4
1962	381,197	9,9	619,447	22,1	- 238,250	1.000,644	61,5
1963	368,087	-3,4	687,616	11,0	- 319,529	1.055,703	53,5
1964	410,771	11,6	537,229	-21,9	- 126,458	948,000	76,5
1965	463,738	12,9	571,953	6,5	- 108,215	1.035,691	81,1
1966	490,508	5,8	718,269	25,6	- 227,761	1.208,777	68,3
1967	522,334	6,5	684,669	-4,7	- 162,335	1.207,003	76,3
1968	496,419	-5,0	763,659	11,5	- 267,240	1.260,078	65,0
1969	536,834	8,1	801,236	4,9	- 264,403	1.338,070	67,0

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo incelendiğinde 1960-1963 döneminde ihrâcât ve ithâlâtta artış yaşanmıştır. 1964 yılında ise ihrâcatta artma yaşanırken, ithâlâtta azalma yaşanması dikkat çekmektedir. 1965 yılında ise ihrâcatta çok düşük bir artış yaşanırken

ithâlât büyük ölçüde artmıştır. 1967 yılına gelindiğinde ithâlât ve ihrâcatta aralarında tam tersi ilişki olduğu görülmektedir.1968 yılından sonra hem ithâlât hem de ihrâcat artmaya devam etmiştir.

Grafik 3.5: Dış Ticaret: 1960-1969 (Bin \$)

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.5’de verilen ihrâcat ve ithâlât değerlerinde yaşanan artış ve azalışları daha iyi anlamak için bu değerler grafik halinde verilmiştir. Mavi sütun ihrâcat, kırmızı sütun ise ithâlâtı gösterir. Solda yazılı olan sayılar ise yıl itibariyle yapılan ihrâcat ve ithâlât değerlerini bin dolar cinsinden halini ifade eder. 1960-1969 döneminde ithâlâtın 1960 yılından 1963’ kadar sürekli arttığı,1964 yılında sonra dalgalanma yaşadığı, ihrâcatta ise büyük farklılıklar yaşanmadığı, aynı seyir halinde ilerlediği Grafik 3.5’de görülmektedir.

Tablo 3.6: Dış Ticaret: 1970-1979 (Bin \$)

Yıllar	İhrâcat		İthâlât		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhrâcatın İthâlâtı Karşılama Oranı %
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %	Değer	Değer	
1970	588,476	9,6	947,604	18,3	-359,128	1.536,08	62,1
1971	676,602	15	1.170,84	23,6	-494,239	1.847,44	57,8
1972	884,969	30,8	1.562,55	33,5	-677,581	2.447,52	56,6
1973	1.317,08	48,8	2.086,22	33,5	-769,133	3.403,30	63,1
1974	1.532,18	16,3	3.777,50	81,1	-2.245,32	5.309,68	40,6
1975	1.401,08	-8,6	4.738,56	25,4	-3.337,48	6.139,63	29,6
1976	1.960,21	39,9	5.128,65	8,2	-3.168,43	7.088,86	38,2
1977	1.753,03	-10,6	5.796,28	13	-4.043,25	7.549,30	30,2
1978	2.288,16	30,5	4.599,03	-20,7	-2.310,86	6.887,19	49,8
1979	2.261,20	-1,2	5.069,43	10,2	-2.808,24	7.330,63	44,6

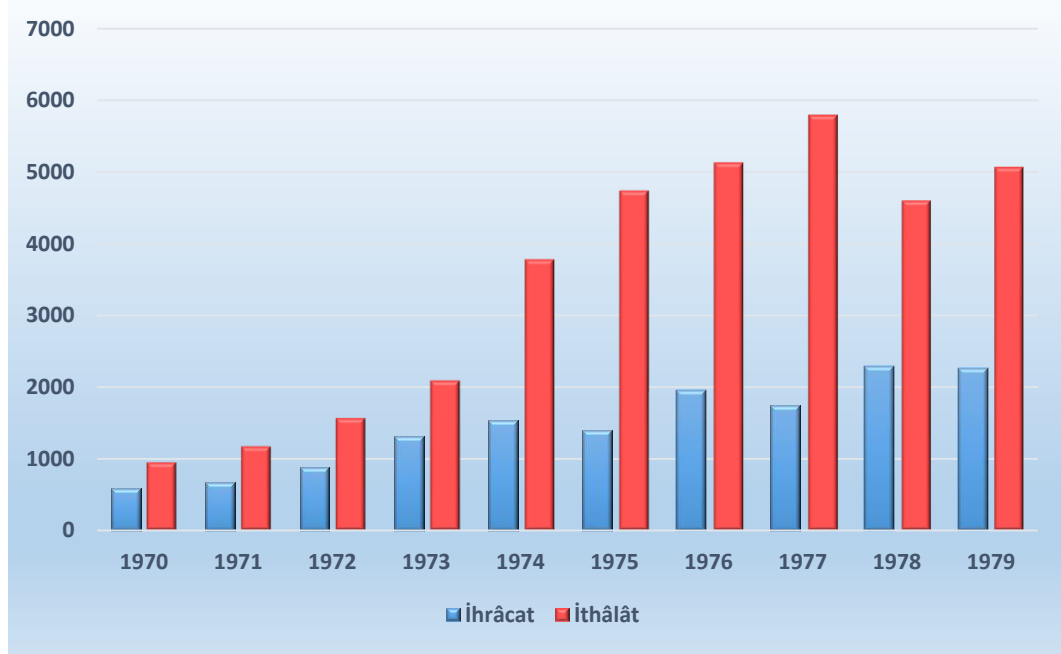
Kaynak: www.tuik.gov.tr

Dünyada gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de 1960 ve 1970’li yıllarda temel ekonomik kalkınma stratejisi olarak ithal ikameci politikaları yoğun bir şekilde uygulamıştır (TCMB, 2002: 5-6). Türkiye’de ithal ikameci sanayileşme politikası, korumacı dış ticaret politikası ve bunları tamamlayan sıkı denetimli kambiyo politikası ile birlikte, ekonomiyi içe dönük üretim yapan bir sınai yapı kazandırmıştır (Kepenek, 1994:155). Mevcut sınai üretim yapısı iç talebi karşılamaya yönelik idi. İthal ikameci sanayileşme politikasının tamamlayıcı ögesi olarak uygulanan korumacı dış ticaret politikası, ulusal paranın aşırı değerlenmesine neden oluyordu. Bu durum ithâlâtı ve diğer döviz harcamalarının teşvik ediyor, yerli girdiler yerine yabancı sermaye malları ve girdilerin kullanımını özendiriyor, buna karşılık ihrâcat ve döviz kazandıran faaliyetler üzerinde caydırıcı bir rol oynuyordu (Alkin, 1981:202).

Bu dönemde ağır sanayi ve sermaye mallarında yurtiçi üretim kapasitesini arttırmayı amaçlayan büyük kamu yatırımları hedeflenmiştir. Türkiye’nin uyguladığı ithal ikameci stratejinin önemli ölçüde ithal hammaddelere dayanmaktadır (TCMB, 2002:5-6). Türkiye ekonomisinde beklenenin tersine ithal ikameci sanayileşme süreci, ödemeler dengesinde bir kötüleşme yaratmıştır.. İthal girdiler zaman içerisinde artarken, ithal girdiyle üretilen ürünler ihrâcata dönük değil iç talebi karşılamaya yönelik üretilmiştir. Bu sebepten ulusal sanayi ihtiyacı olan döviz elde edememiştir. Geleneksel yollarla ihraç edilen ürünlerden

kazanılan döviz yeterli olamamış dolayısıyla ticaret hadleri sürekli olarak aleyhte oluşmuştur (Başkaya 2004: 123-124).

Grafik 3.6: Dış Ticaret: 1970-1979 (Bin \$)

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.6’da verilen ihrâcat ve ithâlât değerlerinde yaşanan artış ve azalışları daha iyi anlamak için bu değerler grafik halinde verilmiştir. Mavi sütun ihrâcat, kırmızı sütun ise ithâlâtı gösterir. Solda yazılı olan sayılar ise yıl itibariyle yapılan ihrâcat ve ithâlât değerlerini bin dolar cinsinden halini ifade eder. 1970-1979 döneminde ithâlâtın 1970 yılından itibaren hızla arttığı ve ihrâcatın ithâlâtın neredeyse yarısından daha az olduğu Grafik 3.6’da görülmektedir.

Türkiye 1970’li yıllarda Birinci ve İkinci Kalkınma Planı dönemlerinde dayanaklı tüketim mallarının ithal ikamesini gerçekleştirerek, sanayileşme sürecinde ara ve yatırım mallarının ithal ikamesini içeren ithâlâta bağımlılığı ve döviz talebini arttıran daha zor aşamaya geçmişti. İthâlât sanayileşme modelinin niteliği ve geline aşamanın koşulları gereği ağırlıklı olarak, ara ve yatırım mallarından oluşuyordu. Çünkü ekonomi henüz ara ve yatırım mallarının ithal ikamesini sağlayacak aşamaya gelmemişti. Mevcut sanayinin çarklarının dönmesi ve yeni sanayi tesisleri kurulması bu malların ithaline bağlı idi. Bu nedenle, ekonominin döviz bağımlılığı artmıştı, çünkü ekonominin üretim kapasitesi

genişlemişti ve ithâlât nihai tüketim için değil kurulu sanayi tesislerini işletmek için gerekliydi (Şahin, 2014:170-171).

1970’li yıllarda petrol fiyatlarında meydana gelen artışlar, Türkiye’nin dış ticaretini oldukça etkilemiştir. Türkiye’nin ihrâcatının ithâlâtı karşılama oranını önemli ölçüde azaltmış, ithal malların ulusal pazara yönelik üretimde kullanılması sonucunda, önemli bir döviz darboğazıyla karşılaşmıştır. (Savrul vd., 2013:74).

Türkiye ekonomisi 1977 yılında ekonomik giderek bozulması ile üretimi olumsuz etkilenmiş, ürün yetersizlikleri karaborsaların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Kazgan, 2009: 115). Mart 1978 ve Nisan 1979’da iki adet ekonomik istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Uygulanan bu istikrar programlarının temel amaçları ödemeler bilançosu açıklarının finansmanı, enflasyon baskısının durdurulması, KİT’lerin kendi kendini finanse edecek duruma getirilmesi ve bütçe üzerindeki yüklerinin hafifletilmesi olarak sıralanmaktadır (Şahin, 2009: 187). Fakat uygulanan ekonomik istikrar tedbirlerinden hedeflenen sonuçlara ulaşamamıştır (Kepenek ve Yentürk 2005:296-297).

1973-74 petrol krizi ve batıda yaşanan enflasyon, dış ticaret hadlerinin ve dengesinin bozulmasına ve cari işlemler dengesi açıklarının artmasına yol açmıştır. Uygulanan kur politikalarıyla, TL’nin aşırı değerlenmesinin önüne geçilememiştir. Dengelerin sarsılmasına yönelik olarak, ithâlât baskı altına alınmış, döviz kontrolleri arttırılmıştır. İthâlâtta hızlı büyümeye bağlı olarak 1970’li yıllar boyunca artan cari işlemler açığı, sürdürülemez noktaya gelmiş ve 1978 yılında Türkiye ekonomisi bir ekonomik kriz içerisine girmiştir. İthâlâtta tıkanıklıklara bağlı olarak sanayi sektörü, ciddi üretim darboğazlarıyla karşı karşıya kalmış ve üretimdeki düşüş enflasyonda ani ve hızlı artışlara neden olmuştur. 1978-1980 yıllar arasında kalan kriz dönemi, sanayileşme ve iktisat politikaları açısından bir dönüm noktasıdır (Hepaktan, 2008:2).

1960-1980 yılları arasında uygulanan ithal ikamesine dayalı ekonomi politikaları Ocak 1980 kararları ile ihrâcata dayalı ekonomi politikasına dönüşmüştür. İthâlâtın serbestleştirilmesi ve ihrâcat teşvikleri sayesinde ihrâcat sektörü desteklenmiştir (Erk, 2015:25).

3.4. 1980-1995 Dönemi

Türkiye 1980 yılına kadar, göreceli olarak dışa kapalı bir ekonomi politikası izlese de dış ekonomilerin yarattığı krizlerden etkilenmiştir. 24 Ocak 1980 tarihinde "24 Ocak Kararları" olarak bilinen ve yapısal dönüşümleri içeren bir program uygulamaya konulmuştur. 24 Ocak Kararları, uzun dönemde sanayileşme ve büyüme sürecinde etkili olacak politika değişikliklerini gündeme getirmiştir. Bu kararların en önemli özelliği, fiyatlandırma sürecinin tamamen piyasa güçleri tarafından belirlenmesi ve serbest piyasa koşulları altında ekonominin uzun dönemde dışa açılması gereğini gündeme getirmesidir (Hepaktan, 2008:3)

Tablo 3.7: Dış Ticaret: 1980-1994 (Bin \$)

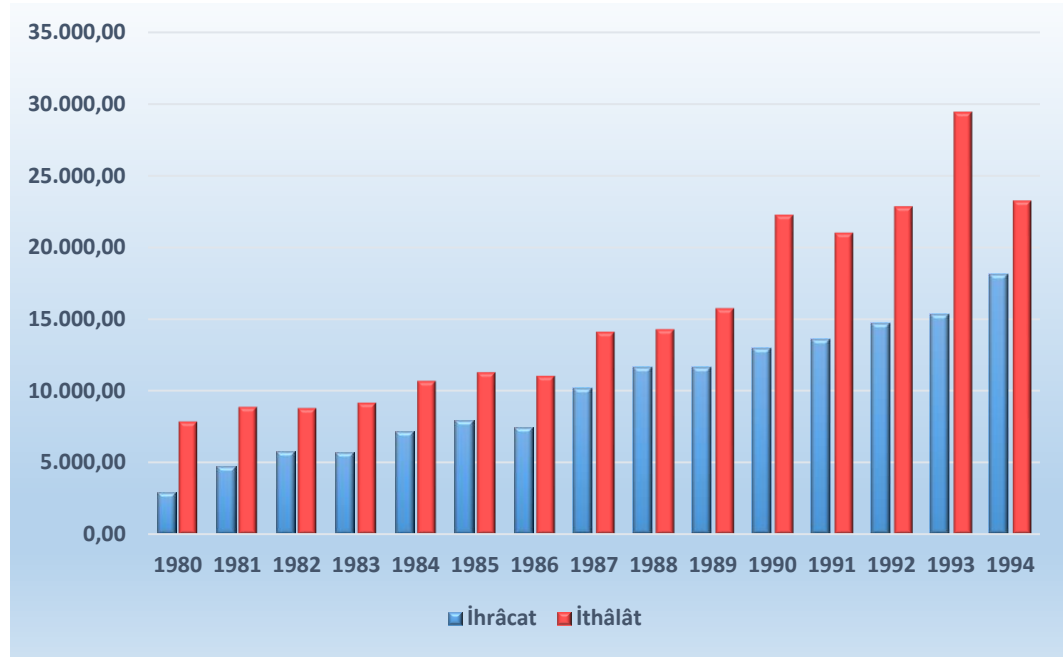
Yıllar	İhrâcat		İthâlât		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhrâcatın İthâlâtı Karşılama Oranı %
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %	Değer	Değer	
1980	2.910,122	28,7	7.909,364	56,0	-4.999,242	10.819,486	36,8
1981	4.702,934	61,6	8.933,374	12,9	-4.230,439	13.636,308	52,6
1982	5.745,973	22,2	8.842,665	-1,0	-3.096,692	14.588,639	65,0
1983	5.727,834	-0,3	9.235,002	4,4	-3.507,168	14.962,836	62,0
1984	7.133,604	24,5	10.757,032	16,5	-3.623,429	17.890,636	66,3
1985	7.958,010	11,6	11.343,376	5,5	-3.385,367	19.301,386	70,2
1986	7.456,726	-6,3	11.104,771	-2,1	-3.648,046	18.561,497	67,1
1987	10.190,049	36,7	14.157,807	27,5	-3.967,757	24.347,856	72,0
1988	11.662,024	14,4	14.335,398	1,3	-2.673,374	25.997,422	81,4
1989	11.624,692	-0,3	15.792,143	10,2	-4.167,451	27.416,835	73,6
1990	12.959,288	11,5	22.302,126	41,2	-9.342,838	35.261,413	58,1
1991	13.593,462	4,9	21.047,014	-5,6	-7.453,552	34.640,476	64,6
1992	14.714,629	8,2	22.871,055	8,7	-8.156,426	37.585,684	64,3
1993	15.345,067	4,3	29.428,370	28,7	-14.083,303	44.773,436	52,1
1994	18.105,872	18,0	23.270,019	-20,9	-5.164,147	41.375,891	77,8

Kaynak: www.tuik.gov.tr

"24 Ocak Kararları" ile; %32,7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur ilanı uygulamasına gidilmiş, devletin ekonomideki payını küçülten önlemler alınmış, gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırılmış, dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş. İhrâcat, vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihrâcatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörler göre farklılaşan teşvik sistemi ile teşvik edilmiştir. Döviz alım satımı serbest bırakılmış, döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırılmış, faiz oranları serbestleştirilmiş, reel faiz politikası izlenmiş ve en önemlisi fiyat kontrol ve sınırlamaları kaldırılarak piyasa kurallarının geçerliliği hedef alınmıştır. izlenen

politikaların temel amaçları, Türkiye ekonomisini değişen dünya şartlarına göre yeniden yapılandırmak, dışa açmak ve dünya ekonomisi ile entegre ederek küreselleşme eğilimlerinin dışına Türkiye'yi çıkarmamaktır. Bu politikalara bağlı olarak, 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda, dış ticaret hacminin milli gelir içindeki payı hızla artmıştır (Güven, 1998: 27-30).

Grafik 3.7: Dış Ticaret: 1980-1994 (Bin \$)

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.7’de verilen ihrâcat ve ithâlât değerlerinde yaşanan artış ve azalışları daha iyi anlamak için bu değerler grafik halinde verilmiştir. Mavi sütun ihrâcat, kırmızı sütun ise ithâlâtı gösterir. Solda yazılı olan sayılar ise yıl itibariyle yapılan ihrâcat ve ithâlât değerlerini bin dolar cinsinden halini ifade eder. 1980-1994 döneminde ithâlâtın 1970 yılından itibaren ihrâcat ve ithâlât giderek artan bir seyir halinde olsa da ithâlâtın ihracattan büyük farkla önde olduğu Grafik 3.7’de görülmektedir.

1984-1988 döneminde TL döviz karşısında değer kaybetti. Reel efektif döviz kurunun gerilemesi dolayısıyla ithal mallar fiyatları iç piyasada üretilen malların fiyatından daha fazla yükseldi. İthal girdi fiyatlarının yükselişi maliyet enflasyonuna ve iç fiyatlarda yükselişe sebep oldu. Bu dönemde kambiyo rejiminde önemli değişiklikler yapıldı, rejim serbestleştirildi. Bu dönemde TL’nin karşısında aşırı değerlenmesine izin verilmedi hatta aşırı aşındırılması stratejisi

izlendi. (Şahin, 2014:198). Bu politika sonucu ihrâcat 1984 yılında 7.113 milyar dolar iken 1987’de 10,190 milyar dolara ulaştı. İthâlât da ise 1984 yılında 10,757 milyar dolar iken 14,157 milyar dolara ulaştı.

1988 yılına gelindiğinde Türkiye ciddi bir stagflasyon yaşamıştır ve bu stagflasyon 4 Şubat 1989 tarihli parasal ve mali önlemlerle aşılmaya çalışılsa da, Türkiye’yi uluslararası ekonomik ilişkilerinde daha fazla serbestleştirmeye götürmüştür (Şahin, 2014:207). 1989 yılında ithâlât 1 milyondan fazla artarak 15,792 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

1990’lı yıllarda ulusal paranın değerlenmesi sonucunda ihrâcatta azalış ithâlâtta ise artış meydana gelmiştir (Barışık ve Çetintaş 2006: 6). Ancak 1994’de yapılan yüksek oranlı devalüasyon ile ithâlâtta daralma yaşanmış, ihrâcat ise artmıştır (Tokgöz 2001: 37). Özellikle 1993’de kamu harcamalarında meydana gelen artış ve iç tasarrufların azalması 1994’de bir ekonomik krizin habercisi olmuştur (Özgüven 2001: 59). 1994’de “5 Nisan Kararları” olarak bilinen ekonomik istikrar programı açıklanmıştır. Aralık 1993’ün sonunda 14.458 TL/\$ olan döviz kuru, 7 Nisan 1994’de 39.853 TL/\$’a kadar yükselmiştir. 1994’ün ikinci yarısından itibaren döviz piyasasında tekrar istikrar sağlanmıştır. 1994’ün sonunda döviz kuru 34.418 TL/\$ seviyesinde oluşmuştur (Özkale ve Kayalica 2008: 365). Haziran 1994 ve Eylül 1995 arasında hem banka kredileri hem de devlet iç borçlanma faizleri gerilemiş, enflasyon düşüş eğilimine girmiştir. 1995’de sağlanan yaklaşık %7’lik büyüme özel tüketim artışlarına bağlı olarak üretim ve ithâlâtta artış sonucunda gerçekleşmiştir. 1995’deki yatırım oranlarındaki artış Gümrük Birliği (GB) beklentisi ile tekstil sektöründe meydana gelmiş ve önemli ölçüde özel sektör kaynaklı olmuştur (Buluş 2003: 74-75). Türkiye, AB ile 1995’de GB anlaşması imzalamış ve imzalanan bu anlaşma 1996’da yürürlüğe girmiştir. GB, Türkiye ekonomisinde 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan ticari serbestleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır (Tonus 2007: 193).

3.5. 1995-2015 Dönemi

1995-2015 dönemi daha detaylı inceleneceği için ihrâcat ve ithâlât olarak ayrı ayrı ele alınması uygun görülmüştür. 1995-2015 yılları için beşer yıllık

dönemler itibarıyla Türkiye'nin ihrâcatı ve ithâlâtı, ürün gruplarının ihrâcat ve ithâlât içindeki payına göre sıralanıp ülkelere göre incelenecektir.

3.5.1. 1995-2015 Dönemi İhrâcatı

1995-2015 yılları için beşer yıllık dönemler itibarıyla Türkiye'nin tüm ihrâcatı, ürün gruplarının ihrâcat içindeki payına göre sıralanıp ülke bazında incelenecektir.

3.5.1.1. 1995 Yılı İhrâcatı

Türkiye'nin 1995 yılında ihrâcat yaptığı ürün grupları Tablo 3.8'de miktarları ve toplam ihrâcat içindeki payları ile verilmiştir.

Tablo 3.8: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâcat Dağılımı-1995 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün Grupları	Değer	%
1	8. Çeşitli Mâmul Eşya	6,817	31,6
2	6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	6,217	28,8
3	0. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	3,417	15,8
4	7. Makine Ve Ulaşım Araçları	2,402	11,1
5	5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	0,888	4,1
6	2. Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	0,775	3,6
7	1. İçki Ve Tütün	0,467	2,2
8	4. Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	0,325	1,5
9	3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler	0,288	1,3
10	9. Hammaddeler ve İşlemler	0,002	0,01
	Toplam	21,60	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Tablo incelendiğinde “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda yapılan ihrâcat miktarı 6,817 milyar dolardır ve toplam ihrâcat içindeki payı %31,6’dır. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar ürün grubunda 6,217 milyar dolar ihrâcat yapılmıştır ve toplam ihrâcat içindeki payı %28,8’dir. “Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” ürün grubunda 3,417 milyar dolar ihrâcat yapılmış ve toplam ihrâcat içindeki payı %15,8’dir. 1995 yılının en düşük ihrâcat yapılan ürün grubu ise “Hammaddeler ve İşlemler” ürün grubudur ve toplam ihrâcat içindeki payı %0,010’dur.

Tablo 3.9: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-1995 (Milyon \$)

8. Çeşitli Mâmul Eşya			6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			0. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	2.989,5	43,9	Almanya	701,2	11,3	Almanya	641,5	18,8
Amerika	645,6	9,5	İtalya	498,7	8,0	İtalya	211,5	6,2
Rusya	563,5	8,3	Amerika	403,4	6,5	Rusya	201,5	5,9
Fransa	422,3	6,2	İngiltere	401,8	6,5	Suudi Arabistan	177,2	5,2
İngiltere	346,9	5,1	Fransa	247,2	4,0	Fransa	166,3	4,9
Hollanda	325,1	4,8	Rusya	198,8	3,2	İngiltere	162,7	4,8
Polonya	218,2	3,2	Suudi Arabistan	196,5	3,2	Hollanda	150,1	4,4
Avusturya	117,3	1,7	İsrail	160,4	2,6	Amerika	108,8	3,2
İtalya	116,3	1,7	Suriye Arap Cumhuriyeti	146,0	2,3	Irak	94,18	2,8
Belçika	96,32	1,4	Hollanda	141,9	2,3	Romanya	87,86	2,6
Diğer Ülkeler	976,3	14,3	Diğer Ülkeler	3.121,3	50,2	Diğer Ülkeler	1.415	41,4
Toplam	6.817,4	100	Toplam	6.217,2	100	Toplam	3.416,6	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 1995 yılında en fazla ihrâcat yaptığı ilk üç ürün grubu ele alınarak ilk on ülkeye yapılan ihrâcat miktarları ile toplam ihrâcattaki payları Tablo 3.9'da gösterilmiştir.

“Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunun içinde sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları, yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar, seyahat eşyası, el çantaları, giyim eşyası ve aksesuarları, ayakkabılar ve aksesuarları, mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazları, fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan alet ve cihazlar ile optik eşyalar yer almaktadır. 1995 yılındaki toplam ihrâcatının %32,2'sini oluşturan “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, Amerika ve Rusya'dır. Almanya 2.989,5 milyon dolar ile “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubundaki ihrâcatın %43,3'ünü oluştururken, Amerika 645,6 milyon dolar ile %9,5'ini, Rusya ise 563,5 milyon dolar ile %8,3'lük kısmını oluşturur. Bu üç ülke ile yapılan ihrâcat, “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda yapılan toplam ihrâcatın %61,7'sini oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat 976,3 milyon dolardır bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %14,3'tür.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam,

seramikten yapılan eşya, demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. Türkiye'nin 1995 yılındaki toplam ihrâcatının %28,8'sini oluşturan “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, İtalya ve Amerika olup bu ürün grubundaki ihrâcatın %25,8'ini oluşturmaktadır. Almanya 701,2 milyon dolar ile “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubundaki ihrâcatın %11,3'ünü oluştururken, İtalya 498,7 milyon dolar ile %8'ini, Amerika ise 403,4 milyon dolar ile %6,5'lik kısmını oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat ise 3.121,3 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %50,2'dir.

“Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” ürün grubunun içinde canlı hayvanlar, et ve et ürünleri, süt, süt ürünleri ve yumurtalar, balıklar ve diğer deniz ürünleri, hububat ve hububat ürünleri, sebze ve meyveler, şeker, şeker ürünleri, bal, kahve, çay, kakao, baharat ürünleri, hayvanlar için gıda maddeleri, çeşitli yenilebilir ürünler yer almaktadır. Türkiye'nin 1995 yılındaki toplam ihrâcatının %15,8'ini oluşturan bu ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Almanya, İtalya ve Rusya'dır. Bu ülkelerle yapılan ihrâcat “Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” ürün grubundaki ihrâcatın %30,9'unu oluşturmaktadır. Almanya 641,5 milyar dolar ile bu ürün grubunun %18,8'ini, İtalya 211,5 milyon dolar ile %6,2'sini, İtalya ise 201,5 milyon dolar ile %5,9'unu oluşturur. “Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” ürün grubunda Almanya'nın her zaman birinci ülke oluşu ve İtalya'nın ilk üç ülke arasında yer alışı dikkat çekmektedir. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 1.415 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %41,4'tür.

Tablo 3.10: Çeşitli Mâmul Eşya Ürün Grubu Alt Ürün Grupları İhrâcat Dağılımı-1995 (Milyon\$)

8. Çeşitli Mâmul Eşya								
84. Giyim eşyası ve giyim aksesuarları			85. Ayakkabılar ve aksesuarları			82. Mobilya; yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	2.831,2	46,3	Rusya	34,76	30,5	Rusya	16,32	22,0
Amerika	603,8	9,9	Polonya	12,10	10,6	Almanya	11,16	15,0
Rusya	409,5	6,7	Almanya	7,837	6,9	Hollanda	5,645	7,6
Fransa	406,4	6,6	Suudi Arabistan	7,427	6,5	Türkmenistan	4,163	5,6
İngiltere	320,5	5,2	Romanya	6,175	5,4	Azerbaycan	3,797	5,1
Hollanda	310,2	5,1	İngiltere	5,912	5,2	Avusturya	3,557	4,8
Polonya	203,1	3,3	Macaristan	5,298	4,6	Kazakistan	3,455	4,7
Avusturya	109,8	1,8	Özbekistan	3,106	2,7	Amerika	2,025	2,7
İtalya	102,7	1,7	Çek Cumhuriyeti	3,063	2,7	Danimarka	1,923	2,6
Belçika	87,83	1,4	Yunanistan	2,969	2,6	Suudi Arabistan	1,848	2,5
Diğer Ülkeler	733,7	12,0	Diğer Ülkeler	25,43	22,3	Diğer Ülkeler	20,37	27,4
Toplam	6.118,8	100	Toplam	114,1	100	Toplam	74,26	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.10’da ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubunun içinde erkek/erkek çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları, kadın/kız çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası, giyim eşyası için aksesuarlar ve tekstil dışında kalan giyim eşyaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 6.118,8 milyon dolardır. Almanya 2.831,2 milyon dolar ile “Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubunun %46,3’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Amerika 603,8 milyon dolar ile bu ürün grubunun %9,9’unu oluşturmaktadır. Rusya ise 409,5 milyon dolarlık ihrâcatla ve %6,7’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubundaki ihrâcatın %62,9’unu oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 733,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %12’dir. Almanya ve Rusya her üç ürün grubunda da ilk üçte yer almaktadır. İlk üç ülkenin toplam ihrâcat miktarı “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarının neredeyse dört katı olması dikkat çekmektedir.

“Ayakkabılar ve Aksamları” ürün grubunun içinde ayakkabı ve aksamları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 114,1 milyon dolardır. Rusya 34,76 milyon dolar ile “Ayakkabılar ve Aksamları” ürün grubunun %30,5’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Polonya 12,10 milyon dolar ile bu ürün grubunun %10,6’sını oluşturmaktadır. Almanya ise 7,837 milyon dolarlık ihrâcatla ve %6,9’luk payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke ile yapılan ihrâcat, “Ayakkabılar ve Aksamları” ürün grubunda yapılan ihrâcatın %57,9’unu oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan toplam ihrâcat miktarı ise 25,43 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %22,3’tür.

“Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun içinde mobilya ve aksamları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 74,26 milyon dolardır. Rusya 16,32 milyon dolar ile “Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun %22’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 11,16 milyon dolar ile bu ürün grubunun %15’ini oluşturmaktadır. Hollanda 5,645 milyon dolarlık ihrâcatla ve %7,6’lık payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke ile yapılan ihrâcat, “Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunda yapılan toplam ihrâcatın %44,6’sını oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 20,37 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %27,4’tür.

Tablo 3.11: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Ürün Grubu Alt Ürün Grubu İhrâcat Dağılımı-1995 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler			66. Taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramik vb. maddeden eşya			67. Demir ve çelik		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	378,3	15,0	Almanya	104,95	17,3	Çin	175,2	8,9
İngiltere	254,3	10,1	İsrail	46,95	7,7	Amerika	162,9	8,3
İtalya	229,2	9,1	Fransa	35,48	5,8	İtalya	115,8	5,9
Fransa	176,0	7,0	İspanya	32,25	5,3	Singapur	115,3	5,8
Amerika	174,4	6,9	İngiltere	30,10	5,0	Birleşik Arap Emirlikleri	106,5	5,4
Rusya	91,27	3,6	Rusya	29,16	4,8	Çin	89,47	4,5
Belçika	75,09	3,0	Amerika	28,375	4,7	Ürdün	81,75	4,1
Hollanda	73,13	2,9	Suudi Arabistan	27,109	4,5	Cezayir	80,76	4,1
Suriye Arap Cumhuriyeti	71,31	2,8	İtalya	26,630	4,4	İngiltere	76,08	3,9
Suudi Arabistan	67,86	2,7	Mısır	18,667	3,1	Suudi Arabistan	73,98	3,8
Diğer Ülkeler	935,7	37,0	Diğer Ülkeler	228,2	37,5	Diğer Ülkeler	893,8	45,3
Toplam	2.526,6	100	Toplam	607,9	100	Toplam	1.971,6	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.11’de ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde pamuklu kumaşlar, sentetik veya suni filamentler ve devamsız liflerden kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden dokunmuş kumaşlar, örme kumaşlar, kurdeleler, etiketler, armalar, tüller, özel iplikler ve dokunmamış kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden hazır eşya ve takımlar, halılar ve yer kaplamaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 2.526,6 milyon dolardır. Almanya 378,3 milyon dolar ile “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %15’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İngiltere 254,3 milyon dolar ile bu ürün grubunun %10,1’ini oluşturmaktadır. İtalya ise 229,2 milyon dolarlık ihrâcat ve %9,1’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke ile yapılan ihrâcat, “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunda yapılan toplam ihrâcatın %34,1’ini oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 935,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %37’dir

“Taş, Alçı, Çimento, Amyant, Cam, Seramik vb. Maddeden Eşya” ürün grubunun içinde kireç, çimento, tabii taşlar, asfalt ile bunlardan eşya, silisli fosil unları ve benzerlerinden eşya, tuğla, kiremit, karolar vb. eşya, mineral maddelerden mâmul diğer eşya ve cihazlar, cam, züccaciye, cam eşya, çanak-çömlek, inciler ve kıymetli metal taşlar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 607,9 milyon dolardır. Almanya 104,95 milyon dolar ile “Taş, Alçı, Çimento, Amyant, Cam, Seramik vb. Maddeden Eşya” ürün grubunun %17,3’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İsrail 46,95 milyon dolar ile bu ürün grubunun %7,7’sini oluşturmaktadır. Fransa ise 35,48 milyon dolarlık ihrâcatla ve %5,8’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke ile yapılan ihrâcat, “Taş, Alçı, Çimento, Amyant, Cam, Seramik vb. Maddeden Eşya” ürün grubunda yapılan toplam ihrâcatın %30,8’ini oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 228,2 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %37,5’tir.

“Demir ve Çelik” ürün grubunun içinde dökme ve aynalı demir, ferra ve alyajlar, demir veya çelikten külçe ve diğer ilk şekillerde yarı mâmuller, demir veya alaşımsız çelikten kaplanmış ve kaplanmamış yassı hadde mâmulleri, paslanmaz veya alaşımsız çelikten yassı hadde mâmulleri, demir veya çelikten filmaşın, çubuk ve profiller, demiryolu ve tramvay hattı malzemeleri, teller, ince-kalın borular, içi boş profiller, boru bağlantı parçaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 1.971,6 milyon dolardır. Çin 175,2 milyon dolar ile “Demir ve Çelik” ürün grubunun %8,9’unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Amerika 162,9 milyon dolar ile bu ürün grubunda yapılan ihrâcatın %8,3’ünü oluşturmaktadır. İtalya ise 115,8 milyon dolarlık ihrâcatla ve %5,9’luk payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir ve Çelik” ürün grubundaki ihrâcatın %23,1’ini oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 893,8 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %45,3’tür.

Tablo 3.12: Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-1995 (Milyon\$)

0. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri								
05.Sebzeler ve Meyveler			04.Hububat ve Hububat Ürünleri			09.Çeşitli Yenilebilir Ürünler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülkeler	Değer	%
Almanya	599,3	27,5	Irak	60,76	13,9	Suriye	35,78	17,5
İtalya	182,0	8,4	Rusya	50,05	11,4	İran	33,00	16,1
İngiltere	154,8	7,1	Suudi Arabistan	32,45	7,4	Azerbaycan	30,99	15,1
Fransa	146,0	6,7	Özbekistan	23,69	5,4	Irak	20,59	10,1
Hollanda	137,7	6,3	Azerbaycan	21,84	5,0	Cezayir	12,51	6,1
Amerika	77,96	3,6	Kazakistan	20,69	4,7	Rusya	12,37	6,0
Belçika	67,93	3,1	Cezayir	19,47	4,4	Romanya	12,10	5,9
Suudi Arabistan	65,22	3,0	Romanya	16,88	3,8	Gürcistan	7,274	3,6
İspanya	59,04	2,7	Gürcistan	14,04	3,2	Lübnan	4,976	2,4
Avusturya	57,13	2,6	Ukrayna	12,75	2,9	Bulgaristan	4,576	2,2
Diğer Ülkeler	628,6	28,9	Diğer Ülkeler	166,0	37,8	Diğer Ülkeler	30,39	14,9
Toplam	2.175,8	100	Toplam	438,6	100	Toplam	204,5	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Canlı Hayvan ve Gıda Maddeleri” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.12’de ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Sebzeler ve Meyveler”, ürün grubunun içinde buharda veya suda kaynatılmış, pişirilmiş meyve ve sebzeler, kurutulmuş sebzeler, sebze ve meyvelerin unu, ezmesi, tozları, taze/kuru meyve ve kabuklu yemişler ve bunların karışımları, meyve ve sebze suları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan ihrâcat miktarı 2.175,8 milyon dolardır. Almanya 599,3 milyon dolar ile “Sebzeler ve Meyveler” ürün grubunun %27,5’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İtalya 182 milyon dolar ile bu ürün grubunun %8,4’ünü oluşturmaktadır. İngiltere ise 154,8 milyon dolarlık ihrâcatla ve %7,1’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Sebzeler ve Meyveler”, ürün grubunda yapılan ihrâcatın %43’ünü oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 628,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %28,9’dur.

“Hububat ve Hububat Ürünleri” ürün grubunun içinde buğday, mahlut, pirinç arpa, mısır, bulgur, ırmik, makarna, pellet, mahlut unu, buğday unu, ekmek ve pasta ürünleri yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı

438,6 milyon dolardır. Irak 60,76 milyon dolar ile “Hububat ve Hububat Ürünleri” ürün grubunun %13,9’unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Rusya 50,05 milyon dolar ile bu ürün grubunun %11,4’ünü oluşturmaktadır. Suudi Arabistan ise 32,45 milyon dolarlık ihrâcatla ve %7,4’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 166 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %37,8’dir.

“Çeşitli Yenilebilir Ürünler” ürün grubunun içinde margarin, homojenize edilmiş et, sakatat, sebze konserveleri, soslar, çorbalar, et suları, kabartma tozları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 204,5 milyon dolardır. Suriye 35,78 milyon dolar ile “Çeşitli Yenilebilir Ürünler” ürün grubunun %17,5’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İran 33 milyon dolar ile bu ürün grubunun %16,1’ini oluşturmaktadır. Azerbaycan ise 30,99 milyon dolarlık ihrâcatla ve %15,1’lik bir payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 30,39 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %14,9’dur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı sadece Azerbaycan ile yapılan ihrâcat miktarından daha az olması dikkat çekmektedir.

3.5.1.2. 2000 Yılı İhrâcatı

Türkiye’nin 2000 yılında ihrâcat yaptığı ürün grupları Tablo 3.13’de miktar ve toplam ihrâcat içindeki payları birlikte verilmiştir.

Tablo 3.13: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün Grupları	Değer	%
1	6.Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	8,146	29,6
2	8.Çeşitli Mâmul Eşya	7,829	28,5
3	7.Makine Ve Ulaşım Araçları	5,667	20,6
4	0.Canlı Hayvan ve Gıda Maddeleri	2,869	10,4
5	5.Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	1,063	3,9
6	2. Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	0,671	2,4
7	1.İçki ve Tütün	0,529	1,9
8	9. Hammaddeler ve İşlemler	0,319	1,2
9	3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler	0,294	1,1
10	4. Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	0,100	0,4
	Toplam	27,49	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Tablo incelendiğinde “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda ihrâcat miktarı 8,146 milyar dolardır ve ihrâcat içindeki payı %29,6’dır. “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda 7,829 milyar dolar ihrâcat yapılmıştır ve toplam ihrâcat içindeki payı %28,5’dir. “Makine ve Ulaşım Araçları” grubunda 5,667 milyar dolar ihrâcat yapılmış ve toplam ihrâcat içindeki payı %20,6’dır. 2000 yılının en düşük miktarlı ihrâcat ürün grubu ise “Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar” ürün grubudur ve toplam ihrâcat içindeki payı %0,04’dür.

Tablo 3.14: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			8. Çeşitli Mâmul Eşya			7.Makine Ve Ulaşım Araçları		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	890,2	10,9	Almanya	2.642,3	33,8	Almanya	994,8	17,6
İtalya	808,9	9,9	Amerika	1.294,6	16,5	Fransa	629,4	11,1
İngiltere	538,8	6,6	İngiltere	846,0	10,8	Amerika	498,6	8,8
Fransa	368,2	4,5	Fransa	459,5	5,9	İngiltere	381,5	6,7
İsrail	339,3	4,2	Hollanda	380,6	4,9	İtalya	358,4	6,3
Yunanistan	249,5	3,1	Belçika	199,4	2,5	İspanya	162,5	2,9
İspanya	247,3	3,0	Rusya	197,2	2,5	Cezayir	128,9	2,3
Belçika	217,4	2,7	İtalya	188,2	2,4	İrlanda	124,5	2,2
Hollanda	177,0	2,2	Danimarka	112,2	1,4	Rusya	94,81	1,7
Cezayir	152,7	1,9	İsrail	110,1	1,4	Mısır	85,43	1,5
Diğer Ülkeler	4.156,5	51,0	Diğer Ülkeler	1.398,6	17,9	Diğer Ülkeler	2.208,2	39,0
Toplam	8.145,7	100	Toplam	7.828,7	100	Toplam	5.667,0	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye’nin 2000 yılında en fazla ihrâcat yaptığı ilk üç ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki payları Tablo 3.14’de gösterilmiştir.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramikten yapılma eşya, Demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. Türkiye’nin 2000 yılında toplam ihrâcatının %29,6’sını oluşturan “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, İtalya ve İngiltere’dir. Almanya 890,2 milyon dolar ile “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ihrâcatın %10,9’unu oluştururken, İtalya 808,9 milyon dolar ile %9,9’unu, İngiltere ise 538,8 milyon dolar ile %6,6’lık kısmını oluşturur. Bu üç ülke ile yapılan ihrâcat, “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş

Mallar” ürün grubunda yapılan toplam ihrâcatın %27,4’ünü oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 4.156,5 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %51’dir.

“Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunun içinde sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları, yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar, seyahat eşyası, el çantaları, giyim eşyası ve aksesuarları, ayakkabılar ve aksamı, mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazları, fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan alet ve cihazlar ile optik eşyalar yer almaktadır. Türkiye’nin 2000 yılında toplam ihrâcatının %28,5’ini oluşturan “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, Amerika ve İngiltere olup bu ürün grubundaki ihrâcatın %61,1’i bu üç ülke ile yapılmıştır. Almanya 2.642,3 milyon dolar ile “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubundaki ihrâcatın %33,8’ini, Amerika 1.294,6 milyon dolar ile 16,5’ini, İngiltere ise 846 milyon dolar ile %10,8’lik kısmını oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 1.398,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %17,9’dur.

“Makine Ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun içinde güç üreten makineler ve araçlar, özelliği olan belirli sanayiler için makineler ve aksamı, metal işleme makineleri, diğer genel endüstri makine/cihazların aksamı, büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, elektrik makineleri, cihazları ve aletleri ve bunların aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler ve bunların aksam ve parçaları, demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam ve parçaları yer almaktadır. Türkiye’nin 2000 yılında toplam ihrâcatının %20,6’sını oluşturan “Makine Ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Almanya, Fransa ve Amerika’dır. Bu ülkelerle yapılan ihrâcat “Makine Ve Ulaşım Araçları” ürün grubundaki ihrâcatın %37,5’ini oluşturmaktadır. Almanya 994,8 milyon dolar ile “Makine Ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun %17,6’sını oluştururken, Fransa 629,4 milyon dolar ile %11,1’ini, Amerika ise 498,6 milyon dolar ile %8,8’ini oluşturur. Bu ürün gruplarında Almanya’nın her zaman ilk üç ülke arasında yer alışı dikkat çekmektedir. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 2.208,2 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %39’dur.

Tablo 3.15: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Ürün Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyon\$)

6.Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler			67.Demir ve çelik			68.Demir İhtiva Etmeyen Madenler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	511,9	13,9	Amerika	220,7	12,0	İtalya	65,24	17,6
Amerika	423,8	11,5	İtalya	216,8	11,8	Almanya	45,39	12,2
İtalya	338,3	9,2	Yunanistan	120,4	6,5	Amerika	31,86	8,6
İngiltere	336,9	9,2	İsrail	109,3	5,9	İsrail	29,62	8,0
Fransa	236,0	6,4	Birleşik Arap Emirlikleri	94,26	5,1	Fransa	22,30	6,0
Belçika	95,90	2,6	İngiltere	83,62	4,5	İngiltere	14,42	3,9
İsrail	88,22	2,4	Singapur	80,31	4,4	Bulgaristan	8,996	2,4
Suudi Arabistan	83,87	2,3	Cezayir	71,60	3,9	Hollanda	7,317	2,0
İspanya	83,85	2,3	İspanya	68,63	3,7	Cezayir	7,107	1,9
Hollanda	81,66	2,2	Çin, Hong Kong	54,23	2,9	Lübnan	6,908	1,9
Diğer Ülkeler	1.391,8	37,9	Diğer Ülkeler	722,0	39,2	Diğer Ülkeler	132,1	35,6
Toplam	3.672,2	100	Toplam	1.842,0	100	Toplam	371,3	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.15’de ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde pamuklu kumaşlar, sentetik veya suni filamentler ve devamsız liflerden kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden dokunmuş kumaşlar, örme kumaşlar, kurdeleler, etiketler, armalar, tüller, özel iplikler ve dokunmamış kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden hazır eşya ve takımlar, halılar ve yer kaplamaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 3.672,2 milyon dolardır. Almanya 511,9 milyon dolar ile “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %13,9’unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Amerika 423,8 milyon dolar ile bu ürün grubunun %11,5’ini oluşturmaktadır. İtalya ise 338,3 milyon dolarlık ihrâcatla ve %9,2’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubundaki ihrâcatın %34,6’sını oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 1.391,8 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %37,9’dur.

“Demir ve Çelik” ürün grubunun içinde dökme ve aynalı demir, ferra ve alyajlar, demir veya çelikten külçe ve diğer ilk şekillerde yarı mâmuller, demir veya alaşımsız çelikten kaplanmış ve kaplanmamış yassı hadde mâmulleri, paslanmaz veya alaşımsız çelikten yassı hadde mâmulleri, demir veya çelikten filmaşın, çubuk ve profiller, demiryolu ve tramvay hattı malzemeleri, teller, ince-kalın borular, içi boş profiller, boru bağlantı parçaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 1,842 milyon dolardır. Amerika 220,7 milyon dolar ile “Demir ve Çelik” ürün grubunun %12’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İtalya 216,8 milyon dolar ile bu ürün grubunun %11,8’ini oluşturmaktadır. Yunanistan ise 120,4 milyon dolarlık ihrâcatla ve %6,5’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir ve Çelik” ürün grubundaki ihrâcatın %30,3’ünü oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 722 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %39,2’dir.

“Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunun içinde gümüş veya platin kaplamalı altın ve diğer madenler, bakır ve bakırdan, nikel ve nikelden, alüminyum ve alüminyumdan, çinko ve çinkodan kalay ve kalaydan çubuk, profil, tel, saç, şerit, boru, metalürjide kullanılan adi metaller, kurşun yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 371,3 milyon dolardır. İtalya 65,24 milyon dolar ile “Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunun %17,6’sını oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 45,39 milyon dolar ile bu ürün grubunun %12,2’sini oluşturmaktadır. Amerika 31,86 milyon dolarlık ihrâcatla ve %8,6’lık payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 132,1 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %37,9’dur.

Tablo 3.16: Çeşitli Mâmul Eşya Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyon\$)

8. Çeşitli Mâmul Eşya								
84. Giyim eşyası ve giyim aksesuarları			82. Mobilya; yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar			85. Ayakkabılar ve Aksamı		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	2.463,5	37,7	Almanya	41,15	23,2	Rusya	19,37	17,0
Amerika	1.025,4	15,7	Hollanda	14,47	8,2	Suudi Arabistan	15,70	13,8
İngiltere	769,0	11,8	İsrail	13,98	7,9	İsrail	6,552	5,8
Fransa	420,2	6,4	Fransa	9,856	5,6	Almanya	6,400	5,6
Hollanda	346,8	5,3	İtalya	7,052	4,0	Fransa	5,392	4,7
Belçika	183,2	2,8	Amerika	7,039	4,0	Polonya	5,154	4,5
Rusya	144,7	2,2	Avusturya	6,360	3,6	Ukrayna	4,226	3,7
İtalya	140,1	2,1	Suudi Arabistan	5,688	3,2	Libya	3,997	3,5
Danimarka	104,0	1,6	Kıbrıs	4,329	2,4	Macaristan	3,830	3,4
İsveç	95,50	1,5	Türkmenistan	3,958	2,2	Mısır	3,643	3,2
Diğer Ülkeler	840,7	12,9	Diğer Ülkeler	63,36	35,7	Diğer Ülkeler	39,39	34,7
Toplam	6.533,1	100	Toplam	177,2	100	Toplam	113,7	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.16’da miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubunun içinde erkek/erkek çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları, kadın/kız çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası, giyim eşyası için aksesuarlar ve tekstil dışında kalan giyim eşyaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 6.533,1 milyon dolardır. Almanya 2.463,5 milyon dolar ile “Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubunun %37,7’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sıradaki Amerika 1.025,4 milyon dolar ile bu ürün grubunun %15,7’sini oluşturmaktadır. İngiltere ise 769 milyon dolarlık ihrâcatla ve %11,8’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubundaki ihrâcatın %65,2’sini oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 840,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %12,9’dur.

“Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun içinde mobilya aksamının yer almaktadır. Bu ürün grubunda toplam ihrâcat miktarı 177,2 milyon dolardır. Almanya 41,15 milyon dolar ile “Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun %23,2’sini oluşturarak

ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Hollanda 14,47 milyon dolar ile bu ürün grubunun %8,2'ini oluşturmaktadır. İsrail 13,98 milyon dolarlık ihrâcatla ve %7,9'luk payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 63,36 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %35,7'dir.

“Ayakkabılar ve Aksamları” ürün grubunun içinde ayakkabı ve aksamaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 113,7 milyon dolardır. Rusya 19,37 milyon dolar ile “Ayakkabılar ve Aksamları” ürün grubunun %17'sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Suudi Arabistan 15,70 milyon dolar ile bu ürün grubunun %13,8'ini oluşturmaktadır. İsrail ise 6,552 milyon dolarlık ihrâcatla ve %5,8'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan toplam ihrâcat miktarı 39,39 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %34,7'dir.

Tablo 3.17: Makine ve Ulaşım Araçları Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2000 (Milyon\$)

7.Makine Ve Ulaşım Araçları								
78.Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları			76.Haberleşme, Ses Kaydetme Ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçlar			79.”Demir, Deniz, Hava yolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları”		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	308,0	20,5	Almanya	177,0	19,0	Amerika	257,6	32,5
Fransa	303,4	20,2	İngiltere	171,4	18,4	İrlanda	90,15	11,4
İtalya	186,8	12,4	Fransa	140,3	15,0	Kore	82,99	10,5
Cezayir	68,65	4,6	İspanya	60,89	6,5	Almanya	42,25	5,3
Mısır	59,92	4,0	İtalya	38,93	4,2	Yunanistan	42,11	5,3
İngiltere	39,10	2,6	Hollanda	24,75	2,7	Avusturya	41,42	5,2
Romanya	32,66	2,2	Avusturya	20,36	2,2	Sırbistan ve Karadağ	40,00	5,0
Rusya Federasyon	23,91	1,6	İrlanda	18,41	2,0	Portekiz	34,25	4,3
İspanya	21,20	1,4	İsveç	16,82	1,8	Malta	33,72	4,3
Amerika	20,03	1,3	Danimarka	15,84	1,7	Çek Cumhuriyet	33,00	4,2
Diğer Ülkeler	441,6	29,3	Diğer Ülkeler	248,8	26,7	Diğer Ülkeler	94,72	12,0
Toplam	1.505,4	100	Toplam	933,6	100	Toplam	792,3	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak tablo 3.17’de miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun içinde motorlu yolcu taşıtları, eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, başka yerde belirtilmeyen motorlu karayolu taşıtları, motorlu taşıtları, motorlu taşıtların aksam ve parçaları ile şase ve karoserleri, motosikletler, bisikletler, sakatlar için koltuklar ve bunların aksam ve parçaları, römorklar ve yarı römorklar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 1.505,4 milyon dolardır. Almanya 308 milyon dolar ile “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %20,5’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Fransa 303,4 milyon dolar ile bu ürün grubunun %20,2’sini oluşturmaktadır. İtalya ise 186,8 milyon dolarlık ihrâcatla ve %12,4’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 441,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %29,3’tür.

“Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçları” ürün grubunun içinde televizyon alıcıları, telsiz telefon, telsiz telgraf ve radyo yayınları için alıcı cihazlar, plak döndürücüler, pikaplar, kasetçalarlar, video kayıt ve gösterme cihazları, telli/telsiz telefon ve telgraf cihazları ve bunların aksamaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 933,6 milyon dolardır. Almanya 177 milyon dolar ile “Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçları” ürün grubunun %19’unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İngiltere 171,4 milyon dolar ile bu ürün grubunun %18,4’ünü oluşturmaktadır. Fransa ise 140,3 milyon dolarlık ihrâcat ve %15’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçları” ürün grubundaki ihrâcatın %52,4’ünü oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 248,8 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %26,7’dir.

“Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun içinde demiryolu taşıtları ve bunların aksam ve parçaları, havayolu taşıtları, uzay araçları ve bunların aksam ve parçaları, gemiler ve suda yüzen taşıtlar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 1.591,5 milyon dolardır. Amerika 257,6 milyon dolar ile “Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %32,5’ini oluşturarak

ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada 90,15 milyon dolarla %11,4'lük payla İrlanda, 82,99 milyon dolar ve %10,5'lik payla Kore üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubundaki ihrâcatın %54,4'ünü oluştururken “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 94,72 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %12'dir.

3.5.1.3. 2005 Yılı İhrâcatı

Türkiye'nin 2005 yılında ihrâcat yaptığı ürün grupları Tablo 3.17'de ilk on ülkenin miktarları ve toplam ihrâcat içindeki payları verilmiştir.

Tablo 3.18: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün Grupları	Değer	%
1	7. Makine Ve Ulaşım Araçları	21,51	29,3
2	6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	20,41	27,8
3	8. Çeşitli Mâmul Eşya	16,02	21,8
4	0.Canlı Hayvan ve Gıda Maddeleri	6,512	8,9
5	5.Başka Yerde Belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	2,801	3,8
6	3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler	2,641	3,6
7	2. Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	1,335	1,8
8	9. Hammaddeler ve İşlemler	1,107	1,5
9	1.İçki ve Tütün	0,736	1,0
10	4. Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	0,405	0,6
	Toplam	73,48	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Tablo incelendiğinde “Makine Ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda ihrâcat miktarı 21,51 milyar dolar ve toplam ihrâcat içindeki payı %29,3'tür. İkinci sırada yer alan “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda 20,41 milyar dolar ihrâcat yapılmıştır ve toplam ihrâcat içindeki payı %27,8'dir. “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda ise 16,02 milyar dolar ihrâcat yapılmış ve toplam ihrâcat içindeki payı %21,8'dir. 2005 yılının en düşük miktartlı ihrâcat ürün grubu ise “Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar” ürün grubudur ve toplam ihrâcat içindeki payı %0,06'dır.

Tablo 3.19: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyon\$)

7. Makine ve Ulaşım Araçları			6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			8. Çeşitli Mâmul Eşya		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	3.049,3	14,2	Amerika	1.887,8	9,2	Almanya	3.577,3	22,3
İngiltere	2.218,5	10,3	Almanya	1.625,8	8,0	İngiltere	2.353,1	14,7
İtalya	2.067,5	9,6	İtalya	1.335,5	6,5	Amerika	1.451,7	9,1
Fransa	1.763,2	8,2	Birleşik Arap Emirlikleri	1.023,2	5,0	Fransa	1.005,4	6,3
İspanya	1.079,7	5,0	İngiltere	891,8	4,4	Hollanda	908,6	5,7
Hollanda	753,0	3,5	İspanya	816,4	4,0	İtalya	651,2	4,1
Rusya Federasyonu	603,6	2,8	Irak	751,9	3,7	İspanya	606,6	3,8
Romanya	588,4	2,7	Rusya Federasyonu	748,9	3,7	Danimarka	379,2	2,4
Irak	519,2	2,4	Romanya	670,7	3,3	Rusya Federasyonu	342,3	2,1
Amerika	448,7	2,1	İsrail	659,1	3,2	Belçika	250,7	1,6
Diğer Ülkeler	8.417,5	39,1	Diğer Ülkeler	9.997,7	49,0	Diğer Ülkeler	4.494,6	28,1
Toplam	21.508,7	100	Toplam	20.408,9	100	Toplam	16.020,7	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2005 yılında en fazla ihrâcat yaptığı ilk üç ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.19'da gösterilmiştir.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun içinde güç üreten makineler ve araçlar, özelliği olan belirli sanayiler için makineler ve aksamı, metal işleme makineleri, diğer genel endüstri makine/cihazların aksamı, büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, elektrik makineleri, cihazları ve aletleri ve bunların aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler ve bunların aksam ve parçaları, demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam ve parçaları yer almaktadır. Türkiye'nin 2005 yılındaki toplam ihrâcatının %29,3'ünü oluşturan “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülkenin sırasıyla Almanya, İngiltere ve İtalya'dır. Almanya 3.049,3 milyar dolar ile “Makine ve Ulaşım Araçları” ihrâcatın %14,2'sini oluştururken, İngiltere 2.218,5 milyon dolar ile %10,3'ünü, İtalya ise 2.067,5 milyon dolar ile %9,6'lık kısmını oluşturmaktadır. Bu üç ülke ile yapılan ihrâcat, “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda yapılan toplam ihrâcatın %34,1'ini oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 8.417,5 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %39,1'dir.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramikten yapılma eşya, Demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. Türkiye’nin 2005 yılında yapılan toplam ihrâcatının %27,8’ini oluşturan bu ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Amerika, Almanya ve İtalya’dır. Bu ülkelerle yapılan ihrâcat “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubundaki ihrâcatın %23,7’sini oluşturmaktadır. Amerika 1.887,8 milyon dolar ile “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun %9,2’sini oluştururken, Almanya 1.625,8 milyon dolar ile %8’ini, İtalya ise 1.335,5 milyon dolar ile %6,5’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 9.997,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %49’dur.

“Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunun içinde sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları, yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar, seyahat eşyası, el çantaları, giyim eşyası ve aksesuarları, ayakkabılar ve aksamaları, mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazları, fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan alet ve cihazlar ile optik eşyalar yer almaktadır. Türkiye’nin 2005 yılındaki toplam ihrâcatının %21,8’ini oluşturan “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, İngiltere ve Amerika olup bu ürün grubundaki ihrâcatın %46,1’ini bu üç ülke ile yapılmıştır. Almanya 3.577,3 milyon dolar ile “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda yapılan ihrâcatın %22,3’ünü oluştururken, İngiltere 2.353,1 milyon dolar ile 14,7’sini, Amerika ise 1.451,7 milyon dolar ile %9,1’lik kısmını oluşturur. Bu ürün gruplarında Almanya’nın her zaman ilk üç ülke arasında yer alışı dikkat çekmektedir. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 4.494,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %28,1’dir.

Tablo 3.20: Makine ve Ulaşım Araçları Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyon\$)

7. Makine Ve Ulaşım Araçları								
78. Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları			76.Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçlar			79.Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
İtalya	1.294,0	13,7	Almanya	683,6	21,9	Almanya	255,7	17,9
Fransa	1.101,3	11,7	İngiltere	587,1	18,8	Malta	211,0	14,8
Almanya	1.068,7	11,3	Hollanda	335,6	10,8	Hollanda	140,3	9,8
İngiltere	930,3	9,9	İtalya	271,7	8,7	Marshall Adaları	115,6	8,1
İspanya	608,5	6,5	İspanya	236,2	7,6	Amerika	98,90	6,9
Romanya	337,8	3,6	Fransa	222,1	7,1	İngiltere	84,77	5,9
Rusya	296,2	3,1	İsveç	86,63	2,8	Fransa	62,57	4,4
Belçika	200,1	2,1	Romanya	65,52	2,1	İtalya	60,53	4,2
Slovenya	193,0	2,0	Macaristan	48,35	1,6	Panama	57,23	4,0
Hollanda	189,6	2,0	Yunanistan	46,68	1,5	Liberya	35,86	2,5
Diğer Ülkeler	3.209,4	34,0	Diğer Ülkeler	535,3	17,2	Diğer Ülkeler	307,4	21,5
Toplam	9.428,9	100	Toplam	3.118,8	100	Toplam	1.429,7	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Makine ve ulaşım araçları ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.20’de miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun içinde motorlu yolcu taşıtları, eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, başka yerde belirtilmeyen motorlu karayolu taşıtları, motorlu taşıtları, motorlu taşıtların aksam ve parçaları ile şase ve karoserleri, motosikletler, bisikletler, sakatlar için koltuklar ve bunların aksam ve parçaları, römorklar ve yarı römorklar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 9.428,9 milyon dolardır. İtalya 1,294 milyon dolar ile “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %13,7’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Fransa 1.101,3 milyon dolar ile bu ürün grubunun %11,7’sini oluşturmaktadır. Almanya ise 1.068,7 milyon dolarlık ihrâcatla ve %11,3’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülkenin “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubundaki ihrâcatın %36,7’sini oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 3.209,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %34’dür.

“Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz Ve Araçları” ürün grubunun içinde televizyon alıcıları, telsiz telefon, telsiz telgraf ve radyo yayınları için alıcı cihazlar, plak döndürücüler, pikaplar, kasetçalarlar, video kayıt ve gösterme cihazları, telli/telsiz telefon ve telgraf cihazları ve bunların aksamaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 3.118,8 milyon dolardır. Almanya 683,6 milyon dolar ile “Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçları” ürün grubunun %21,9’unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İngiltere 587,1 milyon dolar ile bu ürün grubunun %18,8’ini oluşturmaktadır. Hollanda ise 335,6 milyon dolarlık ihrâcatla %10,8’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçları” ürün grubundaki ihrâcatın %51,5’ini oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 535,3 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %17,2’dir. İlk üç ülke ile yapılan ihrâcat miktarı neredeyse toplam ihrâcatın yarısına yakın olması dikkat çekmektedir.

“Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun içinde demiryolu taşıtları ve bunların aksam ve parçaları, havayolu taşıtları, uzay araçları ve bunların aksam ve parçaları, gemiler ve suda yüzen taşıtlar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 1.429,7 milyon dolardır. Almanya 255,7 milyon dolar ile “Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %17,9’unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Malta 211 milyon dolar ile bu ürün grubunun %14,8’ini oluşturmaktadır. Hollanda 140,3 milyon dolarlık ihrâcatla ve %9,8’lik bir payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları ile Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunda yapılan ihrâcatın %42,5’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 307,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %21,5’tir.

Tablo 3.21: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler			64.Kâğıt, Karton ve Kâğıt Hamurundan Eşya			63.Mantar ve Ahşap Eşya (Mobilya Hariç)		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	829,7	11,7	İsrail	52,88	9,4	İran	46,05	20,5
Amerika	592,4	8,4	Bulgaristan	41,14	7,3	Irak	19,98	8,9
İtalya	517,8	7,3	Romanya	36,67	6,5	Kıbrıs	12,04	5,4
Rusya	461,8	6,5	Irak	34,73	6,2	Gürcistan	11,78	5,2
İngiltere	372,6	5,3	İngiltere	26,41	4,7	Ürdün	10,87	4,8
Romanya	313,4	4,4	Ukrayna	25,03	4,5	Azerbaycan	10,35	4,6
Fransa	306,4	4,3	İran	22,50	4,0	Almanya	10,14	4,5
Bulgaristan	208,8	3,0	Azerbaycan	20,55	3,7	İtalya	9,413	4,2
İspanya	205,7	2,9	Yunanistan	17,81	3,2	Rusya	9,311	4,1
Polonya	203,5	2,9	Kıbrıs	16,61	3,0	Bulgaristan	8,330	3,7
Diğer Ülkeler	3.063,4	43,3	Diğer Ülkeler	266,1	47,5	Diğer Ülkeler	76,34	34,0
Toplam	7.075,5	100	Toplam	560,4	100	Toplam	224,6	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.21’de ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde pamuklu kumaşlar, sentetik veya suni filamentler ve devamsız liflerden kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden dokunmuş kumaşlar, örme kumaşlar, kurdeleler, etiketler, armalar, tüller, özel iplikler ve dokunmamış kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden hazır eşya ve takımlar, halılar ve yer kaplamaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 7.075,5 milyon dolardır. Almanya 829,7 milyon dolar ile “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %11,7’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Amerika 592,4 milyon dolar ile bu ürün grubunun %8,4’ünü oluşturmaktadır. İtalya ise 517,8 milyon dolarlık ihrâcat ve %7,3’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunda yapılan ihrâcatın %23,2’sini oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan toplam ihrâcat miktarı 3.063,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %43,3’tür.

“Kâğıt, Karton ve Kâğıt Hamurundan Eşya” ürün grubunun içinde kâğıt, kâğıt hamuru, karton, karton hamuru, Kraft kâğıt, grafik kâğıtları, yağ geçirmez kâğıt, cam kâğıtlar, zarflar, mektuplar, kartpostallar, defterler, klasörler kırtasiye eşyaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 560,4

milyon dolardır. İsrail 52,88 milyon dolar ile “Kâğıt, Karton ve Kâğıt Hamurundan Eşya” ürün grubunun %9,4’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Bulgaristan 41,14 milyon dolar ile bu ürün grubunun %7,3’ünü oluşturmaktadır. Romanya ise 36,67 milyon dolarlık ihrâcatla ve %6,5’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Kâğıt, Karton ve Kâğıt Hamurundan Eşya” ürün grubundaki ihrâcatın %23,2’sini oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 266,1 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %47,5’tir.

“Mantar ve Ahşap Eşya (Mobilya Hariç)” ürün grubunun içinde mantardan eşya, kaplamalık ağaçlar, levhalar, kontrplak, sırik, kazık, ağaçtan muhafazalar, kutu, kafes, inşaat ve marangozluk mâmulleri yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 224,6 milyon dolardır. İran 4.605 milyon dolar ile “Mantar ve Ahşap Eşya (Mobilya Hariç)” ürün grubunun %20,05’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Irak 19,98 milyon dolar ile bu ürün grubunun %8,9’unu oluşturmaktadır. Kıbrıs 12,04 milyon dolarlık ihrâcatla ve %5,4’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Mantar ve Ahşap Eşya (Mobilya Hariç)” ürün grubunda yapılan ihrâcatın %34,8’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan toplam ihrâcat miktarı ise 76,34 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %34’dür.

Tablo 3.22: Çeşitli Mâmul Eşya Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2005 (Milyon\$)

8. Çeşitli Mâmul Eşya								
84. Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları			82. Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar			85. Ayakkabılar ve Aksamları		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	3.159,2	26,7	Almanya	122,9	17,4	Almanya	23,39	10,8
İngiltere	2.031,4	17,2	Irak	48,49	6,9	Suudi Arabistan	20,72	9,6
Amerika	947,0	8,0	Fransa	43,71	6,2	Yunanistan	15,63	7,2
Fransa	858,5	7,3	Hollanda	40,00	5,7	Bulgaristan	13,76	6,4
Hollanda	811,2	6,9	Yunanistan	35,71	5,1	Hollanda	12,53	5,8
İspanya	494,6	4,2	İngiltere	34,50	4,9	Rusya	11,66	5,4
İtalya	492,4	4,2	İran	25,67	3,6	Fransa	11,49	5,3
Danimarka	359,5	3,0	Amerika	25,50	3,6	Irak	10,67	4,9
İsveç	203,6	1,7	Romanya	22,76	3,2	Romanya	10,13	4,7
Belçika	202,9	1,7	Kıbrıs	21,69	3,1	İsrail	9,402	4,4
Diğer Ülkeler	2.272,8	19,2	Diğer Ülkeler	286,0	40,5	Diğer Ülkeler	76,41	35,4
Toplam	11.833,1	100	Toplam	706,9	100	Toplam	215,8	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.22’de ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubunun içinde erkek/erkek çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları, kadın/kız çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası, giyim eşyası için aksesuarlar ve tekstil dışında kalan giyim eşyaları yer almaktadır. Almanya 3.159,2 milyon dolar ile “Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubunun %26,7’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İngiltere 2.031,4 milyon dolar ile bu ürün grubunun %17,2’ini oluşturmaktadır. Amerika ise 947 milyon dolarlık ihrâcatla ve %8’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubundaki ihrâcatın %51,9’unu oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 2.272,8 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan ihrâcat içindeki payı %19,2’dir. İlk üç ülke ile yapılan ihrâcat miktarının bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcatın yarısından fazlasını karşılaması dikkat çekmektedir.

“Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun içinde mobilya ve aksamları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 706,9 milyon dolardır. Almanya 122,9 milyon dolar ile “Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun %17,4’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Irak 48,49 milyon dolar ile bu ürün grubunun %6,9’unu oluşturmaktadır. Fransa 43,71 milyon dolarlık ihrâcatla ve %6,2’lik bir payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubundaki ihrâcatın %51,9’unu oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat 286 milyon dolardır ve bu ürün grubundaki toplam ihrâcat içindeki payı %40,5’dir.

“Ayakkabılar ve Aksanı” ürün grubunun içinde ayakkabı ve aksamları yer almaktadır. Bu ürün grubunda toplam ihrâcat miktarı 215,8 milyon dolardır. Almanya 23,39 milyon dolar ile “Ayakkabılar ve Aksanı” ürün grubunun %10,8’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Suudi Arabistan 20,72 milyon dolar ile bu ürün grubunun %9,6’sını oluşturmaktadır. Yunanistan ise 15,63 milyon dolarlık ihrâcatla ve %7,2’lik payla üçüncü sırada yer

almaktadır. Bu üç ülke “Ayakkabılar ve Aksanı” ürün grubundaki ihrâcatın %27,6’sını oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 76,41 milyon dolardır ve bu ürün grubundaki toplam ihrâcat içindeki payı %35,4’tür.

3.5.1.4. 2010 Yılı İhrâcatı

Türkiye’nin 2010 yılında ihrâcat yaptığı ürün grupları Tablo 3.23’de miktar ve toplam ihrâcat içindeki payları ile verilmiştir.

Tablo 3.23: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün Grupları	Değer	%
1	6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	33,21	29,1
2	7. Makine Ve Ulaşım Araçları	31,82	27,9
3	8. Çeşitli Mâmul Eşya	19,62	17,2
4	0.Canlı Hayvan ve Gıda Maddeleri	10,51	9,2
5	5.Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	6,101	5,4
6	3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler	4,405	3,9
7	9. Hammaddeler ve İşlemler	3,673	3,2
8	2. Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	3,393	3,0
9	1.İçki ve Tütün	0,898	0,8
10	4. Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	0,346	0,3
	Toplam	114,0	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Tablo incelendiğinde “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda ihrâcat miktarı 33,21 milyar dolarla toplam ihrâcat içindeki payı %29,1’dir. “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda 31,82 milyar dolar ihrâcat yapılmıştır ve toplam ihrâcat içindeki payı %27,9’dur. “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda 19,62 milyar dolar ihrâcat yapılmış ve toplam ihrâcat içindeki payı %17,2’dir. 2010 yılının en düşük miktarlı ihrâcat ürün grubu ise “Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar” ürün grubudur ve toplam ihrâcat içindeki payı %0,3’dür.

Tablo 3.24: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			7. Makine ve Ulaşım Araçları			8. Çeşitli Mâmul Eşya		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	2.526,6	7,6	Almanya	3.622,7	11,4	Almanya	3.572,3	18,2
Irak	2.011,1	6,1	Fransa	3.260,5	10,2	İngiltere	2.312,3	11,8
İtalya	1.779,2	5,4	İngiltere	2.840,0	8,9	Fransa	1.276,2	6,5
Birleşik Arap Emirlikleri	1.404,0	4,2	İtalya	2.737,1	8,6	İspanya	1.196,1	6,1
Amerika	1.349,0	4,1	İspanya	1.249,6	3,9	İtalya	876,6	4,5
İran	1.342,0	4,0	Rusya	1.084,7	3,4	Hollanda	747,9	3,8
Rusya	1.311,0	3,9	Amerika	1.071,1	3,4	Irak	745,4	3,8
Suudi Arabistan	1.255,2	3,8	Irak	1.059,0	3,3	Birleşik Arap Emirlikleri	683,7	3,5
Mısır	1.133,4	3,4	Romanya	847,9	2,7	Rusya	608,6	3,1
İngiltere	1.123,8	3,4	İran	739,8	2,3	Amerika	491,4	2,5
Diğer Ülkeler	17.978,7	54,1	Diğer Ülkeler	13.311,6	41,8	Diğer Ülkeler	7.107,9	36,2
Toplam	33.213,8	100	Toplam	31.824,3	100	Toplam	19.618,3	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye’nin 2010 yılında en fazla ihrâcat yaptığı ilk üç ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.24’de gösterilmiştir.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramikten yapılma eşya, demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. Türkiye’nin 2010 yılındaki toplam ihrâcatının %29,1’ini oluşturan “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülkenin sırasıyla Almanya, Irak ve İtalya’dır. Bu ülkelerle yapılan ihrâcat “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubundaki ihrâcatın %19,1’ini oluşturmaktadır. Almanya 2.526,6 milyon dolar ile “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun %7,6’sını oluştururken, Irak 2.011,1 milyon dolar ile %6,1’ini, İtalya ise 1.779,2 milyon dolar ile %5,4’ünü oluşturur. Bu ürün grubundaki “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 17.978,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %54,1’dir.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun içinde güç üreten makinalar ve araçlar, özelliği olan belirli sanayiler için makinalar ve aksamı, metal işleme

makinaları, diğer genel endüstri makine/cihazların aksamı, büro makinaları ve otomatik veri işleme makinaları, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, elektrik makinaları, cihazları ve aletleri ve bunların aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler ve bunların aksam ve parçaları, demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam ve parçaları yer almaktadır. Türkiye'nin 2010 yılındaki toplam ihrâcatının %27,8'ini oluşturan “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Almanya, Fransa ve İngiltere'dir. Almanya 3.622,7 milyon dolar ile “Makine Ve Ulaşım Araçları” ihrâcatının %11,4'ünü oluştururken, Fransa 3.260,5 milyon dolar ile %10,2'sini, İngiltere ise 2,840 milyon dolarla %8,9'luk kısmını oluşturur. Bu üç ülke ile yapılan ihrâcat, “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunda yapılan toplam ihrâcatın %30,5'ini oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 13.311,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %41,8'dir.

“Çeşitli Mamül Eşya” ürün grubunun içinde sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları, yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar, seyahat eşyası, el çantaları, giyim eşyası ve aksesuarları, ayakkabılar ve aksamları, mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazları, fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan alet ve cihazlar ile optik eşyalar yer almaktadır. Türkiye'nin 2010 yılında yapılan toplam ihrâcatının %17,2'sini oluşturan “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, İngiltere ve Fransa olup bu ürün grubundaki ihrâcatın %36,5'i bu üç ülke ile yapılmıştır. Almanya 3.572,3 milyon dolar ile “Çeşitli Mâmul Eşya” ihrâcatı %18,2'sini oluştururken, İngiltere 2.312,3 milyon dolar ile 11,8'ini, Fransa ise 1.276,2 milyon dolar ile %6,5'lik kısmını oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 7.107,9 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %36,2'dir.

Tablo 3.25: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
67. Demir ve çelik			65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler			68. Demir İhtiva Etmeyen Madenler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Birleşik Arap Emirlikleri	1.235,6	12,1	Almanya	977,1	10,9	Almanya	345,0	16,0
Suudi Arabistan	819,2	8,0	Rusya	901,6	10,1	İtalya	241,0	11,2
Irak	712,1	7,0	İtalya	652,8	7,3	İngiltere	126,5	5,9
Mısır	590,9	5,8	Amerika	468,2	5,2	İsviçre	106,9	5,0
Libya	410,5	4,0	Fransa	347,6	3,9	Yunanistan	106,4	4,9
Amerika	406,5	4,0	İngiltere	324,9	3,6	Bulgaristan	99,53	4,6
İsrail	355,3	3,5	Romanya	304,2	3,4	Irak	79,53	3,7
İtalya	338,7	3,3	İran	274,9	3,1	Fransa	77,71	3,6
Cezayir	279,9	2,7	Polonya	265,9	3,0	İsrail	68,49	3,2
Romanya	234,2	2,3	Bulgaristan	220,1	2,5	İspanya	52,17	2,4
Diğer Ülkeler	4.842,0	47,4	Diğer Ülkeler	4.226,3	47,1	Diğer Ülkeler	849,0	39,4
Toplam	10.224,9	100	Toplam	8.963,7	100	Toplam	2.152,2	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.25’de ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Demir ve Çelik” ürün grubunun içinde dökme ve aynalı demir, ferra ve alyajlar, demir veya çelikten külçe ve diğer ilk şekillerde yarı mâmuller, demir veya alaşımsız çelikten kaplanmış ve kaplanmamış yassı hadde mâmulleri, paslanmaz veya alaşımsız çelikten yassı hadde mâmulleri, demir veya çelikten filmaşın, çubuk ve profiller, demiryolu ve tramvay hattı malzemeleri, teller, ince-kalın borular, içi boş profiller, boru bağlantı parçaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 10.224,9 milyon dolardır. Birleşik Arap Emirlikleri 1.235,6 milyon dolarla “Demir ve Çelik” ürün grubunun %12,1’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Suudi Arabistan 819,2 milyon dolar ile %8’ini oluşturmaktadır. Irak ise 712,1 milyon dolarlık ihrâcatla %7’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir ve Çelik” ürün grubundaki ihrâcatın %27,1’ini oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 4,842 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %47,4’tür.

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde pamuklu kumaşlar, sentetik veya suni filamentler ve devamsız liflerden kumaşlar, dokumaya elverişli

maddelerden dokunmuş kumaşlar, örme kumaşlar, kurdeleler, etiketler, armalar, tüller, özel iplikler ve dokunmamış kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden hazır eşya ve takımlar, halılar ve yer kaplamaları yer almaktadır. Almanya 977,1 milyon dolar ile “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %10,9’unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Rusya 901,6 milyon dolar ile bu ürün grubunun %10,1’ini oluşturmaktadır. İtalya ise 652,8 milyon dolarlık ihrâcat ve %7,3’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubundaki ihrâcatın %28,3’ünü oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan toplam ihrâcat miktarı 8.963,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %47,1’lik paya sahiptir.

“Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunun içinde gümüş veya platin kaplamalı altın ve diğer madenler, bakır ve bakırdan, nikel ve nikelden, alüminyum ve alüminyumdan, çinko ve çinkodan kalay ve kalaydan çubuk, profil, tel, saç, şerit, boru, metalürjide kullanılan adi metaller, kurşun yer almaktadır. “Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunun toplam ihrâcat miktarı 371,3 milyon dolardır. Almanya 345 milyon dolarla bu ürün grubunun %16’sını oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İtalya 241 milyon dolarla bu ürün grubunun %11,2’sini oluşturmaktadır. İngiltere 126,5 milyon dolarlık ihrâcatla ve %5,9’luk payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubundaki ihrâcatın %33,1’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan toplam ihrâcat miktarı 849 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %39,4’dür.

Tablo 3.26: Makine ve Ulaşım Araçları Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyon\$)

7. Makine Ve Ulaşım Araçları								
78. Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler Ve Bunların Aksam ve Parçaları			71. Güç Üreten Makineler ve Araçlar			76. Haberleşme, Ses Kaydetme Ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçları		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Fransa	2.218,5	16,4	Almanya	544,6	25,8	İngiltere	462,1	24,4
İtalya	1.859,9	13,8	Romanya	294,6	14,0	Almanya	309,8	16,3
Almanya	1.588,5	11,7	Amerika	238,1	11,3	İspanya	224,8	11,9
İngiltere	1.208,9	8,9	Fransa	141,8	6,7	Fransa	203,1	10,7
İspanya	671,7	5,0	Irak	79,82	3,8	İtalya	123,2	6,5
Rusya	588,8	4,4	İngiltere	76,99	3,6	Slovakya	106,2	5,6
Cezayir	372,5	2,8	İran	71,53	3,4	İsveç	55,63	2,9
İsrail	360,2	2,7	İtalya	57,45	2,7	Yunanistan	29,34	1,5
Belçika	345,0	2,6	Polonya	41,37	2,0	Hollanda	28,14	1,5
Amerika	340,5	2,5	Hindistan	32,91	1,6	Romanya	22,11	1,2
Diğer Ülkeler	3.969,7	29,4	Diğer Ülkeler	531,9	25,2	Diğer Ülkeler	330,9	17,5
Toplam	13.524,1	100	Toplam	2.111,1	100	Toplam	1.895,3	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.26’da ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki payları gösterilmiştir.

“Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun içinde motorlu yolcu taşıtları, eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, başka yerde belirtilmeyen motorlu karayolu taşıtları, motorlu taşıtları, motorlu taşıtların aksam ve parçaları ile şase ve karoserleri, motosikletler, bisikletler, sakatlar için koltuklar ve bunların aksam ve parçaları, römorklar ve yarı römorklar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 13.524,1 milyon dolardır. Fransa 1,294 milyon dolar ile “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %16,4’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada 1.859,9 milyon dolar ile İtalya bu ürün grubunun %13,8’ini oluşturmaktadır. Almanya ise 1.588,5 milyon dolarlık ihrâcatla ve %11,7’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubundaki ihrâcatın %41,9’unu oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 3.969,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %29,4’tür.

“Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubunun içinde buhar kazanları, kızgın su kazanları ve aksamı, buhar türbinleri, aksam ve parçaları, motorlar ve aksamı, turbojetler, tepkili motorlar, diğer gaz türbinleri ve aksamları, elektrik motorları ve jeneratörler ile bunların aksam ve parçaları, su türbinleri, su çarkları, nükleer reaktörler, ısıtılmış yakıt elemanları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 2.111,1 milyon dolardır. Almanya 544,6 milyon dolarla “Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubunun %25,8’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Romanya 294,6 milyon dolarla bu ürün grubunun %14’ünü oluşturmaktadır. Amerika 238,1 milyon dolarlık ihrâcatla ve %11,3’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubundaki ihrâcatın %51,1’ini oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan toplam ihrâcat miktarı 531,9 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %25,2’dir.

“Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçları” ürün grubunun içinde televizyon alıcıları, telsiz telefon, telsiz telgraf ve radyo yayınları için alıcı cihazlar, plak döndürücüler, pikaplar, kasetçalarlar, video kayıt ve gösterme cihazları, telli/telsiz telefon ve telgraf cihazları ve bunların aksamları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 1.895,3 milyon dolardır. İngiltere 462,1 milyon dolarla “Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz Ve Araçları” ürün grubunun %24,4’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 309,8 milyon dolar ile bu ürün grubunun %16,3’ünü oluşturur. İspanya ise 224,8 milyon dolarlık ihrâcatla ve %11,9’luk payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Haberleşme, Ses Kaydetme ve Sesi Tekrar Vermeye Yarayan Cihaz ve Araçları” ürün grubundaki ihrâcatın %52,6’sını oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 330,9 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %17,5’dir.

Tablo 3.27: Çeşitli Mamül Eşya Grubu Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2010 (Milyon\$)

8. Çeşitli Mâmul Eşya								
84. Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları			82. Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar			85. Ayakkabılar ve Aksamları		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	3.069,7	24,1	Irak	206,9	14,8	Rusya	101,6	25,7
İngiltere	1.953,5	15,3	Almanya	133,1	9,5	Irak	44,62	11,3
İspanya	1.099,7	8,6	İran	91,09	6,5	Suudi Arabistan	25,46	6,4
Fransa	1.015,9	8,0	Azerbaycan	81,56	5,9	Almanya	17,66	4,5
İtalya	646,2	5,1	Libya	74,83	5,4	Fransa	16,11	4,1
Hollanda	622,1	4,9	Fransa	73,59	5,3	Hollanda	13,36	3,4
Danimarka	434,4	3,4	Türkmenistan	46,75	3,4	Bulgaristan	12,58	3,2
Belçika	363,8	2,9	Hollanda	46,36	3,3	İngiltere	12,02	3,0
Rusya	311,8	2,4	Yunanistan	42,23	3,0	Romanya	10,75	2,7
İsveç	257,9	2,0	İngiltere	41,48	3,0	İtalya	9,053	2,3
Diğer Ülkeler	2.985,3	23,4	Diğer Ülkeler	555,7	39,9	Diğer Ülkeler	132,5	33,5
Toplam	12.760,2	100	Toplam	1.393,5	100	Toplam	395,7	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.27’de ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları gösterilmiştir.

“Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubunun içinde erkek/erkek çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları, kadın/kız çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası, giyim eşyası için aksesuarlar ve tekstil dışında kalan giyim eşyaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 12.760,2 milyon dolardır. Almanya 3.069,7 milyon dolarla “Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubunun %24,1’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İngiltere 1.953,5 milyon dolar ile bu ürün grubunun %15,3’ünü oluşturur. İspanya ise 1.099,7 milyon dolarlık ihrâcatla ve %8,6’lık payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları” ürün grubundaki ihrâcatın %48’ini oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 2.985,3 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %23,4’tür. Almanya’ya yapılan ihrâcat miktarının “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarına yakın olması dikkat çekmektedir.

“Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun içinde mobilya ve aksamı yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 1.393,5 milyon dolardır. Irak 206,9 milyon dolarla “Mobilya;

Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun %14,8’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 133,1 milyon dolarla bu ürün grubunun %9,5’ini oluşturmaktadır. İran 91,09 milyon dolarlık ihrâatla ve %6,5’lik pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubundaki ihrâatın %30,8’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâat miktarı 555,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâat içindeki payı %39,9’dur.

“Ayakkabılar ve Aksamı” ürün grubunun içinde ayakkabı ve aksamı yer almaktadır. Bu ürün grubunda toplam ihrâat miktarı 132,5 milyon dolardır. Rusya 101,6 milyon dolar ile “Ayakkabılar ve Aksamı” ürün grubunun %25,7’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Irak 44,62 milyon dolar ile bu ürün grubunun %11,3’ünü oluşturmaktadır. Suudi Arabistan ise 25,46 milyon dolarlık ihrâatla ve %6,4’ lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Ayakkabılar ve Aksamı” ürün grubundaki ihrâatın %43,4’ünü oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâat miktarı 76,41 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâat içindeki payı %35,4’tür.

3.5.1.5. 2015 Yılı İhrâatı

Türkiye’nin 2015 yılında ihrâat yaptığı ürün grupları Tablo 3.28’de miktarları ve toplam ihrâat içindeki payları ile verilmiştir.

Tablo 3.28: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İhrâat Dağılımı-2015 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün Grupları	Değer	%
1	7. Makine ve Ulaşım Araçları	39,25	27,3
2	6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	35,54	24,7
3	8. Çeşitli Mâmul Eşya	26,87	18,7
4	0.Canlı Hayvan ve Gıda Maddeleri	14,34	10,0
5	9. Hammaddeler ve İşlemler	9,486	6,6
6	5.Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	8,268	5,7
7	3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler	4,298	3,0
8	2. Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	3,716	2,6
9	1.İçki ve Tütün	1,230	0,9
10	4. Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	0,855	0,6
	Toplam	143,9	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Tablo incelendiğinde “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda ihrâat miktarı 39,25 milyar dolardır ve toplam ihrâat içindeki payı %27,3’tür. “Başlıca

Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda 35,54 milyar dolar ihrâcat yapılmıştır ve toplam ihrâcat içindeki payı %24,7’dir. “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunda 26,87 milyar dolar ihrâcat yapılmış ve toplam ihrâcat içindeki payı %18,7’dir. 2015 yılının en düşük miktarlı ihrâcat ürün grubu ise Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar ürün grubudur ve toplam ihrâcat içindeki payı %0,6’dır.

Tablo 3.29: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İhrâcat Dağılımı-2015 (Milyon\$)

7. Makine Ve Ulaşım Araçları			6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			8. Çeşitli Mâmul Eşya		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	5.043,1	12,8	Almanya	2.771,3	7,8	Almanya	3.424,0	12,7
İngiltere	4.333,0	11,0	Amerika	2.748,0	7,7	Amerika	2.614,3	9,7
Fransa	3.061,9	7,8	Irak	1.922,0	5,4	Irak	2.067,1	7,7
İtalya	2.628,6	6,7	İtalya	1.863,9	5,2	İspanya	1.790,2	6,7
Amerika	1.796,9	4,6	İngiltere	1.487,3	4,2	Birleşik Arap Emirlikleri	1.467,6	5,5
İspanya	1.482,5	3,8	Mısır	1.276,6	3,6	İran	1.134,8	4,2
Belçika	1.121,7	2,9	Suudi Arabistan	1.068,0	3,0	Fransa	1.093,6	4,1
Irak	969,0	2,5	İran	990,9	2,8	Hollanda	873,4	3,3
Suudi Arabistan	871,6	2,2	Romanya	961,9	2,7	İtalya	804,9	3,0
İsrail	791,1	2,0	İsrail	927,0	2,6	Amerika	754,0	2,8
Diğer Ülkeler	17.154,3	43,7	Diğer Ülkeler	19.520,6	54,9	Diğer Ülkeler	10.842,0	40,4
Toplam	39.253,5	100	Toplam	35.537,6	100	Toplam	26.865,9	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye’nin 2015 yılında en fazla ihrâcat yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.29’da gösterilmiştir.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun içinde güç üreten makinalar ve araçlar, özelliği olan belirli sanayiler için makinalar ve aksamı, metal işleme makinaları, diğer genel endüstri makine/cihazların aksamı, büro makinaları ve otomatik veri işleme makinaları, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, elektrik makinaları, cihazları ve aletleri ve bunların aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler ve bunların aksam ve parçaları, demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam ve parçaları yer almaktadır. Türkiye’nin 2015 yılındaki toplam ihrâcatının %27,3’ünü oluşturan bu ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Almanya, İngiltere ve Fransa’dır. Almanya 5.043,1 milyon dolar ile “Makine ve

Ulaşım Araçları” ürün grubundaki ihrâcatın %12,8’ini oluştururken, İngiltere 4,333 milyon dolar ile %11’ini, Fransa ise 3.061,9 milyon dolar ile %7,8’lik kısmını oluşturur. Bu üç ülke ile yapılan ihrâcat, “Makine Ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda yapılan toplam ihrâcatın %’31,6’sını oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 17.154,3 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %43,7’dir.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramikten yapılma eşya, demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. Türkiye’nin 2015 yılındaki toplam ihrâcatının %24,7’sini oluşturan bu ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, Amerika ve Irak’tır. Bu ülkelerle yapılan ihrâcat “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubundaki ihrâcatın %20,9’unu oluşturmaktadır. Almanya 2.771,3 milyon dolar ile bu ürün grubunun %7,8’ini oluştururken, Amerika 2,748 milyon dolar ile %7,7’sini, Irak ise 1,922 milyon dolar ile %5,4’ünü oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 19.520,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %54,9’dur.

“Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubunun içinde sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları, yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar, seyahat eşyası, el çantaları, giyim eşyası ve aksesuarları, ayakkabılar ve aksesuarları, mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazları, fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan alet ve cihazlar ile optik eşyalar yer almaktadır. Türkiye’nin 2015 yılındaki toplam ihrâcatının %18,7’sini oluşturan bu ürün grubunda en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, Amerika ve Irak’tır. Bu ülkelerle yapılan ihrâcat bu ürün grubundaki ihrâcatın %30,1’ini oluşturmaktadır. Almanya 3.424 milyon dolar ile “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubundaki ihrâcatın %12,7’sini oluştururken, Amerika 2.614,3 milyon dolar ile 9,7’sini, Irak 2.067,1 milyon dolar ile %7,7’lik kısmını oluşturur. Bu ürün gruplarında Almanya’nın her zaman ilk üç ülke arasında yer alışı dikkat çekmektedir. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat ise 10,842 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %40,4’tür.

Tablo 3.30: Makine ve Ulaşım Araçları Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2015 (Milyon\$)

7. Makine Ve Ulaşım Araçları								
78. Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler Ve Bunların Aksam ve Parçaları			77. Elektrik Makinaları, Cihazları Ve Aletleri ve Bunların Aksam, Parçaları			71. Güç Üreten Makineler ve Araçlar		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
İngiltere	2.456,8	14,6	İngiltere	1.083,0	12,7	Almanya	1.019,5	37,2
Almanya	2.011,3	11,9	Almanya	739,6	8,7	Amerika	311,9	11,4
Fransa	1.820,6	10,8	Fransa	689,3	8,1	Romanya	167,8	6,1
İtalya	1.597,5	9,5	Irak	482,8	5,7	İngiltere	91,58	3,3
İspanya	939,5	5,6	İtalya	381,0	4,5	İran	90,11	3,3
Belçika	871,4	5,2	Suudi Arabistan	366,5	4,3	İtalya	87,26	3,2
Slovenya	593,1	3,5	Türkmenistan	346,5	4,1	Fransa	62,24	2,3
Amerika	583,3	3,5	İspanya	289,0	3,4	Irak	54,89	2,0
İsrail	464,6	2,8	İsrail	236,3	2,8	Polonya	48,85	1,8
Hollanda	420,3	2,5	Cezayir	181,3	2,1	İspanya	45,70	1,7
Diğer Ülkeler	5.113,6	30,3	Diğer Ülkeler	3.719,9	43,7	Diğer Ülkeler	757,8	27,7
Toplam	16.871,9	100	Toplam	8.515,2	100	Toplam	2.737,6	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2015 yılında "Makine ve Ulaşım Araçları" ürün grubunda en fazla ihrâcat yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.30'da gösterilmiştir

"Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları" ürün grubunun içinde motorlu yolcu taşıtları, eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, başka yerde belirtilmeyen motorlu karayolu taşıtları, motorlu taşıtları, motorlu taşıtların aksam ve parçaları ile şase ve karoserleri, motosikletler, bisikletler, sakatlar için koltuklar ve bunların aksam ve parçaları, römorklar ve yarı römorklar yer almaktadır. İngiltere 2.456,8 milyon dolarla "Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları" ürün grubunun %14,6'sını oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 2.011,3 milyon dolar ile bu ürün grubunun %11,9'unu oluşturmaktadır. Fransa ise 1.820,6 milyon dolarlık ihrâcatla ve %10,8'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke "Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları" ürün grubundaki ihrâcatın %37,3'ünü oluşturmaktadır. "Diğer Ülkeler" e yapılan ihrâcat miktarı ise 5.113,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %30,3'tür.

“Elektrik Makinaları, Cihazları ve Aletleri Ve Bunların Aksam, Parçaları” ürün grubunun içinde elektrikli güç makinaları, elektrik devreleri, rezistansalar, elektrik dağıtım donanımı, elektro teşhis cihazları, evlerde kullanılan elektrikli veya elektriksiz diğer makinalar, katod ışıklı tüpler, yarı iletken tertibat, elektrikli makinaların aksam ve parçaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 8.515,2 milyon dolardır. İngiltere 1.083 milyon dolarla “Elektrik Makinaları, Cihazları ve Aletleri Ve Bunların Aksam, Parçaları” ürün grubunun %12,7’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 739,6 milyon dolar ile bu ürün grubunun %8,7’sini oluşturur. Fransa ise 689,3 milyon dolarlık ihrâcatla ve %8,1’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Elektrik Makinaları, Cihazları ve Aletleri Ve Bunların Aksam, Parçaları” ürün grubundaki ihrâcatın %29,5’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 5.113,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %30,3’tür.

“Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubunun içinde buhar kazanları, kızgın su kazanları ve aksamı, buhar türbinleri, aksam ve parçaları, motorlar ve aksamı, turbojetler, tepkili motorlar, diğer gaz türbinleri ve aksamları, elektrik motorları ve jeneratörler ile bunların aksam ve parçaları, su türbinleri, su çarkları, nükleer reaktörler, ışınlanmış yakıt elemanları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 2.737,6 milyon dolardır. Almanya 1.019,5 milyon dolarla “Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubunun %37,2’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Amerika 311,9 milyon dolar ile bu ürün grubunun %11,4’ünü oluşturmaktadır. Romanya ise 167,8 milyon dolarlık ihrâcatla ve %6,1’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubundaki ihrâcatın %54,7’sini oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 757,8 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %27,7’dir.

Tablo 3.31: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2015 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler			67. Demir ve çelik			69. Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	952,5	8,7	Amerika	1.168,7	14,8	Almanya	621,1	10,8
İtalya	793,2	7,2	Irak	633,8	8,0	Irak	386,9	6,7
Amerika	775,0	7,1	Birleşik Arap Emirlikleri	601,8	7,6	Türkmenistan	377,1	6,6
Rusya	505,0	4,6	Mısır	544,7	6,9	Fransa	231,3	4,0
Suudi Arabistan	495,1	4,5	İsrail	360,5	4,6	İngiltere	212,7	3,7
İngiltere	495,1	4,5	Romanya	254,0	3,2	İtalya	209,8	3,7
Romanya	324,4	3,0	İngiltere	243,7	3,1	Azerbaycan	190,5	3,3
Bulgaristan	317,9	2,9	İtalya	234,1	3,0	Romanya	183,4	3,2
Mısır	316,8	2,9	Fas	223,2	2,8	Mısır	179,0	3,1
Polonya	307,4	2,8	Etiyopya	188,9	2,4	Cezayir	165,0	2,9
Diğer Ülkeler	5.669,5	51,8	Diğer Ülkeler	3.436,9	43,6	Diğer Ülkeler	2.984,7	52,0
Toplam	10.952,2	100	Toplam	7.890,4	100	Toplam	5.741,5	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2015 yılında “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda en fazla ihrâcat yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.31’de gösterilmiştir

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde pamuklu kumaşlar, sentetik veya suni filamentler ve devamsız liflerden kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden dokunmuş kumaşlar, örme kumaşlar, kurdeleler, etiketler, armalar, tüller, özel iplikler ve dokunmamış kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden hazır eşya ve takımlar, halılar ve yer kaplamaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 10.952,2 milyon dolardır. Almanya 952,5 milyon dolarla “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %8,7’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İtalya 793,2 milyon dolar ile bu ürün grubunun %7,2’sini oluşturur. Amerika ise 775 milyon dolarlık ihrâcatla ve %7,1’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubundaki ihrâcatın %23’ünü oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 5.669,5 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %51,8’dir.

“Demir ve Çelik” ürün grubunun içinde dökme ve aynalı demir, ferra ve alyajlar, demir veya çelikten külçe ve diğer ilk şekillerde yarı mâmuller, demir

veya alaşımsız çelikten kaplanmış ve kaplanmamış yassı hadde mâmulleri, paslanmaz veya alaşımsız çelikten yassı hadde mâmulleri, demir veya çelikten filmaşın, çubuk ve profiller, demiryolu ve tramvay hattı malzemeleri, teller, ince-kalın borular, içi boş profiller, boru bağlantı parçaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 7.890,4 milyon dolardır. Amerika 1.168,7 milyon dolarla “Demir ve Çelik” ürün grubunun %14,8’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Irak 633,8 milyon dolar ile bu ürün grubunun %8’ini oluşturmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri ise 601,8 milyon dolarlık ihrâcatla ve %7,6’lık payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir ve Çelik” ürün grubundaki ihrâcatın %30,4’ünü oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 3.436,9 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %43,6’dır.

“Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya” ürün grubunun içinde demir, çelik ve alüminyumdan inşaat ve inşaat aksamı, depo sarnıç vb. kaplar, alüminyum, bakır veya demir çelikten teller, halatlar, kablolar, mensucat, çivi, vida, pim, rondela vb. eşya, el aletleri ve makinalar için aletler, bıçakçı eşyası ve sofra takımları, bunların aksam ve parçaları, adi metallerden ev işlerinde kullanılan eşya ve aksam, kilit, zincir, yay, fermuar, dikiş nakış aletleri vb. yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 5.741,5 milyon dolardır. Almanya 621,1 milyon dolarla “Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya” ürün grubunun %10,8’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Irak 386,9 milyon dolar ile bu ürün grubunun %6,7’sini oluşturur. Türkmenistan ise 377,1 milyon dolarlık ihrâcatla ve %6,6’lık payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya” ürün grubundaki ihrâcatın %24,1’ini oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı 2.984,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %52’dır.

Tablo 3.32: Çeşitli Mâmul Eşya Alt Ürün Grubunun İhrâcat Dağılımı-2015 (Milyon\$)

8. Çeşitli Mâmul Eşya								
84. Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları			89. Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mâmul Eşyalar			82. Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	2.729,9	18,1	Birleşik Arap Emirlikleri	1.203,2	18,4	Irak	425,3	19,1
İngiltere	2.107,7	13,9	İran	928,8	14,2	Suudi Arabistan	163,0	7,3
İspanya	1.640,1	10,8	Irak	716,9	11,0	Almanya	154,2	6,9
Fransa	752,0	5,0	Amerika	320,4	4,9	Libya	136,8	6,1
Hollanda	707,5	4,7	Almanya	263,8	4,0	Fransa	125,5	5,6
Irak	706,1	4,7	İsrail	190,8	2,9	Azerbaycan	101,3	4,6
İtalya	535,9	3,5	Libya	152,8	2,3	Amerika	90,98	4,1
Romanya	466,6	3,1	İngiltere	143,9	2,2	Türkmenistan	82,64	3,7
Polonya	419,7	2,8	Fransa	136,5	2,1	İngiltere	62,46	2,8
Danimarka	395,7	2,6	Azerbaycan	113,7	1,7	Birleşik Arap Emirlikleri	57,53	2,6
Diğer Ülkeler	4.659,6	30,8	Diğer Ülkeler	2.360,3	36,1	Diğer Ülkeler	827,2	37,1
Toplam	15.120,8	100	Toplam	6.531,2	100	Toplam	2.227,0	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2015 yılında "Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar" ürün grubunda en fazla ihrâcat yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.32'de gösterilmiştir

"Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları" ürün grubunun içinde erkek/erkek çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları, kadın/kız çocukları için örme ve örülmemiş giyim eşyası, giyim eşyası için aksesuarlar ve tekstil dışında kalan giyim eşyaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 15.120,8 milyon dolardır. Almanya 952,5 milyon dolarla "Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları" ürün grubunun %8,7'sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İtalya 793,2 milyon dolar ile bu ürün grubunun %7,2'sini oluşturur. Amerika ise 775 milyon dolarlık ihrâcatla ve %7,1'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke "Giyim Eşyası ve Giyim Aksesuarları" ürün grubundaki ihrâcatın %23'ünü oluştururken, "Diğer Ülkeler" e yapılan ihrâcat miktarı ise 5.669,5 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %51,8'dir.

"Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mâmul Eşyalar" ürün grubunun içinde ateşli harp silahları ve malzemeleri, basılmış yayınlar, plastikten mâmul eşya, çocuk arabaları, oyuncaklar, spor malzemeleri, büro eşyası, kırtasiye malzemeleri, sanat ve koleksiyon eşyası, antika eşya, kıymetli, yarı kıymetli, kaplama

metallerden kuyumcu ve mücevherci eşyası, müzik aletleri ve bunların aksam ve parçaları, başka yerde belirtilmemiş çeşitli işlenmiş eşyalar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 6.531,2 milyon dolardır. Birleşik Arap Emirlikleri 1.203,2 milyon dolarla “Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mâmul Eşyalar” ürün grubunun %18,4’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İran 928,8 milyon dolar ile bu ürün grubunun %14,2’sini oluşturmaktadır. Irak ise 716,9 milyon dolarlık ihrâcatla ve %11’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mâmul Eşyalar” ürün grubundaki ihrâcatın %43,6’sını oluşturur. “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 2.360,3 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %36,1’dir. Burada ilk üç ülkenin ihrâcat miktarı “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarından daha fazla olması dikkat çekmektedir.

“Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun içinde mobilya ve aksamları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 2.227 milyon dolardır. Irak 425,3 milyon dolarla “Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubunun %19,1’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Suudi Arabistan 163 milyon dolar ile bu ürün grubunun %7,3’ünü oluşturmaktadır. Almanya ise 154,2 milyon dolarlık ihrâcatla ve %6,9’luk payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Mobilya; Yatak Takımı, Yatak Payandaları ve Yastıklar” ürün grubundaki ihrâcatın %33,3’ünü oluştururken, “Diğer Ülkeler” e yapılan ihrâcat miktarı ise 827,2 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat içindeki payı %37,1’dir. Bu ürün grubundaki ihrâcatın neredeyse üçte biri Irak, Suudi Arabistan ve Almanya ile yapıldığı dikkat çekmektedir.

Türkiye’nin 1995’den 2015 yılına kadar olan ihrâcatının ülke bazında yaşanan dönüşüme bakıldığında; Almanya ve Amerika’nın aynı kaldığı, İtalya, Rusya’nın ise yerini 2015 yılında İngiltere, Irak, Fransa’nın aldığı görülmektedir.

Türkiye’nin 1995’den 2015 yılına kadar olan ihrâcatı ürün bazında yaşanan dönüşüme bakacak olursak; 1995 yılında en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu sırasıyla “Çeşitli Mâmul Eşya”, “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ve “Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” iken 2015 yılına gelindiğinde bu

sıralama “Makine ve Ulaşım Araçları”, “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar”, “Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” ürün grubu olarak değişmiştir. 1995 yılında dördüncü sırada yer alan “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubu 2015 yılında ilk sırada yer almaktadır. Buradan 20 yıl içinde Türkiye’nin “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda daha fazla üretime geçtiği ve dolayısıyla daha fazla ihrâcat yaptığı söylenebilir. 1995 yılında ikinci sırada yer alan “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubu 2015 yılında da yerini korumuştur. 1995 yılında üçüncü sırada yer alan “Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” ürün grubu ise 2015 yılında dördüncü sıraya gerilemiştir ve yerini “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubu almıştır. Ayrıca Hammaddeler ve İşlemler ürün grubu 1995 yılında en az ihrâcat yapılan ürün grubu iken 2015 yılında önem kazanarak ilk beşte yer almıştır.

Türkiye’nin yaşamış olduğu bu dönüşüm Heckscher Ohin Teorisi ile açıklanabilir. Heckscher Ohin Teorisine göre her ülke, kendisinde bol bulunan faktörü kullanarak ürettiği ürünleri ihraç etmeli, kendisinde kıt olarak bulunan faktörü kullandığı ürünleri üretmeyip ithal etmelidir. Yani, her ülke, kendisinde bol bulunan faktörü kullanarak ürettiği ürünleri ihraç etmelidir. Eğer ülkede sermaye, emekten fazla ise ülke sermaye yoğun malları ihraç etmelidir. Aksine ülkede emek, sermayeden daha fazla ise emek yoğun mallar ihraç edilmelidir. Heckscher Ohin Teorisi’nde olduğu gibi Türkiye 1995 yılında kendisinde bol bulunan faktörü kullanarak ürettiği ürünleri ihraç etmiş, yani emek sermayeden fazla olduğu için, emek yoğun mallar ihraç etmiştir. 2015 yılında ise sermaye de yoğun olmaya başladığından emek yoğun malların yanında, sermaye yoğun mallar da ihraç edilmeye başlanmıştır.

3.5.2. 1995-2015 Dönemi İthâlâtı

1995-2015 yılları için beşer yıllık dönemler itibarıyla Türkiye’nin tüm ithâlâtı, ürün gruplarının ithâlât içindeki payına göre sıralanıp ülke bazında incelenecektir.

3.5.2.1. 1995 Yılı İthâlâtı

Türkiye’nin 1995 yılında ithâlât yaptığı ürün grupları Tablo 3.33’de miktarları ve toplam ithâlât içindeki payları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 3.33: SITC REV 3 Ürün Sınıflamasına Göre İthâlât-1995 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün grupları	Değer	%
1	7.Makine ve Ulaşım Araçları	11,49	32,2
2	6.Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	6,675	18,7
3	5.Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	5,342	15,0
4	3.Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler	4,619	12,9
5	2.Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	3,536	9,9
6	8.Çeşitli Mâmul Eşya	1,750	4,9
7	0.Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	1,482	4,1
8	4.Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	0,638	1,8
9	1.İçki ve Tütün	0,173	0,5
10	9.Hammaddeler ve İşlemler	0,000	0,01
	Toplam	35,71	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda ithâlât miktarı 11,49 milyar dolardır ve toplam ithâlât içindeki payı %32,2’dir. “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda 6,675 milyar dolar ithâlât yapılmıştır ve toplam ithâlât içindeki payı %18,7’dir. “Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunda 5,342 milyar dolar ithâlât yapılmış ve toplam ithâlât içindeki payı %15’dir. 1995 yılının en düşük miktarlı ithâlât ürün grubu ise “Hammaddeler ve İşlemler” grubudur ve toplam ithâlât içindeki payı %0,010’dur.

Tablo 3.34: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İthâlâtın Dağılımı-1995 (Milyon\$)

7-Makine Ve Ulaşım Araçları			6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	2.678,6	23,3	Almanya	874,0	13,1	Almanya	976,8	18,3
Amerika	1.621,3	14,1	İtalya	757,4	11,3	Amerika	524,8	9,8
İtalya	1.504,4	13,1	Rusya	707,0	10,6	İtalya	510,2	9,5
Japonya	1.089,7	9,5	Ukrayna	510,5	7,6	Hollanda	340,8	6,4
İngiltere	818,6	7,1	Fransa	428,8	6,4	İngiltere	336,4	6,3
Fransa	814,3	7,1	Çin	279,8	4,2	Fransa	324,2	6,1
İsviçre	385,9	3,4	İngiltere	221,5	3,3	Belçika	280,5	5,3
İsveç	341,9	3,0	Amerika	177,6	2,7	İsviçre	277,9	5,2
Kore	300,7	2,6	Belçika	165,8	2,5	İspanya	196,4	3,7
Belçika	216,0	1,9	Bulgaristan	159,2	2,4	Rusya	183,3	3,4
Diğer Ülkeler	1.720,7	15,0	Diğer Ülkeler	2.393,4	35,9	Diğer Ülkeler	1.391,0	26,0
Toplam	11.492,1	100	Toplam	6.675,0	100	Toplam	5.342,3	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye’nin 1995 yılında en fazla ithâlât yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.34’de gösterilmiştir.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun içinde güç üreten makinalar ve araçlar, özelliği olan belirli sanayiler için makinalar ve aksamı, metal işleme makinaları, diğer genel endüstri makine/cihazların aksamı, büro makinaları ve otomatik veri işleme makinaları, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, elektrik makinaları, cihazları ve aletleri ve bunların aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler ve bunların aksam ve parçaları, demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam ve parçaları yer almaktadır. Türkiye’nin 1995 yılındaki toplam ithâlâtının %32,2’sini oluşturan “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülkenin sırasıyla Almanya, Amerika ve İtalya olup bu ürün grubundaki ithâlâtın %50,5’i bu üç ülke ile yapılmaktadır. Almanya 2.678,6 milyon dolar ile “Makine ve Ulaşım Araçları” ithâlâtının %23,3’ünü oluştururken, Amerika 1.621,3 milyon dolar ile %14,1’ini, İtalya ise 1.504,4 milyon dolar ile %13,1’lik kısmını oluşturur. Bu ürün grubunda “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 1.720,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %15’dir.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramikten yapılma eşya, demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. Türkiye’nin 1995 yılındaki toplam ithâlâtının %18,7’sini oluşturan “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, İtalya ve Rusya olup bu ürün grubundaki ithâlâtın %35’i bu üç ülke ile yapılmıştır. “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda toplam ithâlât 6,675 milyon dolardır. Almanya 874 milyon dolar ile “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubundaki ithâlâtın %13,1’ini oluştururken, İtalya 757,4 milyon dolar ile 11,3’ünü, Rusya ise 707 milyon dolar ile %10,6’lık kısmını oluşturur. Bu ürün grubunda “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 2.393,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %35,9’dur.

“Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunun içinde organik kimyasallar, inorganik kimyasallar, debegat ve

uzay aracı vb., gemiler ve suda yüzen taşıtlar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 2.022,8 milyon dolardır. Amerika 916,6 milyon dolar ile “Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %45,3’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Japonya 209,3 milyon dolar ile bu ürün grubunun %10,3’ünü oluşturur. Fransa ise 173,3 milyon dolarlık ithâlâtla ve %8,6’lık payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubundaki ithâlâtın %70,2’sini oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 264,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %13,1’dir.

“Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun içinde insan taşımaya yönelik motorlu taşıtlar, özel amaçlar ya da malların taşınması için kullanılan motorlu taşıtlar, motorlu kara taşıtları, parça ve araç aksesuarları, motosiklet ve bisiklet, römork/karavan ve yarı römork ürünleri yer almaktadır. Bu ürün grubundaki toplam ithâlât miktarı 1.521,7 milyon dolardır. Almanya 464 milyon dolar ile “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %30,5’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İtalya 201,5 milyon dolar ile bu ürün grubunun %14,3’ünü oluşturmaktadır. Japonya ise 193,8 milyon dolarlık ithâlâtla ve %12,7’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubundaki ithâlâtın %56,4’ünü oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 114,8 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %7,5’dir.

“Ofis Makineleri ve Otomatik Veri İşleme Makineleri” ürün grubunun içinde ofis makineleri, otomatik veri ileme makineleri ve bunların parça ve aksesuarları yer almaktadır. Bu ürün grubunun toplam ithâlât miktarı ise 686,9 milyon dolardır. Amerika 208,1 milyon dolar ile “Ofis Makineleri ve Otomatik Veri İşleme Makineleri” ürün grubunun %30,3’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İngiltere 85,01 milyon dolar ile bu ürün grubunun %13,9’unu oluşturur. Almanya 77,43 milyon dolarlık ithâlâtla ve %11,3’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Ofis Makineleri ve Otomatik Veri İşleme Makineleri” ürün grubundaki ithâlâtın %54’ünü oluşturur. “Diğer Ülkeler” den

yapılan ithâlât miktarı 76,17 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %11,1’dir.

Tablo 3.36: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubu Alt Gruplarının İthâlât Dağılımı-1995 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
67. Demir ve çelik			65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler			64 - Kâğıt, Karton Ve Kâğıt Veya Kartondan Kâğıt Hamurundan Eşya,		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Ukrayna	485,8	23,0	Çin	251,5	13,9	Rusya	160,8	23,0
Rusya	353,9	16,8	Almanya	184,6	10,2	Almanya	115,8	16,6
Almanya	239,7	11,4	İtalya	148,0	8,2	Amerika	46,67	6,7
İtalya	221,4	10,5	Pakistan	145,4	8,0	Finlandiya	44,81	6,4
Fransa	165,1	7,8	Kore	106,8	5,9	İtalya	38,87	5,6
Brezilya	72,35	3,4	Hindistan	103,4	5,7	Fransa	37,03	5,3
Belçika	65,00	3,1	Çin, Tayvan	85,57	4,7	İsveç	32,52	4,7
İngiltere	62,25	3,0	Fransa	54,29	3,0	Kanada	32,45	4,6
Hollanda	38,67	1,8	Rusya	46,62	2,6	Avusturya	31,95	4,6
İspanya	34,18	1,6	Endonezya	42,92	2,4	İspanya	26,14	3,7
Diğer Ülkeler	370,5	17,6	Diğer Ülkeler	641,7	35,4	Diğer Ülkeler	131,0	18,8
Toplam	2.108,8	100	Toplam	1.810,6	100	Toplam	698,1	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.36’da miktar ve ithâlâtta payları gösterilmiştir.

“Demir ve Çelik” ürün grubunun içinde ham demir, yüksek manganlı pik, sünger demir, barut ve tanecikleri, külçeler, demir ve çeliğin temel formları, yarı mâmuller, yassı haddelenmiş ürünler, kaplanmamış alaşımsız çelik, kaplanmış alaşımsız çelik, alaşımsız çelikten yassı hadde mâmulleri, demir çelik parmaklıklar, tabancalar, oltaların kalıp ve kısımları, raylar ve demiryolu inşaat malzemeleri, demir veya çelikten teller, tüpler, borular ve delikli kesit teçhizatları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 2.108,8 milyon dolardır. Ukrayna 485,8 milyon dolar ile “Demir ve Çelik” ürün grubunun %23’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. Rusya 353,9 milyon dolar ile bu ürün grubunun %16,8’ini oluşturur. Almanya ise 221,4 milyon dolarlık ithâlâtla ve %10,5’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir ve Çelik” ürün grubundaki ithâlâtın %60,2’sini oluştururken, “Diğer Ülkeleri” den yapılan

ithâlât miktarı ise 264,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %13,1'dir.

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde dokuma ipliği, dokunmuş pamuklu kumaşlar, el dokuması kumaşlar, örme veya tığ işi kumaşlar, tül, dantel, kurdele ve diğer hırdavatlar, özel baskılı kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerinden hazır mâmuller yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 1.810,6 milyon dolardır. Çin 251,5 milyon dolar ile “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %13,9'unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 184,6 milyon dolar ile bu ürün grubunun %10,2'sini oluşturmaktadır. İtalya ise 148 milyon dolarlık ithâlâtla ve %8,2'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubundaki ithâlâtın %32,3'ünü oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 641,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %35,4'tür.

“Kâğıt, Karton ve Kâğıt veya Karton Hamurundan Eşya” ürün grubunun içinde kâğıt ve karton, kâğıt veya kartondan kesilerek şekil verilen mâmuller yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 698,1 milyon dolardır. Rusya 160,8 milyon dolar ile “Kâğıt, Karton ve Kâğıt veya Karton Hamurundan Eşya” ürün grubunun %23'ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 115,8 milyon dolarlık ithâlâtla bu ürün grubunun %16,6'sını oluşturur. Amerika 46,67 milyon dolarlık ithâlâtla ve %6,7'lik pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Kâğıt, Karton ve Kâğıt veya Karton Hamurundan Eşya” ürün grubundaki ithâlâtın %46,3'ünü oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 131 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %18,8'dir.

Tablo 3.37: Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri Grubunun Alt Ürün Gruplarının İthâlât Dağılımı-1995 (Milyon\$)

5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri								
51- Organik Kimyasallar			57- Birincil Formda Plastik Malzeme			54- Tıbbi Ve Eczacılık Ürünleri		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Amerika	264,6	17,4	Almanya	205,8	20,7	Almanya	84,85	15,4
Almanya	200,9	13,2	İtalya	130,2	13,1	İsviçre	82,84	15,0
İtalya	141,4	9,3	Belçika	107,4	10,8	İngiltere	81,00	14,7
Hollanda	102,8	6,8	Hollanda	91,35	9,2	Fransa	50,49	9,2
İspanya	86,95	5,7	Amerika	70,23	7,1	İtalya	43,58	7,9
Fransa	83,26	5,5	Fransa	57,67	5,8	Amerika	35,22	6,4
İsviçre	78,15	5,1	Kore	36,85	3,7	Belçika	31,05	5,6
İngiltere	73,55	4,8	İngiltere	30,26	3,0	Hollanda	24,02	4,4
Belçika	58,61	3,9	İspanya	29,34	2,9	İrlanda	18,27	3,3
İsrail	55,74	3,7	Rusya	29,12	2,9	Japonya	14,26	2,6
Diğer Ülkeler	375,0	24,7	Diğer Ülkeler	206,45	20,8	Diğer Ülkeler	85,22	15,5
Toplam	1.521	100	Toplam	994,6	100	Toplam	550,8	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.37’de ilk on ülkenin miktarları ve ithâlâtındaki payları gösterilmiştir.

“Organik Kimyasallar” ürün grubunun içinde hidrokarbonlar, alkoller, fenoller, halojenler, sulfonatlar, nitrik ve türevleri, azot fonksiyonlu bileşikler, karboksilik asitler, anhidritler, halojeb tuzu ve türevleri, organik-inorganik heterosiklik, nükleik asit bileşenleri, diğer organik kimyasallar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 1.521 milyon dolardır. Amerika 264,6 milyon dolar ile “Organik Kimyasallar” ürün grubunun %17,4’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 200,9 milyon dolar ile bu ürün grubunun %13,2’sini oluşturur. İtalya ise 141,4 milyon dolarlık ithâlâtla %9,3’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Organik Kimyasallar” ürün grubundaki ithâlâtın %40,8’ini oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 375 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %24,7’dir.

“Birincil Formda Plastik Malzeme” ürün grubunun içinde birincil formda etilen ve stiren polimerleri, vinil klorür veya halojenli olefinlerin polimerleri, polieterler, epoksi reçineler, polikarbonatlar, poliestерler, birincil formda diğer plastikler, döküntü ve hurda plastikler yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı

994,6 milyon dolardır. Almanya 205,8 milyon dolar ile “Birincil Formda Plastik Malzeme” ürün grubunun %20,7’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İtalya 130,2 milyon dolar ile bu ürün grubunun %13,1’ini oluşturmaktadır. Belçika ise 107,4 milyon dolarlık ithâlâtla ve %10,8’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Birincil Formda Plastik Malzeme” ürün grubundaki ithâlâtın %44,’sını oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan toplam ithâlât miktarı 206,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %20,8’ dir.

“Tıbbi ve Eczacılık Ürünleri” ürün grubunun içinde veteriner ilaçları dâhil olmak üzere tüm ilaçlar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 550,8 milyon dolardır. Almanya 84,85 milyon dolar ile “Tıbbi ve Eczacılık Ürünleri” ürün grubunun %15,4’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İsviçre 82,84 milyon dolarla bu ürün grubunun %15’ini oluşturmaktadır. İngiltere 81 milyon dolarlık ithâlâtla ve %14,7’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tıbbi ve Eczacılık Ürünleri” ürün grubundaki ithâlâtın %45,1’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 85,22 milyon dolardır bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %15,5’dir. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı sadece Almanya ile yapılan ithâlât miktarıyla aynı olması dikkat çekmektedir.

3.5.2.2. 2000 Yılı İthâlâtı

Türkiye’nin 2000 yılında ithâlât yaptığı ürün grupları Tablo 3.38’de miktar ve toplam ithâlât içindeki payları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 3.38: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İthâlât Dağılımı-2000 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün Grupları	Değer	%
1	7. Makine Ve Ulaşım Araçları	20,35	37,6
2	6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	8,380	15,5
3	3. Mineral Yakıtlar, Yağlar Ve İlgili Ürünler	7,515	13,9
4	5.Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	7,352	13,6
5	8. Çeşitli Mamül Eşya	3,309	6,1
6	2.Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	3,283	6,1
7	9. Hammaddeler Ve İşlemler, N.E.S.	2,068	3,8
8	0. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	1,155	2,1
9	4. Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	0,375	0,7
10	1. İçki Ve Tütün	0,365	0,7
	Toplam	54,15	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda ithâlât miktarı 20,35 milyar dolarla toplam ithâlâtın %37,6’sını oluşturmaktadır. “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda 8,380 milyar dolar ithâlât yapılmıştır ve toplam ithâlât içindeki payı %15,5’dir. “Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubunda 7,515 milyar dolar ithâlât yapılmış ve toplam ithâlât içindeki payı %13,9’dur. 2000 yılının en düşük miktarlı ithâlât ürün grubu ise “İçki ve Tütün” ürün grubudur ve toplam ithâlât içindeki payı %0,7’dir.

Tablo 3.39: İlk Üç Ürün Grubunu İthâlât Dağılımı-2000 (Milyon\$)

7. Makine Ve Ulaşım Araçları			6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	3.989,6	19,6	Almanya	1.136,0	13,6	Rusya	899,7	12,0
İtalya	2.039,4	10,0	Rusya	997,5	11,9	Suudi Arabistan	852,0	11,3
Fransa	1.962,5	9,6	İtalya	857,7	10,2	Libya	766,6	10,2
Amerika	1.612,8	7,9	Fransa	482,2	5,8	İran	760,3	10,1
İngiltere	1.505,8	7,4	Ukrayna	442,0	5,3	Cezayir	608,2	8,1
Japonya	1.157,2	5,7	Çin	328,0	3,9	Suriye	451,9	6,0
İsveç	1.134,0	5,6	İspanya	285,6	3,4	İtalya	200,8	2,7
İspanya	843,7	4,1	İngiltere	263,4	3,1	Kazakistan	169,2	2,3
Belçika	842,1	4,1	Kore	252,9	3,0	Amerika	154,8	2,1
Kore	746,1	3,7	Amerika	252,5	3,0	Bulgaristan	144,9	1,9
Diğer Ülkeler	4.514,8	22,2	Diğer Ülkeler	3.082,4	36,8	Diğer Ülkeler	2.506,7	33,4
Toplam	20.347,8	100	Toplam	8.380,2	100	Toplam	7.515,0	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye’nin 2000 yılında en fazla ithâlât yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.39’da gösterilmiştir.

“Makine Ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun içinde güç üreten makinalar ve araçlar, özelliği olan belirli sanayiler için makinalar ve aksamı, metal işleme makinaları, diğer genel endüstri makine/cihazların aksamı, büro makinaları ve otomatik veri işleme makinaları, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, elektrik makinaları, cihazları ve aletleri ve bunların aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler ve bunların aksam ve parçaları, demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam ve parçaları yer almaktadır. Türkiye’nin 2000 yılındaki toplam ithâlâtının %37,6’sini oluşturan “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, İtalya ve Fransa olup bu ürün grubunda yapılan ithâlâtın %39,2’si bu üç ülke ile yapılmaktadır. Almanya 3.989,6 milyon dolar ile “Makine

ve Ulaşım Araçları” ithâlâtının %19,6’sını oluştururken, İtalya 2.039,4 milyon dolar ile %10’unu, Fransa ise 1.962,5 milyon dolar ile %9,6’lık kısmını oluşturur. Bu ürün grubunda “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 15.833 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %22,2’dir.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramikten yapılmış eşya, Demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 8.380,2 milyon dolardır. Türkiye’nin 2000 yılındaki toplam ithâlâtın %15,5’ini oluşturan “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, Rusya ve İtalya olup bu ürün grubundaki ithâlâtın %35,7’si bu üç ülke ile yapılmıştır. 1,136 milyon dolar ile Almanya “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ithâlâtın %13,6’sını oluştururken, Rusya 997,5 milyon dolar ile 11,9’ünü, İtalya ise 857,7 milyon dolar ile %10,2’lik kısmını oluşturur. Bu ürün grubunda “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 3.082,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %36,8’dir.

“Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde taş kömürü, kok kömürü ve briket kömürü, petrol, petrolden elde edilen ürünler, petrol gazları, doğalgaz ve diğer mâmul gazlar ve elektrik enerjisi yer almaktadır. Toplam ithâlâtın %13,9’ unu oluşturan “Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Rusya, Suudi Arabistan ve Libya’dır. Bu ülkelerle yapılan ithâlât “Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubundaki ithâlâtın %33,5’ini oluşturmaktadır. Rusya 899,7 milyon dolar ile ithâlât “Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %12’sini oluştururken, Suudi Arabistan 852 milyon dolar ile %11,3’ ünü, Libya ise 766,6 milyon dolar ile %10,2’sini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 2.506,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %33,4’tür.

Tablo 3.40: Makine ve Ulaşım Araçları Grubunun Alt Ürün Grupları-2000 (Milyon\$)

7. Makine Ve Ulaşım Araçları								
78. Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet Ve Motosikletler ve Bunların Aksam Ve Parçaları			76. Telekomünikasyon Ve Ses Kayıt Ve Çoğaltma Cihaz Ve Ekipmanları			75. Ofis Makineleri Ve Otomatik Veri İşleme Makineleri		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	1.524,0	28,1	İsveç	846,9	28,3	İngiltere	262,8	16,5
Fransa	1.006,5	18,6	İngiltere	413,2	13,8	Amerika	238,6	15,0
İspanya	546,3	10,1	Finlandiya	402,2	13,4	Tayvan	147,3	9,3
Belçika	506,4	9,4	Almanya	234,8	7,8	Çin	117,5	7,4
İtalya	387,4	7,2	Çin	128,6	4,3	Hollanda	103,9	6,5
Japonya	377,6	7,0	Fransa	126,6	4,2	Almanya	98,66	6,2
İngiltere	234,2	4,3	İtalya	115,9	3,9	İrlanda	90,04	5,7
Kore	216,7	4,0	Macaristan	77,12	2,6	Japonya	78,36	4,9
Hollanda	134,2	2,5	Amerika	77,09	2,6	Fransa	75,65	4,8
Çek Cumhuriyeti	62,36	1,2	Kore	72,32	2,4	Singapur	50,73	3,2
Diğer Ülkeler	71,85	1,3	Diğer Ülkeler	4,768	0,2	Diğer Ülkeler	24,91	1,6
Toplam	5.416,2	100	Toplam	2.993,3	100	Toplam	1.591,5	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.40’da ilk on ülkenin miktarları ve ithâlâtta payları gösterilmiştir.

“Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun içinde insan taşımaya yönelik motorlu taşıtlar, özel amaçlar ya da malların taşınması için kullanılan motorlu taşıtlar, motorlu kara taşıtları, parça ve araç aksesuarları, motosiklet ve bisiklet, römork/karavan ve yarı römork ürünleri yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 5.416,2 milyon dolardır. Almanya 1,524 milyon dolar ile “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %28,1’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Fransa 1.006,5 milyon dolar ile bu ürün grubunun %18,6’sını oluşturmaktadır. İspanya ise 546,3 milyon dolarlık ithâlâtla ve %10,1’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 71,85 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %1,3’tür.

“Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları” ürün grubunun içinde haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, televizyon alıcıları, telsiz telefon, telsiz telgraf ve radyo yayınları için alıcı cihazlar, plak döndürücüler, pikaplar, kasetçalarlar, video kayıt ve gösterme

cihazları, telli telefon ve telgraf cihazları vb. aksamı yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 2.993,3 milyon dolardır. İsveç 846,3 milyon dolar ile “Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları” ürün grubunun %28,3’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İngiltere 413,2 milyon dolar ile bu ürün grubunun %13,8’ini oluşturmaktadır. Finlandiya ise 402,2 milyon dolarlık ithâlâtla ve %13,4’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları” ürün grubundaki ithâlâtın %55,5’ini oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 4,768 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %0,2’dir.

“Ofis Makineleri ve Otomatik Veri İşleme Makineleri” ürün grubunun içinde ofis makineleri, otomatik veri iletme makineleri ve bunların parça ve aksesuarları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 1591,5 milyon dolardır. İngiltere 262,8 milyon dolar ile “Ofis Makineleri ve Otomatik Veri İşleme Makineleri” ürün grubunun %16,5’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Amerika 238,6 milyon dolar ile bu ürün grubunun %15’ini oluşturmaktadır. Almanya 147,3 milyon dolarlık ithâlâtla ve %9,3’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 24,91 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %2,4’tür.

Tablo 3.41: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubunun Alt Ürün Grupları-2000 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
67. Demir ve çelik			65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler			68. Demir İhtiva Etmeyen Madenler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Rusya	540,5	28,3	İtalya	284,9	19,7	Rusya	266,4	33,9
Ukrayna	396,4	20,8	Almanya	252,7	17,5	Kazakistan	108,2	13,8
Almanya	299,6	15,7	Çin	189,2	13,1	Bulgaristan	84,91	10,8
Romanya	149,0	7,8	Kore	188,5	13,0	Şili	79,35	10,1
İtalya	143,0	7,5	Hindistan	135,8	9,4	Almanya	75,72	9,6
İspanya	111,9	5,9	Fransa	95,58	6,6	Fransa	49,09	6,2
Fransa	104,4	5,5	Hollanda	88,43	6,1	İtalya	36,84	4,7
Brezilya	63,09	3,3	Amerika	82,41	5,7	Sırbistan ve Karadağ	30,51	3,9
Japonya	54,33	2,8	İngiltere	67,98	4,7	Bahreyn	27,71	3,5
Çin	48,07	2,5	Tayvan	62,39	4,3	İngiltere	27,44	3,5
Diğer Ülkeler	485,0	25,4	Diğer Ülkeler	675,9	46,7	Diğer Ülkeler	310,0	39,4
Toplam	1.910,4	100	Toplam	1.447,9	100	Toplam	786,2	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.41’de ilk on ülkenin miktar ve ithâlâtıdaki payları gösterilmiştir.

“Demir ve Çelik” ürün grubunun içinde ham demir, yüksek manganlı pik, sünger demir, barut ve tanecikleri, külçeler, demir ve çeliğin temel formları, yarı mâmuller, yassı haddelenmiş ürünler, kaplanmamış alaşımsız çelik, kaplanmış alaşımsız çelik, alaşımsız çelikten yassı hadde mâmulleri, demir çelik parmaklıklar, tabancalar, oltaların kalıp ve kısımları, raylar ve demiryolu inşaat malzemeleri, demir veya çelikten teller, tüpler, borular ve delikli kesit teçhizatları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 1.910,4 milyon dolardır. Rusya 540,5 milyon dolar ile “Demir ve Çelik” ürün grubunun %28,3’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Ukrayna 396,4 milyon dolar ile bu ürün grubunun %20,8’ini oluşturmaktadır. Almanya ise 299,6 milyon dolarlık ithâlâtla %15,7 payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir ve Çelik” ürün grubunda yapılan ithâlâtın %64,8’ini oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 485 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %25,4’tür.

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde dokuma ipliği, dokunmuş pamuklu kumaşlar, el dokuması kumaşlar, örme veya tığ işi kumaşlar,

tül, dantel, kurdele ve diğer hırdavatlar, özel baskılı kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerinden hazır mâmulur yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 1.447,9 milyon dolardır. İtalya 284,9 milyon dolar ile “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %19,7’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 252,7 milyon dolar ile bu ürün grubunun %17,5’sini oluşturmaktadır. Çin ise 189,2 milyon dolarlık ithâlâtla ve %13,1’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunda yapılan ithâlâtın %50,3’ünü oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 675,9 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %46,7’dir.

“Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunun içinde gümüş veya platin kaplamalı altın ve diğer madenler, bakır ve bakırdan, nikel ve nikelden, alüminyum ve alüminyumdan, çinko ve çinkodan kalay ve kalaydan çubuk, profil, tel, saç, şerit, boru, metalürjide kullanılan adi metaller, kurşun yer almaktadır. Bu ürün grubunun toplam ithâlât miktarı 786,2 milyon dolardır. Rusya 266,4 milyon dolar ile “Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunun %33,9’unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Kazakistan 108,2 milyon dolar ile bu ürün grubunun %13,8’ini oluşturmaktadır. Bulgaristan 84,91 milyon dolarlık ithâlâtla ve %10,8’lik bir payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 310 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %39,4’dür.

Tablo 3.42: Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler Grubunun Alt Ürün Grupları-2000 (Milyon\$)

3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler		
35. Elektrik Enerjisi		
Ülke	Değer	%
Bulgaristan	113,7	86,4
İran	10,86	8,2
Gürcistan	7,055	5,4
Diğer Ülkeler	-	-
Toplam	131,7	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye’nin “Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak tablo haline getirilecektir. Fakat bu ürün grubunun alt ürün gruplarından sadece Elektrik Enerjisi ürün grubundan ve sadece üç ülke ile ithâlât yapılmıştır. Tablo

3.42’de Türkiye’nin “Elektrik Enerjisi” ürün grubunda üç ülke ile yapmış olduğu miktar ve ithâlâtındaki payları gösterilmiştir.

“Elektrik Enerjisi” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Bulgaristan, İran ve Gürcistan’dır. Bu ülkelerle yapılan ithâlât “Elektrik Enerjisi” ürün grubundaki ithâlâtın %100’ünü oluşturmaktadır. Bulgaristan 113,7 milyon dolar ile “Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %86,4’sini oluştururken, İran 10,86 milyon dolar ile %8,2’sini, Gürcistan ise 7,055 milyon dolar ile %5,4’ ünü oluşturmaktadır. Bu ürün grubunda ithâlât yapılan ülkeler Türkiye’nin sınır komşuları olması ve ithâlâtın %86,4’lük kısmının Bulgaristan’dan temin edilmesi dikkat çekmektedir.

3.5.2.3. 2005 Yılı İthâlâtı

Türkiye’nin 2005 yılında ithâlât yaptığı ürün grupları Tablo 3.43’de miktar ve toplam ithâlât içindeki payları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 3.43: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İthâlât Dağılımı-2005 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün Grupları	Değer	%
1	7-Makine Ve Ulaşım Araçları	37,81	32,4
2	6- Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	19,99	17,1
3	5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	16,17	13,8
4	3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler	15,76	13,5
5	9. Hammaddeler Ve İşlemler	10,11	8,7
6	2.Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	7,661	6,6
7	8. Çeşitli Mâmul Eşya	6,615	5,7
8	0. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	1,616	1,4
9	4. Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	0,745	0,6
10	1. İçki Ve Tütün	0,299	0,3
	Toplam	116,8	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda ithâlât miktarı 37,81 milyar dolarla toplam ithâlât içindeki payı %32,4’dür. “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda 19,99 milyar dolar ithâlât yapılmıştır ve toplam ithâlât içindeki payı %17,1’dir. “Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunda 16,17 milyar dolar ithâlât yapılmış ve toplam ithâlât içindeki payı %13,8’dir. 2005 yılının en düşük miktartlı ithâlât ürün grubu ise “İçki ve Tütün” ürün grubudur ve toplam ithâlât içindeki payı %0,3’dür.

Tablo 3.44: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İthâlâtın Dağılımı-2005 (Milyar\$)

7. Makine ve Ulaşım Araçları			6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	7.492,4	19,8	Rusya	2.256,0	11,3	Almanya	2.657,9	16,4
Çin	3.427,6	9,1	Almanya	1.969,0	9,8	İtalya	1.196,0	7,4
İtalya	3.356,7	8,9	İtalya	1.648,2	8,2	Fransa	1.152,7	7,1
Fransa	3.197,0	8,5	Ukrayna	1.442,3	7,2	İngiltere	937,6	5,8
Kore	2.510,5	6,6	Çin	1.311,0	6,6	Belçika	917,1	5,7
İngiltere	2.424,6	6,4	Fransa	975,1	4,9	Amerika	888,4	5,5
Japonya	2.363,1	6,3	Romanya	947,0	4,7	Hollanda	754,8	4,7
İspanya	1.856,2	4,9	İspanya	592,1	3,0	İspanya	745,7	4,6
Amerika	1.414,8	3,7	Bulgaristan	583,3	2,9	İsviçre	533,3	3,3
Tayvan	1.154,3	3,1	Kore	560,4	2,8	Hindistan	487,1	3,0
Diğer Ülkeler	8.611,7	22,8	Diğer Ülkeler	7.705,4	38,5	Diğer Ülkeler	5.896,1	36,5
Toplam	37.808,9	100	Toplam	19.989,7	100	Toplam	16.166,5	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2005 yılında en fazla ithâlât yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.44'de gösterilmiştir.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun içinde güç üreten makineler ve araçlar, özelliği olan belirli sanayiler için makineler ve aksamı, metal işleme makineleri, diğer genel endüstri makine/cihazların aksamı, büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, elektrik makineleri, cihazları ve aletleri ve bunların aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler ve bunların aksam ve parçaları, demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam ve parçaları yer almaktadır. 2005 yılındaki toplam ithâlâtın %32,4'sini oluşturan “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, Çin ve İtalya'dır. Almanya 7.492,4 milyon dolar ile “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubundaki ithâlâtın %19,8'ini oluştururken, Çin 3.427,6 milyon dolar ile %9,1'ini, İtalya ise 3.356,7 milyon dolar ile %8,9'luk kısmını oluşturur. Bu üç ülke ile yapılan ithâlât, “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda yapılan toplam ithâlâtın %38,8'ini oluşturmaktadır. Bu ürün grubunda “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 8.611,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %22,8'dir.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramikten yapılma eşya, Demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. Türkiye’nin 2005 yılındaki toplam ithâlâtının %17,1’ini oluşturan “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke sırasıyla Rusya, Almanya ve İtalya olup bu ürün grubundaki ithâlâtın %29,4’ü bu üç ülke ile yapılmıştır. Rusya 2,256 milyon dolar ile “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubundaki ithâlâtın %11,3’ünü oluştururken, Almanya 1,969 milyon dolar ile 9,8’ini, İtalya ise 1.648,2 milyon dolar ile %8,2’lik kısmını oluşturur. Bu ürün grubunda “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 7.705,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %38,5’dir.

“Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunun içinde organik kimyasallar, inorganik kimyasallar, debegat ve boyacılıkta kullanılan hülasalar, tanen, boya, pigment, macun, mürekkep, tıp ve eczacılık ürünleri, uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet, müstahzarları, mineral kimyasal gübreler, ilk şekillerde plastikler, ilk şekilde olmayan plastikler, başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler yer almaktadır. Türkiye’nin 2005 yılındaki toplam ithâlâtının %13,8’ini oluşturan “Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Almanya, İtalya ve Fransa’dır. Bu ülkelerle yapılan ithâlât “Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunda yapılan toplam ithâlâtın %30,9’unu oluşturmaktadır. Almanya 2.657,9 milyon dolar ile “Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunun %16,4’ünü oluştururken, İtalya 1,196 milyon dolar ile %7,4’ünü, Fransa ise 1.152,7 milyon dolar ile %7,1’ini oluşturur. Bu ürün grubunda “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 5.896,1 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %36,5’dir.

Tablo 3.45: Makine ve Ulaşım Araçları Grubunun Alt Ürün Grupları İthâlât Dağılımı-2005 (Milyon\$)

7. Makine Ve Ulaşım Araçları								
78. Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları			76. Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları			71. Enerji Üreten Makine ve Ekipmanları		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	2.619,2	25,2	Çin	612,2	20,6	Almanya	658,0	18,0
Fransa	1.713,9	16,5	Macaristan	316,7	10,7	İtalya	310,0	8,5
İspanya	1.182,7	11,4	Almanya	302,0	10,2	Amerika	286,6	7,9
İngiltere	861,0	8,3	Finlandiya	298,3	10,0	Fransa	264,6	7,3
Kore	777,0	7,5	Kore	253,3	8,5	İspanya	239,9	6,6
Japonya	535,0	5,2	İsveç	241,8	8,1	Japonya	213,9	5,9
İtalya	512,1	4,9	Japonya	167,3	5,6	Polonya	165,4	4,5
Polonya	421,5	4,1	Fransa	118,5	4,0	Kore	105,3	2,9
Çin	241,4	2,3	İtalya	103,7	3,5	Danimarka	101,5	2,8
Hollanda	229,0	2,2	Tayvan	79,82	2,7	Macaristan	82,35	2,3
Diğer Ülkeler	1.286,0	12,4	Diğer Ülkeler	477,4	16,1	Diğer Ülkeler	1.219,6	33,4
Toplam	10.378,8	100	Toplam	2.970,9	100	Toplam	3.647,0	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.45’de ilk on ülkenin miktar ve ithâlâtındaki payları gösterilmiştir.

“Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun içinde insan taşımaya yönelik motorlu taşıtlar, özel amaçlar ya da malların taşınması için kullanılan motorlu taşıtlar, motorlu kara taşıtları, parça ve araç aksesuarları, motosiklet ve bisiklet, römork/karavan ve yarı römork ürünleri yer almaktadır. Bu ürün grubundaki toplam ithâlât miktarı 10.378,8 milyon dolardır. Almanya 2.619,2 milyon dolar ile “Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %25,2’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Fransa 1.713,9 milyon dolar ile bu ürün grubunun %16,5’ini oluşturmaktadır. İspanya ise 1.182,7 milyon dolarlık ithâlâtla ve %11,4’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 1,286 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %12,4’tür.

“Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları” ürün grubunun içinde haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, televizyon alıcıları, telsiz telefon, telsiz telgraf ve radyo yayınları için alıcı cihazlar, plak döndürücüler, pikaplar, kasetçalarlar, video kayıt ve gösterme

cihazları, telli telefon ve telgraf cihazları vb. aksamı yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 2.970,9 milyon dolardır. Çin 612,2 milyon dolar ile “Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları” ürün grubunun %20,6’sını oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Macaristan 316,7 milyon dolar ile bu ürün grubunun %10,7’sini oluşturmaktadır. Almanya ise 302 milyon dolarlık ithâlâtla ve %10,2’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülkenin “Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları” ürün grubundaki ithâlâtın %41,5’sini oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 477,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %16,1’dir.

“Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubunun içinde buhar kazanları, kızgın su kazanları ve aksamı, buhar türbinleri, aksam ve parçaları, motorlar ve aksamı, turbojetler, tepkili motorlar, diğer gaz türbinleri ve aksamları, elektrik motorları ve jeneratörler ile bunların aksam ve parçaları, su türbinleri, su çarkları, nükleer reaktörler, ısıtılmış yakıt elemanları yer almaktadır. Bu ürün grubunun toplam ithâlât miktarı 3,647 milyon dolardır. Almanya 658 milyon dolar ile “Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubunun %18’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İtalya 310 milyon dolar ile bu ürün grubunun %8,5’ini oluşturmaktadır. Amerika 286,6 milyon dolardır ve %7,9’luk bir payla üçüncü sırada yer almaktadır. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 1.219,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %33,4’tür.

Tablo 3.46: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubunun Alt Ürün Grubu İthâlât Dağılımı-2005 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
67. Demir ve çelik			65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler			68. Demir İhtiva Etmeyen Madenler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Ukrayna	1.343,4	19,9	Çin	598,6	13,5	Rusya	712,6	23,7
Rusya	1.327,0	19,7	İtalya	593,7	13,4	Kazakistan	405,7	13,5
Romanya	783,0	11,6	Kore	328,1	7,4	Şili	301,4	10,0
Almanya	497,7	7,4	Hindistan	291,8	6,6	Bulgaristan	296,7	9,9
Fransa	347,3	5,1	Almanya	264,5	6,0	Almanya	201,6	6,7
İtalya	324,2	4,8	Pakistan	260,8	5,9	Özbekistan	138,3	4,6
İspanya	206,6	3,1	Endonezya	219,3	4,9	Fransa	83,60	2,8
Belçika	195,9	2,9	Malezya	165,4	3,7	İtalya	74,57	2,5
Bulgaristan	173,2	2,6	Fransa	125,7	2,8	İspanya	72,14	2,4
Slovakya	165,4	2,5	İngiltere	112,5	2,5	Ukrayna	70,39	2,3
Diğer Ülkeler	1.383,1	20,5	Diğer Ülkeler	1.480,0	33,3	Diğer Ülkeler	649,2	21,6
Toplam	6.746,6	100	Toplam	4.440,5	100	Toplam	3.006,2	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.46’da ilk on ülkenin miktarları ve ithâlâtındaki payları gösterilmiştir.

“Demir ve Çelik” ürün grubunun içinde ham demir, yüksek manganlı pik, sünger demir, barut ve tanecikleri, külçeler, demir ve çeliğin temel formları, yarı mâmuller, yassı haddelenmiş ürünler, kaplanmamış alaşımsız çelik, kaplanmış alaşımsız çelik, alaşımsız çelikten yassı hadde mâmulleri, demir çelik parmaklıklar, tabancalar, oltaların kalıp ve kısımları, raylar ve demiryolu inşaat malzemeleri, demir veya çelikten teller, tüpler, borular ve delikli kesit teçhizatları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 6.746,6 milyon dolardır. Rusya 1.343,4 milyon dolar ile “Demir ve Çelik” ürün grubunun %19,9’unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada 1.327 milyon dolar ile bu ürün grubunun %19,7’sini oluşturmaktadır. Almanya ise 783 milyon dolarlık ithâlâtla ve %11,6’lık payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir ve Çelik” ürün grubundaki ithâlâtın %51,2’sini oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 1.383,1 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %20,1’dir.

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde dokuma ipliği, dokunmuş pamuklu kumaşlar, el dokuması kumaşlar, örme veya tığ işi kumaşlar, tül, dantel, kurdele ve diğer hırdavatlar, özel baskılı kumaşlar, dokumaya elverişli

maddelerinden hazır mâmuller yer almaktadır. Bu   r  n grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 1.447,9 milyon dolardır. İtalya 284,9 milyon dolar ile ‘‘Tekstil İ  plik ve İlgili   r  nler’’ ürün grubunun %19,7’unu olu  şturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 252,7 milyon dolar ile bu ürün grubunun %17,5’ini olu  şturmaktadır. Çin ise 189,2 milyon dolarlık ithâlâtla ve %13,1’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç   lke ‘‘Tekstil İ  plik ve İlgili   r  nler’’ ürün grubundaki ithâlâtın %50,3’  n   olu  şturur. ‘‘Diğer   lkeler’’ den yapılan ithâlât miktarı 675,9 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %46,7’dir.

‘‘Demir İhtiva Etmeyen Madenler’’   r  n grubunun içinde gümüş veya platin kaplamalı altın ve diğer madenler, bakır ve bakırdan, nikel ve nikelden, alüminyum ve alüminyumdan, çinko ve çinkodan kalay, ve kalaydan çubuk, profil, tel, sa  , şerit, boru, metalürjide kullanılan adi metaller, kur    n yer almaktadır. Bu   r  n grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 786,2 milyon dolardır. Rusya 266,4 milyon dolar ile ‘‘Demir İhtiva Etmeyen Madenler’’   r  n grubunun %33,9’unu olu  şturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Kazakistan 108,2 milyon dolar ile bu ürün grubunun %13,8’ini olu  şturmaktadır. Bulgaristan 84,91 milyon dolarlık ithâlâtla ve %10,8’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç   lke ‘‘Demir İhtiva Etmeyen Madenler’’   r  n grubundaki ithâlâtın %58,5’ini olu  şturur ve bu ürün grubundaki yapılan toplam ithâlâtın yarısından fazlasıdır. ‘‘Diğer   lkeler’’ den yapılan ithâlât miktarı 310 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %39,4’d  r. Sadece Rusya’nın toplam ithâlât miktarı ‘‘Diğer   lkeler’’ ile yapılan ithâlât miktarına çok yakın olması dikkat çekmektedir.

Tablo 3.47: Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri Grubunun Alt Ürün Grubunun İthâlât Dağılımı-2005 (Milyon\$)

5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri								
57. İlk Şekillerde Plastikler			54. Tıp ve Eczacılık Ürünleri			51. Organik Kimyasal Ürünler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	723,3	16,2	Almanya	556,2	17,5	Almanya	297,7	9,9
Belçika	469,4	10,5	İngiltere	389,1	12,2	İspanya	243,3	8,1
Hollanda	332,9	7,5	Fransa	334,1	10,5	Amerika	204,5	6,8
Fransa	288,2	6,5	Amerika	313,3	9,8	Hindistan	201,7	6,7
İtalya	261,1	5,8	İsviçre	294,7	9,3	İtalya	198,7	6,6
Arabistan	229,9	5,1	İtalya	284,8	8,9	Çin	163,8	5,4
İspanya	187,4	4,2	İsveç	127,1	4,0	Fransa	152,2	5,0
Kore	165,7	3,7	İrlanda	125,7	3,9	İngiltere	150,5	5,0
Romanya	154,8	3,5	İspanya	107,2	3,4	İrlanda	147,2	4,9
İngiltere	151,2	3,4	Hindistan	85,30	2,7	Hollanda	146,1	4,8
Diğer Ülkeler	1.504,2	33,7	Diğer Ülkeler	566,2	17,8	Diğer Ülkeler	1.114,3	36,9
Toplam	4.468,2	100	Toplam	3.183,8	100	Toplam	3.020,1	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.47’de ilk on ülkenin miktarları ve ithâlâtındaki payları gösterilmiştir.

“İlk Şekillerde Plastikler” ürün grubunun içinde etilen polimerleri, stiren polimerleri, vinil, klorür veya halojenli diğer olefin polimerleri, poliasetaller ve diğer polieterler ve epoksi reçineler, diğer plastikler, plastikten döküntü, kalıntı ve hurdalar yer almaktadır. Bu ürün grubundaki toplam ithâlât miktarı 4.468,2 milyon dolardır. Almanya 723,3 milyon dolar ile “İlk Şekillerde Plastikler” ürün grubunun %16,2’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Belçika 469,4 milyon dolar ile bu ürün grubunun %10,5’ini oluşturmaktadır. Hollanda ise 332,9 milyon dolarlık ithâlâtla ve %7,5’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “İlk Şekillerde Plastikler” ürün grubundaki ithâlâtın %34,2’sini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 1.504,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %33,2’dir. “Tıp ve Eczacılık Ürünleri” ürün grubunun içinde provitaminler ve vitaminler, antibiyotikler, bitkisel alkaloidler tuzları, eter, ester-türevleri, hormonlar ve türevleri, glikozitler ve veterinerlikte kullanılan aşılarda, tıpta, cerrahide, dişçilikte kullanılan eşyalar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ihrâcat miktarı 3.183,8 milyon dolardır. Almanya 556,2 milyon dolar ile “Tıp ve Eczacılık Ürünleri” ürün

grubunun %17,5'ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İngiltere 389,1 milyon dolar ile bu ürün grubunun %12,2'sini oluşturmaktadır. Fransa 334,1milyon dolarlık ithâlâtla ve %10,5'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tıp ve Eczacılık Ürünleri” ürün grubunda yapılan ithâlâtın %40,2'sini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 3.183,8 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %17,8'dir. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı sadece Almanya ile yapılan ithâlât miktarıyla neredeyse aynı olması dikkat çekmektedir.

“Organik Kimyasal Ürünler” ürün grubunun içinde hidrokarbonlar ve türevleri, alkoller, fenoller ve türevleri, azot fonksiyonlu bileşikler, organo-inorganik, heterosiklik bileşikler, nükleik asitler, diğer organik kimyasal maddeler yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 3.020,1 milyon dolardır. Almanya 297,7 milyon dolar ile “Organik Kimyasal Ürünler” ürün grubunun %9,9'unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İspanya 243,3 milyon dolar ile bu ürün grubunun %8,1'ini oluşturmaktadır. Amerika ise 204,5 milyon dolarlık ithâlâtla ve %8,1'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Organik Kimyasallar” ürün grubundaki ithâlâtın %24,8'ini oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 1.114,3 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %36,9'dur.

3.5.2.4. 2010 Yılı İthâlâtı

Türkiye'nin 2010 yılında ithâlât yaptığı ürün grupları Tablo 3.48'de miktar ve toplam ithâlât içindeki payları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 3.48: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İthâlât Dağılımı-2010 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün Grupları	Değer	%
1	7. Makine Ve Ulaşım Araçları	53,88	29,0
2	6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	31,80	17,1
3	3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler	26,70	14,4
4	5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	25,06	13,5
5	2.Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	15,39	8,3
6	9. Hammaddeler Ve İşlemler, N.E.S.	15,20	8,2
7	8. Çeşitli Mamül Eşya	11,50	6,2
8	0. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	4,505	2,4
9	4. Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	1,047	0,6
10	1. İçki Ve Tütün	0,450	0,2
	Toplam	185,5	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda ithâlât miktarı 53,88 milyar dolarla toplam ithâlâtın %29’unu oluşturmaktadır. “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda 31,80 milyar dolar ithâlât yapılmıştır ve toplam ithâlât içindeki payı %17,1’dir. “Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubunda 26,70 milyar dolar ithâlât yapılmış ve toplam ithâlât içindeki payı %14,4’dür. 2010 yılının en düşük miktarlı ithâlât ürün grubu ise “İçki ve Tütün” ürün grubudur ve toplam ithâlât içindeki payı %0,2’dir.

Tablo 3.49: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İthâlât Dağılımı-2010 (Milyon\$)

7. Makine ve Ulaşım Araçları			6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	9.420,9	17,5	Rusya	3.465,4	10,9	Rusya	9.747,8	36,5
Çin	8.500,3	15,8	Çin	3.421,9	10,8	İran	4.187,2	15,7
Fransa	4.292,2	8,0	Almanya	2.465,5	7,8	Kazakistan	1.488,1	5,6
Amerika	4.221,5	7,8	İtalya	2.110,6	6,6	Irak	1.306,8	4,9
İtalya	4.159,7	7,7	Ukrayna	1.820,6	5,7	Suudi Arabistan	1.083,0	4,1
Kore	2.942,1	5,5	Fransa	1.362,7	4,3	İtalya	1.022,2	3,8
İspanya	2.357,8	4,4	İspanya	1.000,4	3,1	Cezayir	929,2	3,5
Japonya	2.276,8	4,2	Hindistan	975,5	3,1	Amerika	823,1	3,1
İngiltere	2.075,1	3,9	Romanya	953,2	3,0	Hindistan	644,4	2,4
Polonya	1.755,4	3,3	Kore	849,5	2,7	Yunanistan	592,4	2,2
Diğer Ülkeler	11.877,5	22,0	Diğer Ülkeler	13.376,7	42,1	Diğer Ülkeler	4.879,6	18,3
Toplam	53.879,2	100	Toplam	31.801,9	100	Toplam	26.703,9	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye’nin 2010 yılında en fazla ithâlât yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ihrâcattaki yüzde payları Tablo 3.49’da gösterilmiştir.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun içinde güç üreten makinalar ve araçlar, özelliği olan belirli sanayiler için makinalar ve aksamı, metal işleme makinaları, diğer genel endüstri makine/cihazların aksamı, büro makinaları ve otomatik veri işleme makinaları, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, elektrik makinaları, cihazları ve aletleri ve bunların aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler ve bunların aksam ve parçaları, demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam ve parçaları yer almaktadır. Türkiye’nin 2010 yılındaki toplam ithâlâtının %29’unu oluşturan “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülkenin

sırasıyla Almanya, Çin ve Fransa'dır. Almanya 9.420,9 milyon dolar ile "Makine ve Ulaşım Araçları" ürün grubunda yapılan ithâlâtın %17,5'ini oluştururken, Çin 8.500,3 milyon dolar ile %15,8'ini, Fransa ise 4.292,2 milyon dolar ile %8'lik kısmını oluşturur. Bu üç ülke ile yapılan ithâlât, "Makine ve Ulaşım Araçları" ürün grubunda yapılan toplam ithâlâtın %41,3'ünü oluşturmaktadır. "Diğer Ülkeler" den yapılan ithâlât miktarı 11.877,5 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %25,3'dür.

"Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar" ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramikten yapılmış eşya, Demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. Türkiye'nin 2010 yılındaki toplam ithâlâtının %17,1'ini oluşturan "Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar" ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke sırasıyla, Rusya, Çin ve Almanya olup bu ürün grubundaki ithâlâtın %29,5' ini bu üç ülke ile yapılmıştır. Rusya 3.465,4 milyon dolar ile "Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar" ürün grubunda ithâlâtın %10,9'unu oluştururken, Çin 3.421,9 milyon dolar ile 10,8'ini, Almanya ise 2.465,5 milyon dolar ile %7,8'lik kısmını oluşturur. "Diğer Ülkeler" den yapılan ithâlât miktarı ise 13.376,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %42,1'dir.

"Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler" ürün grubunun içinde taş kömürü, kok kömürü ve briket kömürü, petrol, petrolden elde edilen ürünler, petrol gazları, doğalgaz ve diğer mâmul gazlar ve elektrik enerjisi yer almaktadır. Toplam ithâlâtın %14,4'ünü oluşturan "Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler" ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke sırasıyla Rusya, İran ve Kazakistan olup bu ürün grubundaki ithâlâtın %57,8'ini oluşturmaktadır. Rusya 9.747,8 milyon dolar ile "Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler" ürün grubunun %36,5'ini oluştururken, İran 4.187,2 milyon dolar ile %15,7'ini, Kazakistan ise 1.488,1 milyon dolar ile %5,6'sını oluşturmaktadır. "Diğer Ülkeler" den yapılan ithâlât miktarı 4.879,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %18,3'tür.

Tablo 3.50: Makine ve Ulaşım Araçları Grubunun Alt Ürün Grupları İthâlât Dağılımı-2010 (Milyon\$)

7. Makine ve Ulaşım Araçları								
71.Güç Üreten Makineler ve Araçlar			79. Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları			76. Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz Ve Ekipmanları		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	1.096,6	16,3	Amerika	2.153,2	45,7	Çin	1.494,1	33,7
Çin	773,6	11,5	Fransa	734,8	15,6	Macaristan	551,9	12,5
İngiltere	762,8	11,4	Kore	549,6	11,7	Kore	274,9	6,2
Amerika	757,0	11,3	İspanya	204,4	4,3	İsveç	235,3	5,3
Fransa	639,2	9,5	Çin	170,6	3,6	Romanya	223,3	5,0
İtalya	444,8	6,6	İtalya	161,3	3,4	Slovakya	165,1	3,7
Polonya	400,6	6,0	Almanya	125,9	2,7	Polonya	163,2	3,7
İspanya	272,2	4,1	Japonya	116,3	2,5	Finlandiya	129,5	2,9
Japonya	264,9	3,9	Polonya	78,56	1,7	Almanya	121,9	2,8
Kore	261,8	3,9	İsrail	72,92	1,5	Amerika	103,6	2,3
Diğer Ülkeler	1.043,4	15,5	Diğer Ülkeler	346,5	7,4	Diğer Ülkeler	968,2	21,9
Toplam	6.716,9	100	Toplam	4.714,0	100	Toplam	4.431,1	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.50’de miktar ve ithâlâtta payları gösterilmiştir.

“Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubunun içinde buhar kazanları, kızgın su kazanları ve aksamı, buhar türbinleri, aksam ve parçaları, motorlar ve aksamı, turbojetler, tepkili motorlar, diğer gaz türbinleri ve aksamları, elektrik motorları ve jeneratörler ile bunların aksam ve parçaları, su türbinleri, su çarkları, nükleer reaktörler, ışınlanmış yakıt elemanları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 6.716,9 milyon dolardır. Almanya 1.096,6 milyon dolar ile “Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubunun %16,3’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Çin 773,6 milyon dolar ile bu ürün grubunun %11,5’ini oluşturmaktadır. İngiltere ise 762,8 milyon dolarlık ithâlâtla ve %11,4’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke ile yapılan ithâlât bu ürün grubunun %36,2’sini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 1.043,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %15,5’tir.

“Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun içinde demiryolu taşıtları ve bunların aksam ve parçaları, havayolu taşıtları, uzay araçları ve bunların aksam ve parçaları, gemiler ve suda yüzen

taşıtlar yer almaktadır. Bu ürün grubunun toplam ithâlât miktarı 4.714 milyon dolardır. Amerika 2.153,2 milyon dolar ile “Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları İle Bunların Aksam ve Parçaları” ürün grubunun %45,7’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Fransa 734,8 milyon dolar ile bu ürün grubunun %15,6’sını oluşturmaktadır. Kore 549,6 milyon dolarlık ithâlâtla ve %11,7’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke ile yapılan ithâlât bu ürün grubunun %73’ünü oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 346,5 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %7,4’tür.

“Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları” ürün grubunun içinde haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, televizyon alıcıları, telsiz telefon, telsiz telgraf ve radyo yayınları için alıcı cihazlar, plak döndürücüler, pikaplar, kasetçalarlar, video kayıt ve gösterme cihazları, telli telefon ve telgraf cihazları vb. aksamı yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 4.431,1 milyon dolardır. Çin 1.494,1 milyon dolar ile “Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları” ürün grubunun %33,2’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Macaristan 551,9 milyon dolar ile bu ürün grubunun %12,5’ini oluşturmaktadır. Kore ise 274,9 milyon dolarlık ithâlâtla ve %6,2’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülkenin “Telekomünikasyon ve Ses Kayıt ve Çoğaltma Cihaz ve Ekipmanları” ürün grubunda yapılan ithâlâtın %52,4’ünü oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 968,2 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %21,9’dur.

Tablo 3.51: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubu Alt Ürün Gruplarının İthâlât Dağılımı-2010 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
67. Demir ve Çelik			68. Demir İhtiva Etmeyen Madenler			65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Ukrayna	1.758,1	18,1	Rusya Federasyonu	1.574,7	24,84	Çin	1.454,9	22,2
Rusya Federasyonu	1.592,7	16,4	Kazakistan	799,7	12,61	Hindistan	603,9	9,2
Romanya	731,4	7,5	Bulgaristan	591,2	9,32	İtalya	500,8	7,7
İtalya	691,7	7,1	Özbekistan	565,1	8,91	Endonezya	443,9	6,8
Almanya	604,8	6,2	İran	393,4	6,21	Pakistan	418,0	6,4
Fransa	561,7	5,8	Şili	248,2	3,91	Kore	296,3	4,5
Çin	545,8	5,6	Tacikistan	217,1	3,43	Vietnam	273,5	4,2
İspanya	368,2	3,8	Norveç	206,4	3,26	Almanya	257,1	3,9
Kore	346,7	3,6	İspanya	205,4	3,24	Mısır	208,5	3,2
Belçika	338,7	3,5	Almanya	195,2	3,08	Bangladeş	180,1	2,8
Diğer Ülkeler	2.180,9	22,4	Diğer Ülkeler	1.343,2	21,19	Diğer Ülkeler	1.902,6	29,1
Toplam	9.720,7	100	Toplam	6.339,8	100	Toplam	6.539,6	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak Tablo 3.51’de miktar ve ithâlâtta payları gösterilmiştir.

“Demir ve Çelik” ürün grubunun içinde ham demir, yüksek manganlı pik, sünger demir, barut ve tanecikleri, külçeler, demir ve çeliğin temel formları, yarı mâmuller, yassı haddelenmiş ürünler, kaplanmamış alaşımsız çelik, kaplanmış alaşımsız çelik, alaşımsız çelikten yassı hadde mâmulleri, demir çelik parmaklıklar, tabancalar, oltaların kalıp ve kısımları, raylar ve demiryolu inşaat malzemeleri, demir veya çelikten teller, tüpler, borular ve delikli kesit teçhizatları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 9.720,7 milyon dolardır. Ukrayna 1.758,1 milyon dolar ile “Demir ve Çelik” ürün grubunun %18,1’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Rusya 1.592,7 milyon dolar ile bu ürün grubunun %16,4’ünü oluşturmaktadır. Romanya ise 731,4 milyon dolarlık ithâlâtla ve %7,5’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir ve Çelik” ürün grubunda yapılan ithâlâtın %42’sini oluştururken, “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 2.180,9 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı 22,4’tür.

“Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunun içinde gümüş veya platin kaplamalı altın ve diğer madenler, bakır ve bakırdan, nikel ve nikelden, alüminyum ve alüminyumdan, çinko ve çinkodan kalay ve kalaydan çubuk, profil,

tel, sa, şerit, boru, metalürjide kullanılan adi metaller, kurşun yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 6.339,8 milyon dolardır. Rusya 1.574,7milyon dolar ile “Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunun %24,84’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Kazakistan 799,7 milyon dolar ile bu ürün grubunun %12,6’sını oluşturmaktadır. Bulgaristan 591,2 milyon dolarlık ithâlâtla ve %9,32’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunda yapılan ithâlâtın %46,76’sını oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 1.343,2 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %21,19’dur. Sadece Rusya’dan yapılan ithâlât miktarının “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarının üstünde olması dikkat çekmektedir.

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde dokuma ipliği, dokunmuş pamuklu kumaşlar, el dokuması kumaşlar, örme veya tığ işi kumaşlar, tül, dantel, kurdele ve diğer hırdavatlar, özel baskılı kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerinden hazır mâmulles yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 6.539,6 milyon dolardır. Çin 1.454,9 milyon dolar ile “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %22,2’sini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Hindistan 603,9 milyon dolar ile bu ürün grubunun %9,2’sini oluşturmaktadır. Çin ise 500,8 milyon dolarlık ithâlâtla ve %7,7’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubundaki ithâlâtın %39,1’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı 1.902,6 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %29,1’dır.

Tablo 3.52: Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler Grubu Alt Ürün Grubunun İthâlât Dağılımı-2010 (Milyon\$)

3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler		
35. Elektrik Enerjisi		
Ülke	Değer	%
Türkmenistan	18,37	89,8
Gürcistan	2,085	10,2
Diğer Ülkeler	-	-
Toplam	20,46	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye’nin “Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubunun alt gruplarından en yüksek miktarda ithâlât yapılan ilk üç ürün grubu ele alınarak

tablo haline getirilecektir. Fakat bu ürün grubunun alt ürün gruplarından sadece “Elektrik Enerjisi” ürün grubundan ve sadece üç ülke ile ithâlât yapılmıştır. Tablo 3.52’de Türkiye’nin “Elektrik Enerjisi” ürün grubunda iki ülke ile yapmış olduğu miktar ve ithâlâtta payları gösterilmiştir.

“Elektrik Enerjisi” ürün grubunun içinde sadece elektrik enerjisi yer almaktadır. Bu ürün grubunda ithâlât yapılan iki ülke ise sırasıyla Türkmenistan ve Gürcistan’dır. Bu ülkelerle yapılan ithâlât “Elektrik Enerjisi” ürün grubundaki ithâlâtın %100’ünü oluşturmaktadır. Türkmenistan 18,37 milyon dolar ile “Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %89,8’ini oluştururken, Gürcistan 2,085 milyon dolar ile %10,2’ sini oluşturmaktadır.

3.5.2.5. 2015 Yılı İthâlâtı

Türkiye’nin 2015 yılında ithâlât yaptığı ürün grupları Tablo 3.53’de miktar ve toplam ithâlât içindeki payları ile verilmiştir.

Tablo 3.53: SITC Rev3 Sınıflamasına Göre İthâlât Dağılımı-2015 (Milyar\$)

Sıra No	Ürün Grupları	Değer	%
1	7. Makine Ve Ulaşım Araçları	65,43	31,6
2	6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar	34,59	16,7
3	5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri	28,68	13,8
4	9. Hammaddeler Ve İşlemler, N.E.S.	28,49	13,8
5	3. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Ürünler	14,42	7,0
6	8. Çeşitli Mâmul Eşya	13,84	6,7
7	2.Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler	12,59	6,1
8	0. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	6,509	3,1
9	4. Hayvansal, Bitkisel Katı Ve Sıvı Yağlar, Mumlar	1,899	0,9
10	1. İçki ve Tütün	0,759	0,4
	Toplam	207,2	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

“Makine Ve Ulaşım Araçları” grubunda ithâlât miktarı 65,43 milyar dolarla toplam ithâlât içindeki payı %31,6’dır. “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunda 34,59 milyar dolar ithâlât yapılmıştır ve toplam ithâlât içindeki payı %16,7’dir. “Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” grubunda 28,68 milyar dolar ithâlât yapılmış ve toplam ithâlât içindeki payı %13,8’dir. 2015 yılının en düşük miktarlı ithâlât ürün grubu ise “İçki Ve Tütün” ürün grubudur ve toplam ithâlât içindeki payı %0,4’dür.

Tablo 3.54: İlk Üç Ürün Grubunda Yapılan İthâlât Dağılımı-2015 (Milyon\$)

7. Makine ve Ulaşım Araçları			6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar			5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Çin	12.842,4	19,6	Çin	5.203,0	15,0	Almanya	3.753,9	13,1
Almanya	12.586,7	19,2	Rusya	3.362,0	9,7	Çin	2.100,5	7,3
İtalya	4.598,6	7,0	Almanya	2.660,1	7,7	Suudi Arabistan	1.721,7	6,0
Fransa	3.938,7	6,0	İtalya	1.960,1	5,7	Amerika	1.674,4	5,8
Amerika	3.935,8	6,0	Ukrayna	1.321,0	3,8	Fransa	1.642,7	5,7
İspanya	2.651,0	4,1	Hindistan	1.242,7	3,6	İtalya	1.512,2	5,3
İngiltere	2.512,3	3,8	İspanya	1.176,6	3,4	Belçika	1.321,6	4,6
Japonya	2.042,3	3,1	Fransa	1.074,7	3,1	İspanya	1.139,4	4,0
Polonya	1.950,3	3,0	Kazakistan	844,4	2,4	Hollanda	992,8	3,5
Çekya	1.638,0	2,5	Amerika	829,2	2,4	İngiltere	844,6	2,9
Diğer Ülkeler	16.729,5	25,6	Diğer Ülkeler	14.920,7	43,1	Diğer Ülkeler	11.974,4	41,8
Toplam	65.425,7	100	Toplam	34.594,4	100	Toplam	28.678,1	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2015 yılında en fazla ithâlât yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ithâlâtındaki yüzde payları Tablo 3.54'de gösterilmiştir.

“Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunun içinde güç üreten makineler ve araçlar, özelliği olan belirli sanayiler için makineler ve aksamı, metal işleme makineleri, diğer genel endüstri makine/cihazların aksamı, büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, elektrik makineleri, cihazları ve aletleri ve bunların aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, bisiklet ve motosikletler ve bunların aksam ve parçaları, demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam ve parçaları yer almaktadır. 2015 yılında yapılan toplam ithâlâtın %31,6'sını oluşturan bu ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Çin, Almanya ve İtalya'dır. Çin 12.842,4 milyon dolar ile bu ürün grubundaki ithâlâtın %19,6'sını oluştururken, Almanya 12.586,7 milyon dolar ile %19,2'sini, İtalya ise 4.598,6 milyon dolar ile %7'lik kısmını oluşturur. Bu üç ülke ile yapılan ithâlât, “Makine ve Ulaşım Araçları” ürün grubunda yapılan toplam ithâlâtın %45,8'ini oluşturmaktadır. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 16.729,5 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %25,6'dır. İlk üç ülke ile yapılan ithâlât miktarı neredeyse toplam ithâlâtın yarısına yakın miktarda olması dikkat çekmektedir.

“Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubunun içinde işlenmiş deri ve köseleler, kauçuk ve kauçuktan eşya, mantar ve ahşap eşya, kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya, tekstil ürünleri, taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramikten yapılmış eşya, demir ve çelik, demir ihtiva etmeyen madenler, demir, çelik, bakır, nikel, alüminyumdan yapılan eşyalar yer almaktadır. 2015 yılındaki toplam ithâlâtın %16,7’sini oluşturan bu ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke sırasıyla Çin, Rusya ve Almanya’dır. Bu ülkelerle yapılan ithâlât “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ürün grubundaki ithâlâtın %32,4’ünü oluşturmaktadır. Çin 5,203 milyon dolar ile bu ürün grubunun %15’ini oluştururken, Rusya 3,362 milyon dolar ile %9,7’sini, Almanya ise 2.660,1 milyon dolar ile %7,7’sini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 14.920,7 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %43,1’dir.

“Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunun organik kimyasal ürünler, inorganik kimyasal ürünler, debegat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar, tanen, boya, pigment, macun, mürekkep, tıp ve eczacılık ürünleri, uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet müstahzarları, mineral kimyasal gübreler, ilk şekillerde plastikler, boru, ilk şekilde olmayan plastikler, boru, hortum, levha, yaprak, plaka, şerit, film vb. yer almaktadır. Türkiye’nin 2015 yılındaki toplam ithâlâtın %13,8’ini oluşturan “Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubunda en fazla ithâlât yapılan ilk üç ülke sırasıyla Almanya, Çin ve Suudi Arabistan olup bu ürün grubundaki ithâlâtın %26,4’üne tekabül eder. 3.753,9 milyon dolar ile Almanya “Çeşitli Mâmul Eşya” ürün grubundaki ithâlâtın %13,1’ini oluştururken, Çin 2.100,5 milyon dolar ile %7,3’ünü, Suudi Arabistan ise 1.721,7 milyon dolar ile %6’lık kısmını oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 11.974,4 milyon dolar ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %41,8’dir.

Tablo 3.55: Makine ve Ulaşım Araçları Grubunun Alt Ürün Grupları İthâlât Dağılımı-2015 (Milyon\$)

7. Makine Ve Ulaşım Araçları								
78.Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları			74. Diğer Genel Endüstri Makine/ Cihazların Aksamı			77.Elektrik makinaları, cihazları ve aletleri, vb. aksam, parçaları		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Almanya	5.678,3	33,3	Çin	1.916,2	20,6	Çin	2.639,8	30,8
İspanya	1.635,1	9,6	Almanya	1.756,0	18,9	Almanya	1.196,6	14,0
Fransa	1.008,9	5,9	İtalya	1.298,6	14,0	İtalya	465,2	5,4
İtalya	927,3	5,4	Fransa	470,4	5,1	Fransa	455,4	5,3
İngiltere	885,8	5,2	Amerika	416,1	4,5	Amerika	369,8	4,3
Çekya	764,6	4,5	Çekya	318,0	3,4	İspanya	229,1	2,7
Polonya	727,1	4,3	Japonya	257,4	2,8	Polonya	221,4	2,6
Çin	609,3	3,6	İngiltere	234,8	2,5	Bulgaristan	212,9	2,5
Romanya	508,2	3,0	İspanya	206,4	2,2	Japonya	212,5	2,5
Japonya	453,8	2,7	Hindistan	191,0	2,1	Çekya	167,2	2,0
Diğer Ülkeler	3.866,8	22,7	Diğer Ülkeler	15,40	0,2	Diğer Ülkeler	2.389,9	27,9
Toplam	17.065,2	100	Toplam	9.305,9	100	Toplam	8.559,8	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2015 yılında "Makine ve Ulaşım Araçları" ürün grubunda en fazla ithâlât yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ithâlâtındaki yüzde payları Tablo 3.55'de gösterilmiştir

"Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları" ürün grubunun içinde motorlu yolcu taşıtları, eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, başka yerde belirtilmeyen motorlu karayolu taşıtları, motorlu taşıtları, motorlu taşıtların aksam ve parçaları ile şase ve karoserleri, motosikletler, bisikletler, sakatlar için koltuklar ve bunların aksam ve parçaları, römorklar ve yarı römorklar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 17.065,2 milyon dolardır. "Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları" ürün grubunda Almanya 5.678,3 milyon dolarla %33,3'lük pay ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada İspanya 1.635,1 milyon dolar ile bu ürün grubunun %9,6'sını oluşturmaktadır. Fransa ise 1.008,9 milyon dolarlık ithâlâtla ve %5,9'luk payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke "Motorlu Kara Taşıtları, Bisiklet ve Motosikletler ve Bunların Aksam ve Parçaları" ürün grubundaki ithâlâtın %48,8'ini oluşturur. "Diğer Ülkeler" den yapılan ithâlât miktarı ise 3.866,8 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %22,7'dir.

“Diğer Genel Endüstri Makine/ Cihazların Aksamları” ürün grubunun içinde elektrikli güç makinaları, elektrik devreleri, rezistansalar, elektrik dağıtım donanımı, elektro teşhis cihazları, evlerde kullanılan elektrikli veya elektriksiz diğer makinalar, katod ışınlı tüpler, yarı iletken tertibat, elektrikli makinaların aksam ve parçaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 9.305,9 milyon dolardır. Çin 1.916,2 milyon dolar ile “Diğer Genel Endüstri Makine/ Cihazların Aksamları” ürün grubunda %20,6’sını oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 1,756 milyon dolar ile bu ürün grubunun %18,9’unu oluşturur. İtalya ise 1.298,6 milyon dolarlık ithâlâtla ve %14’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Diğer Genel Endüstri Makine/ Cihazların Aksamları” ürün grubundaki ithâlâtın %53,5’ini oluşturur. İlk üç ülkenin ithâlât miktarının, toplam ithâlât miktarının yarısından fazla olması dikkat çekmektedir. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 15,40 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %0,2’dir.

“Elektrik Makinaları, Cihazları ve Aletleri ve Bunların Aksam, Parçaları” ürün grubunun içinde elektrikli güç makinaları, elektrik devreleri, rezistansalar, elektrik dağıtım donanımı, elektro teşhis cihazları, evlerde kullanılan elektrikli veya elektriksiz diğer makinalar, katod ışınlı tüpler, yarı iletken tertibat, elektrikli makinaların aksam ve parçaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 8.559,8 milyon dolardır. Çin 2.639,8 milyon dolar ile “Elektrik Makinaları, Cihazları ve Aletleri ve Bunların Aksam, Parçaları” ürün grubunun %30,8’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 1.196,6 milyon dolar ile bu ürün grubunun %14’ünü oluşturmaktadır. İtalya ise 465,2 milyon dolarlık ithâlâtla ve %5,4’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Güç Üreten Makineler ve Araçlar” ürün grubundaki ithâlâtın %50,2’sini oluşturur. İlk üç ülkenin ithâlât miktarının, toplam ithâlâtın yarısından fazla olması dikkat çekmektedir. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 2.389,9 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %27,9’dur.

Tablo 3.56: Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar Grubu Alt Ürün Gruplarının İthâlât Dağılımı-2015 (Milyon\$)

6. Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar								
67. Demir ve çelik			68. Demir İhtiva Etmeyen Madenler			65. Tekstil İplik ve İlgili Ürünler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Rusya Federasyonu	1.860,2	17,9	Rusya Federasyonu	1.086,2	15,5	Çin	1.517,7	24,4
Çin	1.669,3	16,1	Kazakistan	835,5	11,9	Hindistan	627,7	10,1
Ukrayna	1.211,4	11,7	Özbekistan	579,2	8,3	Endonezya	601,0	9,6
Almanya	614,3	5,9	Bulgaristan	466,2	6,7	İtalya	455,7	7,3
İtalya	546,7	5,3	İspanya	327,3	4,7	Mısır	323,1	5,2
Fransa	483,0	4,7	İran İslam Cumhuriyeti	324,1	4,6	Almanya	229,7	3,7
İspanya	391,2	3,8	Almanya	307,8	4,4	Bangladeş	216,3	3,5
Romanya	317,9	3,1	Suudi Arabistan	209,3	3,0	Türkmenistan	212,8	3,4
Belçika	286,6	2,8	Katar	191,0	2,7	Viet Nam	206,7	3,3
Japonya	223,8	2,2	Şili	188,0	2,7	Pakistan	153,0	2,5
Diğer Ülkeler	2.777,2	26,8	Diğer Ülkeler	2.490,4	35,6	Diğer Ülkeler	1.688,2	27,1
Toplam	10.381,6	100	Toplam	7.005,0	100	Toplam	6.231,9	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2015 yılında "Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar" ürün grubunda en fazla ithâlât yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ithâlâtta yüzde payları Tablo 3.56'da gösterilmiştir

"Demir ve Çelik" ürün grubunun içinde dökme ve aynalı demir, ferra ve alyajlar, demir veya çelikten külçe ve diğer ilk şekillerde yarı mâmuller, demir veya alaşımsız çelikten kaplanmış ve kaplanmamış yassı hadde mâmulleri, paslanmaz veya alaşımsız çelikten yassı hadde mâmulleri, demir veya çelikten filmaşın, çubuk ve profiller, demiryolu ve tramvay hattı malzemeleri, teller, ince-kalın borular, içi boş profiller, boru bağlantı parçaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 10.381,6 milyon dolardır. Rusya 1.860,2 milyon dolar ile "Demir ve Çelik" ürün grubunun %17,9'unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. Çin 1.669,3 milyon dolar ile bu ürün grubunun %16,1'ini oluşturmaktadır. Ukrayna ise 1.211,4 milyon dolarlık ithâlâtla ve %11,7'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke "Demir ve Çelik" ürün grubundaki ithâlâtın %45,7'sini oluşturur. "Diğer Ülkeler" den yapılan ithâlât miktarı ise 2.777,2 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %26,8'dir.

"Demir İhtiva Etmeyen Madenler" ürün grubunun içinde gümüş veya platin kaplamalı altın ve diğer madenler, bakır ve bakırdan, nikel ve nikelden,

alüminyum ve alüminyumdan, çinko ve çinkodan kalay ve kalaydan çubuk, profil, tel, saç, şerit, boru, metalürjide kullanılan adi metaller, kurşun yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 7.005 milyon dolardır. Rusya 1.086,2 milyon dolar ile “Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubunda %15,5’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Kazakistan 835,5 milyon dolar ile %11,9’unu oluşturmaktadır. Özbekistan ise 579,2 milyon dolarlık ithâlâtla ve %8,3’lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Demir İhtiva Etmeyen Madenler” ürün grubundaki ithâlâtın %35,7’sini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 2.490,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %35,6’dır.

“Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun içinde pamuklu kumaşlar, sentetik veya suni flamentler ve devamsız liflerden kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden dokunmuş kumaşlar, örme kumaşlar, kurdeleler, etiketler, armalar, tüller, özel iplikler ve dokunmamış kumaşlar, dokumaya elverişli maddelerden hazır eşya ve takımlar, halılar ve yer kaplamaları yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 6.231,9 milyon dolardır. Çin 1.517,7 milyon dolar ile “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubunun %24,4’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Hindistan 627,7 milyon dolar ile bu ürün grubunun %10,1’ünü oluşturmaktadır. Endonezya ise 601 milyon dolarlık ithâlâtla ve %9,6’lık payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tekstil İplik ve İlgili Ürünler” ürün grubundaki ithâlâtın %44,1’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 1.688,2 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %27,1’dir.

Tablo 3.57: Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri Grubu Alt Ürün Grubunun İthâlât Dağılımı-2015 (Milyon\$)

5. Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri								
57. İlk Şekillerde Plastikler			54. Tıp ve Eczacılık Ürünleri			51. Organik Kimyasal Ürünler		
Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%	Ülke	Değer	%
Suudi Arabistan	1.309,0	13,9	Almanya	819,9	17,8	Çin	654,5	15,2
Almanya	882,0	9,4	Amerika	558,6	12,1	Suudi Arabistan	370,0	8,6
Belçika	606,4	6,5	İsviçre	421,3	9,1	Almanya	365,3	8,5
İran İslam Cumhuriyeti	455,8	4,9	Fransa	389,2	8,4	Amerika	358,7	8,4
İtalya	439,3	4,7	İngiltere	306,7	6,6	İspanya	266,4	6,2
İspanya	406,8	4,3	İtalya	299,8	6,5	Hollanda	236,3	5,5
Hollanda	403,9	4,3	İrlanda	299,0	6,5	Hindistan	199,0	4,6
Fransa	394,9	4,2	Danimarka	164,3	3,6	Fransa	185,3	4,3
Amerika	310,1	3,3	İspanya	163,9	3,6	Belçika	151,6	3,5
Mısır	300,0	3,2	Belçika	161,3	3,5	Kuveyt	99,8	2,3
Diğer Ülkeler	3.887,4	41,4	Diğer Ülkeler	1.028,4	22,3	Diğer Ülkeler	1.405,3	32,7
Toplam	9.395,6	100	Toplam	4.612,3	100	Toplam	4.292,3	100

Kaynak: <http://unctad.org> sitesinden elde edilerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2015 yılında "Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri" ürün grubunda en fazla ithâlât yaptığı ilk 3 ürün grubu ele alınarak ilk on ülkenin miktarları ve ithâlâtındaki yüzde payları Tablo 3.57'de gösterilmiştir.

"İlk Şekillerde Plastikler" ürün grubunun içinde etilen polimerleri, stiren polimerleri, vinil, klorür veya halojenli diğer olefin polimerleri, poliasetaller ve diğer polieterler ve epoksi reçineler, diğer plastikler, plastikten döküntü, kalıntı ve hurdalar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 9.395,6 milyon dolardır. Suudi Arabistan 1,309 milyon dolar ile "İlk Şekillerde Plastikler" ürün grubunun %13,9'unu oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Almanya 882 milyon dolar ile bu ürün grubunun %9,4'ünü oluşturmaktadır. Belçika ise 606,4 milyon dolarlık ithâlâtlarla ve %6,5'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke "İlk Şekillerde Plastikler" ürün grubundaki ithâlâtın %29,8'ini oluşturur. "Diğer Ülkeler" den yapılan ithâlât miktarı ise 3.887,4 milyon dolardır ve bu ürün grubundaki ithâlâtın %41,4'ünü oluşturmaktadır.

"Tıp ve Eczacılık Ürünleri" ürün grubunun içinde provitaminler ve vitaminler, antibiyotikler, bitkisel alkaloidler tuzları, eter, ester-türevleri, hormonlar ve türevleri, glikozitler ve veterinerlikte kullanılan aşılar, tıpta,

cerrahide, dişçilikte kullanılan eşyalar yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 4.612,3 milyon dolardır. Almanya 819,9 milyon dolar ile “Tıp ve Eczacılık Ürünleri” ürün grubunun %17,8’ini oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Amerika 558,6 milyon dolar ile bu ürün grubunun %12,1’ini oluşturmaktadır. İsviçre ise 421,3 milyon dolarlık ithâlâtla ve %9,1’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Tıp ve Eczacılık Ürünleri” ürün grubundaki ithâlâtın %39’unu oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 1.028,4 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %22,3’dür.

“Organik Kimyasal Ürünler” ürün grubunun içinde hidrokarbonlar ve türevleri, alkoller, fenoller ve türevleri, azot fonksiyonlu bileşikler, inorganik, heterosiklik bileşikler, nükleik asitler, diğer organik kimyasal maddeler yer almaktadır. Bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât miktarı 4.292,3 milyon dolardır. Çin 654,5 milyon dolar ile “Organik Kimyasal Ürünler” ürün grubunun %24,4’ünü oluşturarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Suudi Arabistan 370 milyon dolar ile bu ürün grubunun %8,6’sını oluşturmaktadır. Almanya ise 365,3 milyon dolarlık ithâlâtla ve %8,5’lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke “Organik Kimyasal Ürünler” ürün grubundaki ithâlâtın %44,1’ini oluşturur. “Diğer Ülkeler” den yapılan ithâlât miktarı ise 1.688,2 milyon dolardır ve bu ürün grubunda yapılan toplam ithâlât içindeki payı %32,3’tür.

Türkiye’nin 1995’den 2015 yılına kadar olan ithâlâtının ülke bazında yaşanan dönüşüme bakıldığında; İtalya’nın aynı kaldığını, Almanya’nın yerini 2015 yılında Çin’in aldığını, Rusya’nın ise yerini 2015 yılında Suudi Arabistan’ın aldığı görülmektedir.

Türkiye’nin 1995’den 2015 yılına kadar olan ithâlâtı ürün bazında bir dönüşüm yaşanmamıştır. Ürün sıralaması hala “Makine ve Ulaşım Araçları”, “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ve “Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubudur.

1995 ve 2015 yıllarında “Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler” ve “Hammaddeler ve İşlemler” ürün gruplarında yaşanan değişimler dikkat çekmektedir. 1995 yılında “Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler” ürün

grubu en fazla ithâlât yapılan ürün gruplarında beşinci sırada yer alırken, 2015 yılında yedinci sırada yer almaktadır. Yani Türkiye bu ürün grubundaki dışa bağımlılığını azaltmaya başladığı söylenebilir. “Hammaddeler ve İşlemler” ürün grubu ise 1995 yılında en az ithâlât yapılan ürün grubu iken, 2015 yılında ise dördüncü sırada yer almaktadır. Yani Türkiye’nin bu ürün grubunda daha fazla dışa bağımlı hale geldiği söylenebilir.

Türkiye’nin ithâlâtta yaşamış olduğu bu durum Heckscher Ohin Teorisi ile açıklanabilir. Heckscher Ohin Teorisine göre her ülke, kendisinde bol bulunan faktörü kullanarak ürettiği ürünleri ihraç etmeli, kendisinde kıt olarak bulunan faktörü kullandığı ürünleri üretmeyip ithal etmelidir. Yani, her ülke, kendisinde bol bulunan faktörü kullanarak ürettiği ürünleri ihraç etmelidir. Eğer ülkede sermaye, emekten fazla ise ülke sermaye yoğun malları ihraç etmelidir. Aksine ülkede emek, sermayeden daha fazla ise emek yoğun mallar ihraç edilmelidir. Heckscher Ohin Teorisi’nde olduğu gibi Türkiye 1995 yılında kendisinde kıt olarak bulunan faktörü kullanarak ürettiği ürünleri üretmeyip ithal etmiştir, yani emek sermayeden fazla olduğu için, sermaye yoğun mallar ithal etmiştir. 2015 yılında ise bu durum devam etmiştir.

4. TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNİN ÇEKİM MODELİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Bu bölümde Türkiye'nin ihrâcat ve ithâlâtı çekim modeli çerçevesinde ayrı ayrı ele alınarak hem ihrâcat hem de ithâlât için çekim modeli denklemleri elde edilmeye çalışılacaktır. Çekim modeli denklemlerinin elde edilme sürecinde yapılan test ve varılan sonuçların geçerlilikleri hem istatistiksel hem de iktisadi olarak kontrol edilecektir.

Bu bölümde sırasıyla temel çekim modeli ve literatür araştırması ile ortaya çıkan genişletilmiş çekim modelinde yer alan değişkenler tanıtılacaktır. Değişkenlerin elde edildiği kaynaklar, zaman aralığı ve hangi ülkelerin analizde kullanıldığı bilgileri verilecektir. Çekim modelinde kullanılacak verinin yapısı gereği modeller panel veri yöntemleri ile tahmin edilecektir. Tahmin sürecinin değişkenlerin yatay kesit bağımlılığının incelenmesi, yatay kesit bağımlılığı sonuçlarına göre değişkenlere birinci ya da ikinci nesil durağanlık testlerinin uygulanması, durağanlık testlerinin sonuçlarına göre düzey ya da eşbütünleşme denklemlerinin tahminleri, istatistiksel varsayımların test edilmesi ile son olarak iktisadi beklentiye uygunluğun incelenmesi aşamalarından oluşması planlanmaktadır.

4.1. Ekonometrik Model ve Değişkenler

Newton'un Evrensel Çekim Kanunu'ndan yola çıkarak ilk defa Tinbergen tarafından dış ticaret için kullanılan çekim modeli denklemi birinci bölümde verilmişti. Tüm ülkeler arasındaki dış ticareti açıklamak için kurulan bu denklemin tek ülke yani sadece Türkiye için düzenlenmiş şekli aşağıdaki gibi olacaktır.

$$T_j = \alpha_0 \frac{MG^{\alpha_2} MG_j^{\alpha_2}}{M_j^{\alpha_3}} \quad (4.1)$$

Burada T_j Türkiye'nin j. ülke ile olan dış ticaretini, MG Türkiye'nin milli gelirini, MG_j j. ülkenin milli gelirini ve M_j Türkiye ile j. ülke arasındaki

mesafeyi göstermektedir. Eşitliğin her iki tarafının logaritması alındığında denklem aşağıdaki gibi doğrusal hale gelmektedir.

$$\log T_j = \alpha_0 + \alpha_1 \log MG + \alpha_2 \log MG_j - \alpha_3 \log M_j \quad (4.2)$$

Dış ticaret, ihrâcat (*ihr*) ve ithâlât (*ith*) için ayrı ayrı ele alınacağından çekim modeli çerçevesinde tahmin edilecek iki denklem ortaya çıkmaktadır.

$$\log \dot{I}hr_j = \alpha_0 + \alpha_1 \log MG + \alpha_2 \log MG_j - \alpha_3 \log M_j \quad (4.3)$$

$$\log \dot{I}th_j = \alpha_0 + \alpha_1 \log MG + \alpha_2 \log MG_j - \alpha_3 \log M_j \quad (4.4)$$

Değişkenlere rassal hata teriminin eklenmesi ile ekonometrik model ortaya çıkacaktır. Modeldeki değişkenlerin panel veri düzeninde olduğunu belirtilmiştir. Denklemler panel veri gösterimine uygun olarak *i* yatay kesit boyutunu *t* ise zaman boyutunu gösterecek şekilde düzenlendiğinde aşağıdaki nihai şekline gelecektir.

$$\log \dot{I}hr_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \log MG_{it} + \alpha_2 \log MG_d_{it} - \alpha_3 \log M_{it} + u_{it} \quad (4.5)$$

$$\log \dot{I}th_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \log MG_{it} + \alpha_2 \log MG_d_{it} - \alpha_3 \log M_{it} + u_{it} \quad (4.6)$$

Denklemlerde Türkiye'nin ve diğer ülkelerin olmak üzere iki adet milli gelir değişkeni yer almaktadır. Bu yüzden karışıklığı ortadan kaldırmak için diğer ülkelerin milli geliri *MG_d* şeklinde gösterilmiştir. Temel çekim modeli denklemine yeni değişkenlerin eklenmesi ile genişletilmiş çekim modeli denklemleri elde edilmektedir. Bu tezde genişletilmiş çekim modeli için kullanılan değişkenler Türkiye ve diğer ülkelerin nüfusu (*Nüfus*, *Nüfus_d*), Türkiye ve diğer ülkelerin enflasyonu (*ENF*, *ENF_d*), Türkiye'nin ve diğer ülkelerin gümrük vergileri (*GV*, *GV_d*), Türkiye ve diğer ülkelerin Amerikan doları cinsinden döviz kuru (*DK*, *DK_d*) değişkenleri ile Gümrük Birliği (*GB*), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (*KEİ*), komşu ülkeler (*KÜ*), serbest ticaret anlaşmaları (*STA*) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (*İİT*) için oluşturulan kukla değişkenlerden oluşmaktadır.

Milli gelir, nüfus, döviz kuru, gümrük vergisi ve enflasyon değişkenlerinin verileri dünya bankasının “World Development Indicators” veritabanından, ithâlât ve ihrâcat değişkenlerinin verileri dünya bankasının “World Integrated Trade Solutions” veritabanından, mesafe verisi Essex üniversitesinin www1.essex.ac.uk isimli internet sitesinden elde edilirken kukla değişkenler çalışma çerçevesinde oluşturulmuştur.

Gümrük Birliği’ne ilişkin veriler Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı’nın www.ab.gov.tr sitesinden elde edilmiştir. Gümrük Birliği kukla değişkeni bu birliğe üye olan ülkelere göre oluşturulmuştur. Gümrük Birliği kukla değişkenine birliğe üye olunan tarih ve sonrası için 1 değeri, öncesi için 0 değeri verilmiştir. Örneğin Bulgaristan 2007 yılında Gümrük Birliği’ne üye olmuştur ve bu kukla değişkene 2007 yılı ve sonrası için 1 değeri, öncesi için 0 değeri verilmiştir.

Türkiye farklı ülkelerle farklı yıllarda serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. İmzalanan serbest ticaret anlaşmalarına ilişkin veriler Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı’nın sitesinden elde edilmiştir. Serbest Ticaret Anlaşması kukla değişkenine anlaşma yapılan yıl ve sonrası için 1 değeri verilirken, öncesi için 0 değeri verilmiştir. Örneğin Mısır ile 2007 yılında imzalanan anlaşmaya göre, bu kukla değişkene Mısır’ın 2007 yılı ve sonrası gözlemleri için 1 değeri, öncesi için 0 değeri verilmiştir.

İslam İşbirliği Teşkilatı’na ilişkin veriler Türkiye Cumhuriyeti’nin Dışişleri Bakanlığı’nın sitesinden elde edilmiştir. İslam İşbirliği Teşkilatı 1969 yılında kurulmuştur. Analizde kullanılan veri setindeki ithâlât denklemi 1993, ihrâcat denklemi ise 1990 yılından itibaren başladığı için İslam İşbirliği Teşkilatı kukla değişkenindeki ülkelere bu başlangıç tarihleri esas alınarak 1 değeri verilmiştir.

Türkiye ile komşu olan ülkeler Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nın sitesinden elde edilmiştir. Komşu olan ülkelere 1, olmayan ülkelere ise 0 değeri verilmiştir. Örneğin Bulgaristan için bu kukla değişken 1 değerini alırken, Pakistan için 0 değerini almıştır.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne üye olan ülkeler Türkiye Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanlığı'nın sitesinden elde edilmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği kukla değişkeni için birliğe üye olan ülkelere 1, üye olmayan ülkelere ise 0 değeri verilmiştir. Örneğin Romanya için bu kukla değişkene 1 değeri verilirken, Mısır için kukla değişkene 0 değeri verilmiştir.

Değişkenlere ilişkin veriler toplamaya 200 ülkenin 1962-2016 yılları arasındaki verileri ile başlanmıştır. Ülke, zaman aralığı ve değişken sayısının fazlalığı nedeniyle dengeli panel veri oluşturmada güçlüklerle karşılaşmıştır. Ülke çıkarılması ya da zaman boyutunun kısaltılması noktasında en az veri kaybı yaşanacak şekilde temel çekim modeli değişkenleri için dengeli panel veri oluşturulmaya çalışıldığında ithâlât denklemi için 63 ülkenin 1993-2015 dönemi verileri, ihrâcat için ise 80 ülkenin 1990-2016 dönemi verileri geriye kalmaktadır.

4.2. Yatay Kesit Bağımlılığı

Panel veri modellerinde kullanılan değişkenlerin durağanlığı için geliştirilen testlerin yatay kesit birimleri arasındaki korelasyondan etkilendiğinin ortaya çıkması ile birlikte ikinci nesil birim kök testleri yani yatay kesit bağımlılığından etkilenmeyen birim kök testleri geliştirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla modelde kullanılan değişkenlerin durağanlığını test etmeye geçmeden önce yatay kesit bağımlılığının incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla Pesaran'ın (2004) geliştirdiği yatay kesit bağımlılığı testi ile yine Pesaran'ın (2015) geliştirdiği dengesiz panel veri setleri için de kullanılabilen daha ileri bir yatay kesit bağımlılığı testleri uygulanmıştır.

Yatay kesit bağımlılığı sadece durağanlık testinin türünü belirlemek için değil hata terimlerinin taşınması gereken varsayımlardan biri olduğu için de önemlidir. Hata terimleri için yatay kesit bağımlılığı model tahmininden sonra varsayımların test edilmesi aşamasında yapılacaktır.

Temel çekim modelinde yer alan logaritmik milli gelir değişkeni ile genişletilmiş çekim modelinin tahmininde modele eklenmesi planlanan nüfus, enflasyon, döviz kuru ve gümrük vergisi değişkenlerinin Türkiye için oluşturulan serileri panel veri serisi olarak tahmin denklemlerinde yer alacaklardır. Bu değişkenlerin birim boyutu (Türkiye) değişmediğinden panel veri serisi olarak

tekrarlı gözlemlere sahiptirler. Bu yüzden bu değişkenlere panel veri serileri için geliştirilen birim kök testleri yapılmayacaktır. Dolayısıyla bu seriler için yatay kesit bağımlılığını incelemeye gerek yoktur. Benzer şekilde logaritmik mesafe değişkeni birimler arasında farklılaşmasına rağmen gözlemlenen zaman aralığında aynı birim için sabit değerlere sahip olduğundan birim kök testi yapılmayacak ve logaritmik mesafe değişkeni için de yatay kesit bağımlılığı testi yapmaya gerek kalmamaktadır.

İthâlât ve ihrâcat için kurulan modellerde kullanılan değişkenlerde ülkeler ve zaman aralığı birbirinden farklılık gösterdiğinden araştırmada kullanılan veriler için yatay kesit bağımlılığı testlerinin sonuçları Tablo 4.1 ve Tablo 4.2’de iki farklı tablo ile verilmiştir.

Tablo 4.1: İhrâcat Denklemi Değişkenleri İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Değişken adı	Pesaran (2004)	Olasılık	Pesaran (2015)	Olasılık
Log İHR	246,90	0,000	291,600	0,000
Log MG_d	262,60	0,000	292,063	0,000
Log Nüfus_d	225,07	0,000	292,079	0,000
ENF_d			78,209	0,000
DK_d			51,360	0,000
GV_d			9,176	0,000

Tablo 4.1 incelendiğinde ihrâcat denklemindeki değişkenler için iki test sonucuna göre sıfır hipotezinin reddedildiği yani değişkenlerin yatay kesit bağımlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Diğer ülkelerin enflasyon, döviz kuru ve gümrük vergisi değişkenleri incelenen zaman aralığında eksik gözlemi olduğundan dengeli panel veri serisi değildir. Bu yüzden Pesaran (2004) yatay kesit bağımlılığı testi yapılamamaktadır.

Tablo 4.2: İthâlât Denklemi Değişkenleri İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Değişken adı	Pesaran (2004)	P value	Pesaran (2015)	P value
Log İTH	157,01	0,000	211,750	0,000
Log MG_d	189,84	0,000	211,925	0,000
Log Nüfus_d	148,15	0,000	211,935	0,000
ENF_d			50,658	0,000
DK_d			25,421	0,000
GV_d			26,012	0,000

Tablo 4.2 incelendiğinde ithâlât denklemindeki değişkenler için de iki test sonucuna göre sıfır hipotezinin reddedildiği yani değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Diğer ülkelerin enflasyon, döviz kuru ve gümrük vergisi değişkenleri için ihrâcat denkleminde karşılaşılan sorun ithâlât denklemi için serilerde yapılan düzenlemede ortadan kalkmamaktadır. İncelenen zaman aralığında bu serilerin eksik gözlemi olduğundan bu seriler için Pesaran (2004) yatay kesit bağımlılığı testi yapılamamaktadır.

Yatay kesit bağımlılığı testi sonuçlarına göre hem ithâlât hem de ihrâcat denklemlerinde kullanılan değişkenler için birim kökün varlığı 2. nesil panel birim kök testleri ile incelenmelidir.

4.3. Birim Kök Testi

Değişkenlerin durağanlığı Pesaran (2003) tarafından geliştirilen genişletilmiş Dickey ve Fuller tipi birim kök testi ve yine Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Im, Pesaran, ve Shin tipi birim kök testi ile incelenecektir. Her iki birim kök testinin sıfır hipotezi tüm birimler için birim kökün varlığı şeklindedir. Test denklemleri sabit ve trend olmadan, yalnızca sabitli ve hem sabit hem de trendli olarak üç farklı şekilde kurulabilmektedir. Test sonuçları ihrâcat ve ithâlât denklemlerindeki değişkenler için ayrı ayrı verilmiştir.

Panel birim kök testleri İslam İşbirliği Teşkilatı, Gümrük Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, komşu ülkeler ve serbest ticaret anlaşmaları değişkenleri birer kukla değişken olduğundan ve mesafe değişkeni de bir zaman serisi olmadığından bu değişkenler için yapılmamıştır.

Tablo 4.3: İhrâcat Denklemi Değişkenleri İçin Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken adı	ADF						IPS		
	Sabitli			Sabit ve trendli			Sabit ve trendsiz	Sabitli	Sabit ve trendli
	t_bar	Z(t bar)	Olasılık	t_bar	Z(t bar)	Olasılık			
Log İHR	-2,460	-6,636	0,000	-2,441	-1,263	0,103	-2,106	-2,977	-2,939
Log MG_d	-2,458	-6,620	0,000	-2,620	-2,985	0,001	-1,280	-2,609	-2,664
Log Nüfus_d	-2,883	-10,542	0,000	-3,028	-6,910	0,000	-0,343	-2,080	-2,211
ENF_d		-12,458	0,000		-9,324	0,000			
DK_d		-1,541	0,062		5,418	1,000			
GV_d		-4,030	0,000		-0,990	0,161			

Not: ADF testinde 0,10 0,05 ve 0,01 hata payları için kritik değerler sırasıyla sabitli model için -2,01 -2,07 -2,17, sabitli ve trendli model için -2,51 -2,56 -2,66'dır. IPS testinde 0,10 0,05 ve 0,01 hata payları için kritik değerler sırasıyla sabitsiz ve trendsiz modelde -1,48 -1,57 ve -1,74 sabitli modelde -2,08 -2,16 -2,3 sabitli ve trendli modelde -2,59 -2,65 -2,77'dir.

Tablo 4.3 incelendiğinde ihrâcat denklemi içindeki değişkenler için iki test sonucuna göre sıfır hipotezinin reddedildiği yani değişkenlerin düzeyde durağan oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Diğer ülkelerin enflasyon, döviz kuru ve gümrük vergisi değişkenleri dengeli panel veri olmadığından t-bar istatistikleri elde edilememekte ve Im Pesaran Shin testi yapılamamaktadır. Aynı değişkenler ithâlât denklemi de eksik gözleme sahip olduğundan aşağıda Tablo 4.4'te de görüldüğü gibi t-bar istatistikleri ile IPS testi test istatistikleri verilmemiştir.

Tablo 4.4: İthâlât Denklemi Değişkenleri İçin Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken adı	ADF						IPS		
	Sabitli			Sabit ve trendli			Sabit ve trendsiz	Sabitli	Sabit ve trendli
	t_bar	Z(t bar)	Olasılık	t_bar	Z(t bar)	Olasılık			
Log İTH	-2,374	-5,103	0,000	-2,581	-2,311	0,010	-1,869	-2,508	-2,681
Log MG_d	-2,334	-4,779	0,000	-2,722	-3,515	0,000	-1,032	-2,329	-2,609
Log Nüfus_d	-2,903	-9,434	0,000	-2,969	-5,620	0,000	-0,962	-2,600	-3,035
ENF_d		-12,255	0,000		-10,981	0,000			
DK_d		-5,130	0,000		-5,819	0,000			
GV_d		-2,638	0,004		1,450	0,926			

Not: ADF testinde 0,10 0,05 ve 0,01 hata payları için kritik değerler sırasıyla sabitli model için -2,02 -2,08 -2,19, sabitli ve trendli model için -2,52 -2,58 -2,69'dur. IPS testinde 0,10 0,05 ve 0,01 hata payları için kritik değerler sırasıyla sabitsiz ve trendsiz modelde -1,47 -1,57 ve -1,74 sabitli modelde -2,08 -2,15 -2,3 sabitli ve trendli modelde -2,58 -2,65 -2,78'dir.

Tablo 4.4 incelendiğinde ithâlât denklemi içindeki panel veri değişkenleri için de iki test sonucuna göre sıfır hipotezinin reddedildiği yani değişkenlerin düzeyde durağan oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye verilerinin tekrarlı gözlemlere sahip olduğu bu yüzden bu serilere panel veri birim kök testlerinin değilde zaman serisi birim kök testlerinin yapılması gerektiği anlatılmıştı. Aşağıda Tablo 4.5'te bu değişkenler için ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.5: Tekrarlı Gözlemlere Sahip Değişkenler İçin Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Sabit ve trendsiz		Sabitli		Sabit ve trendli	
	t istatistiği	Olasılık	t istatistiği	Olasılık	t istatistiği	Olasılık
log MG	2,031	0,988	-0,662	0,840	-3,852	0,041
log Nüfus	6,272	1,000	-0,331	0,900	-4,699	0,010
ENF	-1,152	0,221	-2,835	0,072	-2,123	0,501
DK	1,428	0,958	0,289	0,973	-5,157	0,004
GV	-2,392	0,022	-8,741	0,000	-8,429	0,000

Tablo 4.5 incelendiğinde döviz kuru ve gümrük vergisi serileri için %1, logaritmik milli gelir ve logaritmik nüfus serileri için %5 ve son olarak enflasyon serisi için de %10 hata payı ile serilerin birim köke sahip olduğunu ifade eden sıfır hipotezi reddedilmektedir. Birim kök testi sonuçlarına göre tüm serilerin düzeyde durağan olduğu görülmektedir.

Panel birim kök ve zaman serisi birim kök test sonuçlarına göre hem ihrâcat hem de ithâlât denkleminde kullanılması planlanan tüm değişkenler düzeyde durağan çıkmışlardır.

4.4. Parametre Tahmini

Panel veri kullanılarak parametre tahmini sadece birim etkisi, sadece zaman etkisi ve hem birim hem de zaman etkisinin birlikte modelde yer aldığı varsayımı ile yapılabilmektedir. Ayrıca birim ve zaman etkisi modelde sabit ya da rassal olarak yer alabilmektedirler. Bu etkilerin rassal olarak modelde yer almasında çekim modelinin denklemlerinin parametre tahmini açısından bir sorun yoktur. Öte yandan bu etkilerin sabit etki olarak modelde yer alması çekim modeli temel değişkenlerinden mesafe ve Türkiye'nin milli gelir değişkeni açısından parametre tahmininin yapılamamasına yol açmaktadır.

Mesafe değişkeni ülkeden ülkeye farklı değer almasına rağmen zaman boyutunda aynı değere sahip olmaktadır. Bu yüzden birim etkisinin sabit etki olarak modele eklendiği durumda mesafe değişkeninin yapısından dolayı parametre tahmini yapılamamaktadır. Türkiye'nin milli gelir değişkeni ise zaman boyutunda farklı değer almasına rağmen her birim için aynı değeri aldığından zaman etkisinin sabit etki olarak modele eklendiği durumda parametre tahmini yapılamamaktadır. Mesafe ve Türkiye'nin milli gelir değişkeni çekim modelinin

ana değişkenleri olduğundan modelden ıkarılamamaktadırlar. Dolayısıyla model tahminleri birim ya da zaman etkisinin sabit olduğu durumlar için yapılamamakta bu etkilerin sadece rassal oldukları durumlar için yapılabilmektedir.

Parametre tahminleri 4.5 ve 4.6 denklemleri için yani sırasıyla ihrâcat ve ithâlât değişkenlerinin bağımlı değişken oldukları durumlar için ayrı ayrı yapılacaktır. Denklemler sadece birim etkisi, sadece zaman etkisi ve hem birim hem de zaman etkisinin birlikte denklemden yer aldıkları varsayımı ve bu etkilerin de rassal oldukları varsayımı altında yapıp sonuçları karşılaştırılacaktır. Tablo 4.6'dan Tablo 4.11'e kadar tüm tablolarda bir numaralı denklem temel çekim modeli denklemi iken 2'den 14'e kadar numaralanmış denklemler temel çekim modeline sırasıyla diğer değişkenlerin tek tek eklenmesi ile ortaya çıkan denklemlerin parametre tahminlerini göstermektedir.

Her model için sırasıyla R^2 , hata terimlerinin normal dağılıma uygunluğu için Jarque-Berra testi (JB), hata terimlerinin yatay kesit bağımlılığı için Pesaran (2004) ve Pesaran (2015) testleri ve kesim noktası hariç bağımsız değişken katsayılarının birlikte anlamlılığını testi için Wald testi sonuçları sırasıyla olasılık değerleri ile birlikte verilmiştir. Tahmin edilen rassal etkili panel veri modeli ile doğrusal modelin karşılaştırılması yani birim ve zaman etkilerinin varlığının testi tek yönlü modelleri için Breusch–Pagan (1980) lagrange arpanı (LM) testi ile çift yönlü modeller için ise olabilirlik oran testi (LR) ile yapılmış olasılık değerleri ile birlikte ilgili modelin sütununda verilmiştir.

4.4.1. İhrâcat Denklemi

Türkiye'nin ihrâcatı için çekim modeline göre elde edilen 4.6 numaralı denkleme ilişkin parametre tahmini sonuçları sırasıyla birim, zaman ve hem birim hem de zaman etkisine varsayımları altında elde edilmiş ve aşağıda verilmiştir. Tablo 4.6 birim etkisinin rassal olarak ihrâcat denklemlerinde yer aldığı varsayımı ile elde edilen parametre tahmini sonuçlarını göstermektedir

Tablo 4.6: İhrâcat denklemi (Rassal Birim Etkisi)

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
MG_d	0,786*	0,785*	0,788*	0,786*	0,804*	0,818*	0,786*	0,769*	0,772*	0,793*	0,790*	0,780*	0,786*	0,686*
MG	1,012*	1,008*	1,006*	1,012*	0,875*	0,822*	1,017*	1,025*	0,819*	1,007*	0,977*	1,129*	1,070*	0,366*
M	-1,409*	-1,401*	-1,341*	-1,410*	-1,354*	-1,390*	-1,416*	-1,419*	-1,408*	-1,391*	-1,376*	-1,408*	-1,375*	-1,442*
Sabit	-16,62*	-16,56*	-17,11*	-16,61*	-13,81*	-12,29*	-16,67*	-16,49*	-11,33*	-16,84*	-16,05*	-19,70*	-18,53*	-79,16*
GB		0,052												
KEİ			0,635*											
KÜ				-0,028										
GV_d					0,001									
GV						-0,052*								
STA							-0,074							
DK_d								0,000*						
DK									0,187*					
İİT										0,111				
ENF_d											0,000*		0,000*	
ENF												0,003**	0,002**	
Nüfus_d														0,133**
Nüfus														4,463*
R kare	0,846	0,847	0,847	0,846	0,831	0,837	0,847	0,822	0,848	0,846	0,842	0,847	0,843	0,838*
Wald	7088,6	7090,0	7121,3	7081,1	5550,3	4447,4	7101,5	6117,7	7219,3	7083,1	6715,2	7111,5	6726,8	7574,9
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
LM	7534,7	7368,6	7503,9	7534,4	5192,5	4498,6	7102,1	6302,9	7652,6	7524,2	7353,0	7558,1	7367,0	7619,2
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
JB	3,344	3,664	4,563	3,341	10,954	11,447	4,232	1,057	3,575	4,848	3,901	2,700	4,438	7,576
Olasılık	0,188	0,160	0,102	0,188	0,004	0,003	0,121	0,589	0,167	0,089	0,142	0,259	0,179	0,023
Pesaran 2004	34,42	33,96	32,83	34,42	0,00	20,19	34,42	33,32	29,66	34,29	28,04	33,70	27,85	18,39
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Pesaran 2015	14,25	14,09	14,36	14,26	8,79	6,39	14,64	23,00	11,06	13,96	28,13	13,80	27,62	4,02
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Tablo 4.6’da verilen sonuçlar incelendiğinde temel çekim modeli değişkenlerinin tüm denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve elde edilen katsayıların iktisadi beklentiye uyduğu görülmektedir. 2’den 14’e kadar numaralanmış genişletilmiş çekim modeli denklemlerinde diğer değişkenler sırasıyla temel modele eklenmişlerdir. Bu denklemlerin tahmin sonuçları incelendiğinde Gümrük Birliği, komşu ülkeler, diğer ülkelerin gümrük vergisi, İslam İşbirliği Teşkilatı ve serbest ticaret anlaşması kukla değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ihrâcat için oluşturulan çekim modeli denkleminde Türkiye’nin milli gelir değişkeni katsayısının diğer ülkelerin milli gelir değişkeni katsayısından 14 numaralı denklem dışında tüm denklemlerde daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu duruma göre Türkiye’nin milli gelirindeki artış Türkiye’nin ihrâcatını arttırmaktadır. Diğer ülkelerin milli gelirindeki artış da Türkiye’nin ihrâcatını arttırmaktadır. İki katsayı karşılaştırıldığında Türkiye’nin milli gelirindeki değişimin ihrâcat üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Hata terimlerinin normal dağıldığı varsayımı Jarque-Bera testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarına göre hata terimlerinin normal dağıldığını söyleyen sıfır hipotezi 5 ve 6 numaralı modellerde 0,01 hata payı ile, 14 numaralı modelde 0,05 hata payı ile ve 10 numaralı modelde de 0,10 hata payı ile reddedilmekte yani bu modeller için hata terimlerinin normal dağılmadığı söylenebilir. Wald testi sonuçlarına göre tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani kesim noktası hariç bağımlı değişkenler tüm denklemlerde birlikte anlamlı çıkmaktadır. Breusch Pagan LM testi sonuçlarına göre tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani rassal birim etkisi modelde yer almaktadır.

Hata terimlerindeki yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) ve Pesaran (2015) testleri ile incelenmiştir. Test sonuçlarına göre tüm denklemlerden elde edilen hata terimleri için sıfır hipotezi reddedilmekte yani hata terimlerinin yatay kesit bağımsızlığı varsayımını sağlamadığı görülmektedir. Hata terimleri yatay kesit bağımsızlığı varsayımını sağlamadığından elde edilen parametre tahminleri de geçersiz olmaktadır.

Tablo 4.7 zaman etkisinin rassal olarak ihrâcat denklemlerinde yer aldığı varsayımı ile elde edilen parametre tahmini sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4.7: İhrâcat denklemi (Rassal Zaman Etkisi)

[illegible]

Tablo 4.7’de verilen sonuçlar incelendiğinde temel çekim modeli değişkenlerinin tüm denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve elde edilen katsayıların iktisadi beklentiye uyduğu görülmektedir. 2’den 14’e kadar numaralanmış genişletilmiş çekim modeli denklemlerinde diğer değişkenler sırasıyla temel modele eklenmişlerdir. Bu denklemlerin tahmin sonuçları incelendiğinde komşu ülkeler İslam işbirliği teşkilatı ve Türkiye’nin enflasyonu değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ihrâcat için oluşturulan çekim modeli denkleminde Türkiye’nin milli gelir değişkeni katsayısının diğer ülkelerin milli gelir değişkeni katsayısından yine 14 numaralı denklem dışında tüm denklemlerde daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. İki katsayı karşılaştırıldığında Türkiye’nin milli gelirindeki değişimin ihrâcat üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği değişkenin katsayısı Gümrük Birliği değişkeninin katsayısından daha yüksek elde edilirken serbest ticaret anlaşması değişkeninin katsayısı eksi olarak elde edilmiştir.

Jarque-Bera test sonuçlarına göre hata terimlerinin normal dağıldığını söyleyen sıfır hipotezi 7 numaralı modelde 0,05 hata payı ile reddedilmekte yani 7 numaralı model için hata terimlerinin normal dağılmamakta diğer denklemlerden elde edilen hata terimleri normal dağılmaktadır. Wald testi sonuçlarına göre tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani kesim noktası hariç bağımlı değişkenler tüm denklemlerde birlikte anlamlı çıkmaktadır. Breusch Pagan LM testi sonuçlarına göre 5, 6 ve 14 numaralı denklem hariç tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani rassal zaman etkisi bu modellerde yer almaktadır.

Hata terimlerindeki yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) ve Pesaran (2015) testleri ile incelenmiştir. Test sonuçlarına göre tüm denklemlerden elde edilen hata terimleri için sıfır hipotezi reddedilmekte yani hata terimlerinin yatay kesit bağımsızlığı varsayımını sağlamadığı görülmektedir. Hata terimleri yatay kesit bağımsızlığı varsayımını sağlamadığından elde edilen parametre tahminleri de geçersiz olmaktadır.

Tablo 4.8 hem birim hem de zaman etkisinin rassal olarak ihrâcat denklemlerinde yer aldığı varsayımı ile elde edilen parametre tahmini sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4.8: İhrâcat Denklemi (Rassal Birim ve Zaman Etkisi)

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
MG_d	0,732*	0,732*	0,734*	0,732*	0,791*	0,778*	0,734*	0,714*	0,731*	0,731*	0,747*	0,731*	0,747*	0,646*	0,750*	0,786*	0,751*	0,730*	0,689*
MG	1,053*	1,06*	1,049*	1,053*	0,907*	0,852*	1,061*	1,071*	0,846*	1,054*	1,014*	1,171*	1,118*	0,383*	0,825*	0,722*	0,829*	0,860*	0,241***
M	-1,407*	-1,418*	-1,37*	-1,409*	-1,355*	-1,389*	-1,422*	-1,421*	-1,407*	-1,409*	-1,376*	-1,407*	-1,375*	-1,457*	-1,321*	-1,318*	-1,332*	-1,321*	-1,355*
Sabit	-16,38*	-16,46*	-16,65*	-16,36*	-14,34*	-12,11*	-16,48*	-16,3*	-11,05*	-16,35*	-15,97*	-19,62*	-18,82*	-79,77*	-11,68*	-9,795*	-11,70*	-12,11*	-122,5*
GB		-0,072																	
KEİ			0,35***												0,485**	0,441	0,472	0,511	0,463***
KÜ				-0,031															
GV_d					0,002														
GV						0,025**										-0,021			
STA							-0,139***										-0,089		
DK_d								0,000*										0,000	
DK									0,190**						0,169**	0,182**	0,171**	0,164**	-0,28*
İİT										-0,013									
ENF_d											0,000**		0,000***		-0,0001**	0,000	-0,0001**	-0,0001***	-0,0001***
ENF												0,003	0,002						
Nüfus_d														0,192*					0,137**
Nüfus														4,480*					7,022*
R kare	0,935	0,935	0,935	0,935	0,948	0,945	0,935	0,928	0,935	0,935	0,935	0,935	0,935	0,936	0,935	0,931	0,933	0,934	0,929
Wald	1601	1579,8	1632,5	1601	2136,1	1450,7	1603,5	1591,4	1782	1600,3	1696,6	1632,9	1726,4	2581,6	1922,77	1613,3	1919,5	1963,4	3498,5
Olasılık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
LR	1424,8	1410,3	1415,8	1424,8	1302,1	1120	1383,9	1256	1414,1	1422,9	1388,5	1422,7	1387,2	1370,2	1371,73	1068,5	1332,7	1176,9	1334,5
Olasılık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JB	6,438	6,209	6,049	6,463	7,276	3,97	8,277	1,798	6,506	6,216	5,066	5,194	4,337	10,12	5,288	8,638	6,595	2,173	9,068
Olasılık	0,04	0,044	0,049	0,039	0	0,1374	0,016	0,407	0,0387	0,0447	0,0794	0,074	0,114	0,006	0,071	0,013	0,037	0,337	0,011
Pesaran-2004	1,55	1,34	1,66	1,55		1,01	1,28	0,67	1,39	1,55	1,19	1,8	1,43	2,1	0,81	0,85	0,66		2,52
Olasılık	0,122	0,181	0,096	0,122		0,31	0,201	0,502	0,165	0,122	0,235	0,073	0,154	0,036	0,419	0,394	0,507		0,012
Pesaran-2015	1,516	1,306	1,632	1,516	2,018	0,98	1,254	-0,676	1,357	1,516	1,737	1,763	1,968	2,078	1,482		1,353	-0,616	3,267
Olasılık	0,13	0,192	0,103	0,129	0,044	0,327	0,21	0,499	0,175	0,13	0,082	0,078	0,049	0,038	0,138		0,176	0,538	0,001

Tablo 4.8’de verilen sonuçlar incelendiğinde temel çekim modeli değişkenlerinin tüm denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve elde edilen katsayıların iktisadi beklentiye uyduğu görülmektedir. 2’den 14’e kadar numaralanmış genişletilmiş çekim modeli denklemlerinde diğer değişkenler sırasıyla temel modele eklenmişlerdir. Bu denklemlerin tahmin sonuçları incelendiğinde gümrük birliği, komşu ülkeler ve İslam İşbirliği teşkilatı kukla değişkenleri ile Türkiye’nin enflasyonu ve diğer ülkelerin gümrük vergisi değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

1’den 14’e kadar numaralanmış denklemlerden elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ihrâcat için oluşturulan çekim modeli denkleminde Türkiye’nin milli gelir değişkeni katsayısının diğer ülkelerin milli gelir değişkeni katsayısından tüm denklemlerde daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. İki katsayı karşılaştırıldığında Türkiye’nin milli gelirindeki değişimin ihrâcat üzerinde diğer ülkelerin milli gelirindeki değişimden daha fazla etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Jarque-Bera test sonuçlarına göre hata terimlerinin normal dağıldığını söyleyen sıfır hipotezi 5 ve 7 numaralı modellerde 0,01 hata payı ile, 1, 2, 3, 4, 8, 9 ve 10 numaralı modelde 0,05 hata payı ile ve 11 ve 12 numaralı modelde de 0,10 hata payı ile reddedilmekte yani bu modeller için hata terimlerinin normal dağılmadığı söylenebilir. Wald testi sonuçlarına göre tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani kesim noktası hariç bağımlı değişkenler tüm denklemlerde birlikte anlamlı çıkmaktadır. LR testi sonuçlarına tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani rassal birim ve zaman etkisi tüm modellerde yer almaktadır.

Hata terimlerindeki yatay kesit bağımlılığının incelendiği Pesaran (2004) test sonuçlarına göre 14 numaralı denklem için 0,05 hata payı ile 3 ve 12 numaralı denklem için ise 0,10 hata payı ile sıfır hipotezi reddedilmektedir. Pesaran (2015) test sonuçlarına göre ise 5, 13 ve 14 numaralı denklem için 0,05 hata payı ile 11 ve 12 numaralı denklem için ise 0,10 hata payı ile sıfır hipotezi reddedilmektedir. Çoğu denklem için hata terimleri yatay kesit bağımsız olarak elde edilmişlerdir.

İhrâcat denklemi için Tablo 4.6.’da verilen sadece birim ve Tablo 4.7.’de verilen sadece zaman etkisinin rassal olduğu varsayımı altında yapılan parametre tahminleri için geçerli bir çekim modeli elde edilememiştir. Tablo 4.8’de yer alan 1’den 14’e kadar numaralanmış denklemlerden elde edilen sonuçlara göre hem iktisadi hem de istatistiksel olarak geçerli modeller elde edilebilmiştir.

Tablo 4.8’de 15’ten 19’a kadar numaralanmış denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı elde edilen değişkenler modele birlikte dahil edildiğinde ortaya çıkan sonuçlar verilmiştir. 15 numaralı model Türkiye ihrâcatı için elde edilen nihai çekim modelini göstermektedir. 16 numaralı denklemde modele gümrük vergisi değişkeni eklenmiştir. Bu durumda Karadeniz Ekonomik İşbirliği, gümrük vergisi ve diğer ülkelerin enflasyon değişkeni istatistiksel olarak anlamsız olmaktadır. 17 numaralı denklemde modele serbest ticaret anlaşması değişkeni eklenmiştir fakat katsayısı istatistiksel olarak anlamsız olmaktadır. 18 numaralı denklemde modele diğer ülkelerin döviz kuru eklendiğinde de katsayısı istatistiksel olarak anlamsız olmaktadır. 19 numaralı denklemde modele Türkiye’nin ve diğer ülkelerin nüfusu birlikte eklenmiştir. Bu durumda tüm değişkenler istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı olmaktadır fakat model testlerden geçememektedir. 19 numaralı model için hata terimlerinin yatay kesit bağımlılığının incelendiği Pesaran (2004) testinde 0,05 hata payı ile Pesaran (2015) testinde de 0,01 hata pay ile sıfır hipotezi reddedilmekte yani hata terimlerinin yatay kesit bağımsızlığı varsayımını sağlamadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca Jarque-Bera testinde de hata terimlerinin normal dağılıma sahip olduğunu söyleyen sıfır hipotezi 0,01 hata payı ile reddedilmekte yani hata terimleri normal dağılıma sahip değildir. Bu iki sebepten 19 numaralı modelde geçerli bir model olmamaktadır.

Tablo 4.8’de sonuçları kalın olarak verilen 15 numaralı modelde temel çekim modeli değişkenlerinin katsayıları 0,01 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlı elde edilirken modele eklenen değişkenlerin katsayıları 0,05 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlı elde edilmişlerdir. Wald testinde sıfır hipotezi reddedilmekte yani kesim noktası hariç bağımlı değişkenler birlikte anlamlı çıkmaktadır. LR olabilirlik oran testinde de sıfır hipotezi reddedilmekte yani hem birim hem de zaman etkisi bu modelde birlikte yer almaktadır. Pesaran (2004) ve Pesaran (2015) testlerinde sıfır hipotezi reddedilememekte yani hata terimlerinin bağımsızlığı varsayımı sağlanmaktadır. Jarque-Bera testinde hata terimlerinin normal dağıldığını ifade eden sıfır hipotezi sadece 0,10 hatayı ile reddedilmekte 0,05 hata payı ile reddedilememektedir.

Tablo 4.8’de sonuçları kalın olarak verilen 15 numaralı modeldeki değişkenlerin katsayıları iktisadi olarak incelendiğinde; Türkiye’nin milli gelir değişkeninin katsayısı (0,825) bu denklemde de diğer ülkelerin milli gelir katsayısından (0,750) daha yüksek olarak elde edilmiştir. Buna göre Türkiye ihrâcatı Türkiye’nin milli gelirindeki değişimlerden daha çok etkilenmektedir. Mesafe değişkeninin katsayısı (-1,32) çekim modeli literatürüne uygun olarak eksi elde edilmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği değişkeninin katsayısı (0,485) bu

işbirliğinin Türkiye'nin ihrâcatını arttırıcı etki yaptığını göstermektedir. Türkiye'nin döviz kuru değişkeninin katsayısı (0,17) incelendiğinde döviz kurundaki artışın yani Türk Lirası'nın değer kaybının ihrâcatı arttırıcı bir etkisinin olduğu sonucu elde edilmektedir. Türk Lirasındaki değer kaybı sonucu döviz cinsinden ihraç ürünlerinin değeri mukayeseli olarak düşmekte bunun da ihraç ürünlerine olan talebi arttırarak ihrâcatı arttırdığı söylenebilir. Modeldeki son inceleyeceğimiz katsayı olan diğer ülkelerin enflasyonu değişkeninin katsayısı (-0,001) ihrâcat yaptığımız ülkelere yaşanacak enflasyonun Türkiye'nin ihrâcatı üzerinde çok düşük de olsa azaltıcı yönde bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

4.4.2. İthâlât Denklemleri

Türkiye'nin ithâlâtı için çekim modeline göre elde edilen 4.7 numaralı denkleme ilişkin parametre tahmini sonuçları sırasıyla birim, zaman ve hem birim hem de zaman etkisi varsayımları altında elde edilmiş ve aşağıda verilmiştir. Tablo 4.9 birim etkisinin rassal olarak ithâlât denklemlerinde yer aldığı varsayımı ile elde edilen parametre tahmini sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4.9: İthâlât denklemi (Rassal Birim Etkisi)

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
MG_d	0,860*	0,851*	0,870*	0,865*	0,870*	0,859*	0,857*	0,854*	0,859*	0,856*	0,859*	0,873*	0,872*	0,842*
MG	0,598*	0,578*	0,591*	0,595*	0,577*	0,529*	0,594*	0,597*	0,580*	0,601*	0,590*	0,372*	0,373*	0,644*
M	-0,800*	-0,748*	-0,686*	-0,722*	-0,782*	-0,791*	-0,786*	-0,797*	-0,800*	-0,812*	-0,810*	-0,803*	-0,814*	-0,822*
Sabit	-11,99*	-11,69*	-13,10*	-12,72*	-11,77*	-10,06*	-11,92*	-11,90*	-11,48*	-11,85*	-11,62*	-6,100*	-5,980*	-8,400
GB		0,269*												
KEİ			1,226*											
KÜ				0,888**										
GV_d					-0,004**									
GV						-0,037*								
STA							0,121							
DK_d								0,000*						
DK									0,020					
İİT										-0,079				
ENF_d											0,000***		0,000***	
ENF												-0,005*	-0,004*	
Nüfus_d														0,061
Nüfus														-0,288
Rkare	0,823	0,825	0,843	0,831	0,831	0,818	0,821	0,798	0,822	0,822	0,832	0,825	0,834	0,826
Wald	3572,9	3612,6	3666,6	3602,0	3235,7	2642,6	3573,1	3059,0	3571,7	3567,2	3520,1	3634,4	3573,9	3572,8
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
LM	5374,9	5387,9	4431,4	5001,4	3480,7	3646,2	5343,8	4912,3	5375,5	5373,3	4860,8	5443,6	4924,8	5258,9
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
JB	5,717	13,16	11,58	7,775	14,50	7,053	5,137	7,172	5,680	5,324	11,01	5,707	11,47	4,889
Olasılık	0,057	0,001	0,003	0,020	0,001	0,029	0,077	0,028	0,058	0,070	0,004	0,058	0,003	0,087
Pesaran-2004	13,79	11,31	13,78	13,78	12,26	9,350	14,18	17,61	13,72	13,79	13,45	9,92	9,9	13,81
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Pesaran-2015	2,865	2,584	4,112	3,198	8,73	1,589	2,858	9,905	2,874	2,926	13,77	1,581	10,29	3,000
Olasılık	0,004	0,01	0,000	0,001	0,000	0,112	0,004	0,000	0,004	0,003	0,000	0,114	0,000	0,006

Tablo 4.9’da verilen sonuçlar incelendiğinde temel çekim modeli değişkenlerinin tüm denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve elde edilen katsayıların iktisadi beklentiye uyduğu görülmektedir. 2’den 14’e kadar numaralanmış genişletilmiş çekim modeli denklemlerinde diğer değişkenler sırasıyla temel modele eklenmişlerdir. Bu denklemlerin tahmin sonuçları incelendiğinde İslam İşbirliği Teşkilatı ve serbest ticaret anlaşması kukla değişkenleri ile Türkiye’nin döviz kuru ve nüfus değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ithâlât için oluşturulan çekim modeli denkleminde diğer ülkelerin milli gelir değişkeni katsayısının Türkiye’nin milli gelir değişkeni katsayısından tüm denklemlerde daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu duruma göre Türkiye’nin ve diğer ülkelerin milli gelirindeki artış Türkiye’nin ithâlâtını arttırmaktadır. İki katsayı karşılaştırıldığında diğer ülkelerin milli gelirindeki değişimin Türkiye’nin milli gelirindeki değişimden ithâlât üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Hata terimlerinin normal dağıldığı varsayımı Jarque-Bera testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarına göre hata terimlerinin normal dağıldığını söyleyen sıfır hipotezi tüm denklemler için değişik hata payı ile reddedilmekte yani tüm modeller için hata terimlerinin normal dağılmadığı söylenebilir. Wald testi sonuçlarına göre tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani kesim noktası hariç bağımlı değişkenler tüm denklemlerde birlikte anlamlı çıkmaktadır. Breusch Pagan LM testi sonuçlarına göre tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani rassal birim etkisi modelde yer almaktadır.

Hata terimlerindeki yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) ve Pesaran (2015) testleri ile incelenmiştir. Test sonuçlarına göre 6 ve 12 numaralı denklem hariç tüm denklemlerden elde edilen hata terimleri için sıfır hipotezi reddedilmekte yani hata terimlerinin yatay kesit bağımsızlığı varsayımını sağlamadığı görülmektedir. 6 ve 12 numaralı denklemler hariç hata terimleri için yatay kesit bağımsızlığı varsayımını sağlamadığından bu denklemlerden elde edilen parametre tahminleri de geçersiz olmaktadır. 6 ve 12 numaralı denklemler için yatay kesit bağımsızlığı varsayımı sağlansa da hata terimlerinin normalliği varsayımı sağlanamamıştı.

Tablo 4.10 zaman etkisinin rassal olarak ithâlât denklemlerinde yer aldığı varsayımı ile elde edilen parametre tahmini sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4.10: İthâlât denklemi (Rassal Zaman Etkisi)

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
MG_d	0,949*	0,934*	0,949*	0,952*	0,922*	0,945*	0,950*	0,943*	0,949*	0,950*	0,937*	0,949*	0,937*	0,902*
MG	0,535*	0,524*	0,535*	0,533*	0,512*	0,464*	0,540*	0,524*	0,520*	0,534*	0,526*	0,310*	0,307*	0,616*
M	-0,820*	-0,778*	-0,703*	-0,740*	-0,852*	-0,809*	-0,832*	-0,818*	-0,820*	-0,817*	-0,888*	-0,820*	-0,889*	-0,848*
Sabit	-12,42*	-12,16*	-13,49*	-13,16*	-10,82*	-10,38*	-12,47*	-12,06*	-12,04*	-12,46*	-11,27*	-6,250*	-5,250**	-7,080
GB		0,208*												
KEİ			1,228*											
KÜ				0,909*										
GV_d					-0,004									
GV						-0,039***								
STA							-0,097							
DK_d								0,000*						
DK									0,015					
İİT										0,021				
ENF_d											0,000		0,000	
ENF												-0,005*	-0,005*	
Nüfus_d														0,091*
Nüfus														-0,422
R kare	0,828	0,829	0,847	0,836	0,834	0,823	0,828	0,804	0,828	0,828	0,837	0,829	0,838	0,831
Wald	6667,6	6793,3	7590,4	7017,4	5866,4	5140,0	6957,6	4917,6	6628,4	6664,3	7165,9	6991,6	7212,5	6972,9
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
LM	0,480	0,200	1,480	0,800	0,150	0,040	0,000	0,520	0,460	0,480	0,000	0,320	0,000	0,460
Olasılık	0,2445	0,3274	0,112	0,185	0,347	0,425	1,000	0,235	0,248	0,244	1,000	0,286	1,000	0,249
JB	9,432	19,72	5,648	8,785	14,42	7,462	7,620	11,343	9,370	9,340	15,71	9,585	15,97	5,096
Olasılık	0,009	0,000	0,059	0,012	0,001	0,024	0,022	0,003	0,009	0,009	0,000	0,008	0,000	0,078
Pesaran-2004	13,69	11,75	13,69	13,69	12,45	8,940	13,38	17,15	13,66	13,69	13,40	9,740	9,840	13,70
Olasılık	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Pesaran-2015	3,620	3,172	4,751	3,774	8,162	1,648	3,596	9,956	3,620	3,605	13,73	1,980	10,19	3,243
Olasılık	0,000	0,002	0,000	0,000	0,000	0,099	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,048	0,000	0,001

Tablo 4.10’da verilen sonuçlar incelendiğinde temel çekim modeli değişkenlerinin tüm denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve elde edilen katsayıların iktisadi beklentiye uyduğu görülmektedir. 2’den 14’e kadar numaralanmış genişletilmiş çekim modeli denklemlerinde diğer değişkenler sırasıyla temel modele eklenmişlerdir. Bu denklemlerin tahmin sonuçları incelendiğinde İslam İşbirliği Teşkilatı ve serbest ticaret anlaşması kukla değişkenleri ile diğer ülkelerin gümrük vergisi, Türkiye’nin döviz kuru, Türkiye’nin enflasyonu diğer ülkelerin enflasyonu ve Türkiye’nin nüfus değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ithâlât için oluşturulan çekim modeli denkleminde diğer ülkelerin milli gelir değişkeni katsayısının Türkiye’nin milli gelir değişkeni katsayısından tüm denklemlerde daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu duruma göre Türkiye’nin ve diğer ülkelerin milli gelirindeki artış Türkiye’nin ithâlâtını arttırmaktadır. İki katsayı karşılaştırıldığında diğer ülkelerin milli gelirindeki değişimin Türkiye’nin milli gelirindeki değişimden ithâlât üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Hata terimlerinin normal dağıldığı varsayımı Jarque-Bera testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarına göre hata terimlerinin normal dağıldığını söyleyen sıfır hipotezi tüm denklemler için değişik hata payı ile reddedilmekte yani tüm modeller için hata terimlerinin normal dağılmadığı söylenebilir. Wald testi sonuçlarına göre tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani kesim noktası hariç bağımlı değişkenler tüm denklemlerde birlikte anlamlı çıkmaktadır. Breusch Pagan LM testinde önceki modellerdeki sonuçların aksine tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilememekte yani rassal zaman etkisinin modelde yer aldığı söylenememektedir.

Hata terimlerindeki yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) ve Pesaran (2015) testleri ile incelenmiştir. Test sonuçlarına tüm denklemlerden elde edilen hata terimleri için sıfır hipotezi reddedilmekte yani hata terimlerinin yatay kesit bağımsızlığı varsayımını sağlamadığı görülmektedir.

Tablo 4.11 birim ve zaman etkisinin rassal olarak ithâlât denklemlerinde yer aldığı varsayımı ile elde edilen parametre tahmini sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4.11: İthâlât denklemi (Rassal Birim ve Zaman Etkisi)

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
MG_d	0,866*	0,858*	0,877*	0,872*	0,872*	0,857*	0,863*	0,871*	0,866*	0,863*	0,861*	0,872*	0,868*	0,848*	0,875*	0,868*	0,875*	0,86*	0,878*
MG	0,594*	0,575*	0,586*	0,59*	0,586*	0,53*	0,588*	0,583*	0,575*	0,596*	0,588*	0,374*	0,377*	0,641*	0,517*	0,514*	0,517*	0,491*	0,392*
M	-0,802*	-0,755*	-0,687*	-0,724*	-0,784*	-0,79*	-0,784*	-0,803*	-0,802*	-0,812*	-0,813*	-0,803*	-0,815*	-0,822*	-0,672*	-0,651*	-0,674*	-0,659*	-0,673*
Sabit	-12,02*	-11,75*	-13,13*	-12,76*	-12,07*	-10,05*	-11,94*	-11,88*	-11,52*	-11,9*	-11,62*	-6,1*	-5,97*	-8,27	-11,29*	-11,21*	-11,27*	-10,23*	-7,956*
GB		0,242*														0,165			
KEİ			1,227*												1,303*	1,284*	1,323*	1,248*	1,303*
KU				0,89**													0,05		
GV_d					-0,004**													-0,018*	
GV						-0,037**									-0,037***	-0,035***	-0,037***	-0,033	-0,012
STA							0,152												
DK_d								0,000*							0,0001*	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
DK									0,020										
İİT										-0,071									
ENF_d											0,000		0,000						
ENF												-0,005*	-0,004*						-0,003
Nüfus_d														0,058					
Nüfus														-0,297					
R kare	0,934	0,935	0,934	0,934	0,999	0,938	0,934	0,929	0,934	0,934	0,937	0,934	0,937	0,934	0,932	0,933	0,931	0,928	0,932
Wald	1560,1	1657,3	1663,2	1596	1304,7	1299,4	1534,6	1416,8	1565,1	1560,4	1567,1	2006	1987,2	1581,1	1213	1231,9	1212,9	1048,6	1248,4
Olasılık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
LR	1064,2	1063,3	903	999,9	964,6	884,1	1064,9	943,1	1064,2	1064,2	1000,4	1063,3	999,1	1042	579,2	580,7	570,5	558,4	578,6
Olasılık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JB	5,752	12,69	10,88	7,775	14,41	7,103	5,325	8,111	5,711	5,464	11,2	5,676	11,38	4,863	4,95	4,044	4,727	8,725	4,961
Olasılık	0,056	0,002	0,004	0,021	0,001	0,029	0,07	0,017	0,058	0,065	0,004	0,059	0,003	0,088	0,084	0,132	0,094	0,013	0,084
Pesaran-2004	-1,32	-1,66	-1,33	-1,33	-2,31	-1,35	-1,37	0,84	-1,33	-1,31	-1,25	-0,09	-0,02	-1,28	-0,1	-0,91	-0,1		0,83
Olasılık	0,187	0,096	0,182	0,184	0,021	0,178	0,172	0,403	0,185	0,189	0,21	0,929	0,982	0,2	0,921	0,364	0,921		0,409
Pesaran-2015	-1,319	-1,666	-1,331	-1,327	-1,545	-1,332	-1,368	-0,689	-1,326	-1,315	-1,075	-0,094	0,076	-1,284					
Olasılık	0,187	0,096	0,183	0,184	0,122	0,183	0,171	0,491	0,185	0,188	0,282	0,925	0,939	0,199					

Tablo 4.11’de verilen sonuçlar incelendiğinde temel çekim modeli değişkenlerinin 14 numaralı modeldeki sabit katsayı hariç tüm denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve elde edilen katsayıların iktisadi beklentiye uyduğu görülmektedir. 2’den 14’e kadar numaralanmış genişletilmiş çekim modeli denklemlerinde diğer değişkenler sırasıyla temel modele eklenmişlerdir. Bu denklemlerin tahmin sonuçları incelendiğinde serbest ticaret anlaşması ve İslam İşbirliği teşkilatı kukla değişkenleri ile Türkiye’nin döviz kuru ve diğer ülkelerin enflasyonu değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

1’den 14’e kadar numaralanmış denklemlerden elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ithâlât için oluşturulan çekim modeli denkleminde diğer ülkelerin milli gelir değişkeni katsayısının Türkiye’nin milli gelir değişkeni katsayısından tüm denklemlerde daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. İki katsayı karşılaştırıldığında diğer ülkelerin milli gelirindeki değişimin ihrâcat üzerinde Türkiye’nin milli gelirindeki değişimden daha fazla etkiye sahip olduğu görülmektedir.

1’den 14’e kadar numaralanmış denklemlerde Jarque-Bera test sonuçlarına göre hata terimlerinin normal dağıldığını söyleyen sıfır hipotezi 2, 3, 5, 11 ve 13 numaralı modellerde 0,01 hata payı ile, 4, 6 ve 8 numaralı modelde 0,05 hata payı ile diğer modellerde de 0,10 hata payı ile reddedilmekte yani 1’den 14’e kadar numaralanmış tüm modeller için hata terimlerinin normal dağılmadığı söylenebilir. Wald testi sonuçlarına göre tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani kesim noktası hariç bağımlı değişkenler tüm denklemlerde birlikte anlamlı çıkmaktadır. LR testi sonuçlarına tüm denklemler için sıfır hipotezi reddedilmekte yani rassal birim ve zaman etkisi tüm modellerde yer almaktadır.

Hata terimlerindeki yatay kesit bağımlılığının incelendiği Pesaran (2004) test sonuçlarına göre 5 numaralı denklem için 0,05 hata payı ile 2 numaralı denklem için ise 0,10 hata payı ile sıfır hipotezi reddedilmektedir. Pesaran (2015) test sonuçlarına göre ise yine 5 numaralı denklem için 0,05 hata payı ile sıfır hipotezi reddedilmektedir. Diğer denklemler için hata terimleri yatay kesit bağımsız olarak elde edilmişlerdir.

İthâlât denklemi için Tablo 4.9’da verilen sadece birim ve tablo 4.10.’de verilen sadece zaman etkisinin rassal olduğu varsayımı altında yapılan parametre tahminleri için geçerli bir çekim modeli elde edilememiştir. Tablo 4.11’de yer alan 1’den 14’e kadar numaralanmış denklemlerden elde edilen sonuçlara göre hem iktisadi hem de istatistiksel olarak geçerli modeller elde edilebilmiştir.

Tablo 4.11’de 15’ten 19’a kadar numaralanmış denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı elde edilen değişkenler modele birlikte dahil edildiğinde ortaya çıkan sonuçlar verilmiştir. 15 numaralı model Türkiye ithâlâtı için elde edilen nihai çekim modelini göstermektedir. 16 numaralı denklemde modele gümrük birliği değişkeni eklenmiştir fakat katsayısı istatistiksel olarak anlamsız olmaktadır. 17 numaralı denklemde modele komşu ülkeler değişkeni eklenmiştir fakat katsayısı istatistiksel olarak anlamsız olmaktadır. 18 numaralı denklemde modele diğer ülkelerin gümrük vergisi değişkeni eklenmiştir. Eklenen değişkenin katsayısı her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı elde edilmişse de bu durumda Türkiye’nin gümrük vergisi katsayısı istatistiksel olarak anlamsız hale gelmektedir. 19 numaralı denklemde modele Türkiye’nin enflasyonu değişkeni eklenmiştir fakat bu durumda hem modele eklenen Türkiye’nin enflasyonu değişkeninin hem de Türkiye’nin gümrük vergisi değişkeninin katsayıları istatistiksel olarak anlamsız hale gelmektedir.

Tablo 4.11’de sonuçları kalın olarak verilen 15 numaralı modelde temel çekim modeli değişkenleri ile modele eklenen Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve diğer ülkelerin döviz kuru değişkenlerinin katsayıları 0,01 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlı elde edilmiştir. 15 numaralı modele eklenen Türkiye’nin gümrük vergisi değişkeni ise 0,10 hata payı ile istatistiksel olarak anlamlı elde edilmektedir.

15 numaralı model için Wald testinde sıfır hipotezi reddedilmekte yani kesim noktası hariç bağımlı değişkenler birlikte anlamlı çıkmaktadır. LR olabilirlik oran testinde de sıfır hipotezi reddedilmekte yani hem birim hem de zaman etkisi bu modelde birlikte yer almaktadır. Pesaran (2004) ve Pesaran (2015) testlerinde sıfır hipotezi reddedilememekte yani hata terimlerinin bağımsızlığı varsayımı sağlanmaktadır. Jarque-Bera testinde hata terimlerinin

normal dağıldığını ifade eden sıfır hipotezi sadece 0,10 hatayı ile reddedilmekte 0,05 hata payı ile reddedilememektedir.

Tablo 4.11’de sonuçları kalın olarak verilen 15 numaralı modeldeki değişkenlerin katsayıları iktisadi olarak incelendiğinde, Türkiye’nin milli gelir değişkeninin katsayısı (0,517) diğer ithâlât denklemlerinde olduğu gibi bu denklemde de diğer ülkelerin milli gelir katsayısından (0,875) daha düşük olarak elde edilmiştir. Buna göre diğer ülkelerin milli gelirindeki değişim Türkiye ithâlâtını Türkiye’nin milli gelirindeki değişimden daha çok etkilenmektedir. Mesafe değişkeninin katsayısı (-0,672) çekim modeli literatürüne uygun olarak eksi elde edilmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği değişkeninin katsayısı (1,303) bu işbirliğinin Türkiye’nin ithâlâtını arttırıcı etki yaptığını göstermektedir. Türkiye’nin gümrük vergisi değişkeninin katsayısı (-0,037) Türkiye’nin uyguladığı gümrük vergilerindeki artışın Türkiye’nin ithâlâtını azaltıcı bir etkisinin olduğu sonucunu vermektedir. Modeldeki son inceleyeceğimiz katsayı olan diğer ülkelerin döviz kuru değişkeninin katsayısı (0,0001) ithâlât yaptığımız ülkelerin para birimlerinde bir değer kaybı yaşanması durumunda bunun Türkiye’nin ithâlâtı üzerinde çok düşük de olsa arttırıcı yönde bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

4.4.3. Nihai Denklemler

Aşağıda Tablo 4.12 ile ihrâcat ve ithâlât için elde edilen nihai çekim modelleri sonuçların karşılaştırılabilirmeleri için tek tabloda verilmiştir.

Tablo 4.12: Nihai Çekim Modelleri

Değişken	İhrâcat	İthâlât
MG_d	0,750*	0,875*
MG	0,825*	0,517*
M	-1,320*	-0,672*
Sabit	-11,68*	-11,29*
GB		
KEİ	0,485**	1,303*
KÜ		
GV_d		
GV		-0,037***
STA		
DK_d		0,0001*
DK	0,170**	
İİT		
ENF_d	-0,0001**	
ENF		
Nüfus_d		
Nüfus		
R kare	0,935	0,932
Wald	1922,77	1213,0
Olasılık	0,000	0,000
LR	1371,73	579,2
Olasılık	0,000	0,000
JB	5,288	4,950
Olasılık	0,071	0,084
Pesaran-2004	0,810	-0,100
Olasılık	0,419	0,921
Pesaran-2015	1,482	
Olasılık	0,138	

Milli gelir değişkenleri katsayılarının büyüklükleri incelendiğinde ihrâcat denkleminde Türkiye'nin milli gelir değişkeninin katsayısı diğer ülkelerin milli gelir değişkeni katsayısından yüksek elde edilirken, ithâlât denkleminde ise diğer ülkelerin milli gelir değişkeninin katsayısı Türkiye'nin milli gelir değişkeninin katsayısından daha yüksek elde edilmiştir. Diğer ülkelerin milli gelirindeki artış ithâlâtı daha fazla arttırırken Türkiye'nin milli gelirindeki artış ihrâcatı daha fazla arttırmaktadır. Katsayılar arasındaki fark Türkiye'nin dış ticaret açığı açısından dikkate alındığında Türkiye'nin milli gelir değişkenini katsayıları arasındaki farkın (0,825-0,517) diğer ülkelerin milli gelir değişkenini katsayıları arasındaki farktan (0,875-0,750) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre

Türkiye'nin milli gelirindeki artışın dış ticaret açığını azaltıcı yöndeki etkisi diğer ülkelerin milli gelirindeki artışın dış ticaret açığını arttırıcı yöndeki etkisinden daha fazla olduğu söylenebilir.

Mesafe değişkeninin katsayısı çekim modeli literatürüne uygun olarak her iki denklemde de eksi olarak elde edilmiştir. Dikkat çekici husus mesafe katsayısının ihrâcat denklemindeki değerinin (-1,32) ithâlât denklemindeki değerinin (-0,672) yaklaşık iki katı olmasıdır. Buna göre mesafenin artışı her ne kadar hem ihrâcat hem de ithâlât için azaltıcı etkiye sahip olsa da mesafe artışının bu azaltıcı etkisi ihrâcat için ithâlâtın iki katı seviyesindedir.

Türkiye için çekim modeli oluşturulurken model eklenmesi planlanan kukla değişkenlerden sadece Karadeniz Ekonomik İşbirliği kukla değişkeni nihai modellerde yer alabilmiştir. İhrâcat ve ithâlât denklemlerindeki katsayıları karşılaştırdığımızda Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin ithâlâtı arttırıcı etkisinin daha yüksek olduğu katsayı büyüklüklerinden görülmektedir.

Döviz kuru değişkeni için elde edilen sonuçlar ithâlât ve ihrâcat denklemleri arasında birbirini teyit eder niteliktedir. İhrâcat denklemi için Türkiye'nin döviz kuru değişkeni nihai modelde yer alırken ithâlât denklemi için diğer ülkelerin döviz kuru değişkeni nihai modelde yer almıştır. Döviz kurundaki artış yani Türk lirasının değer kaybı ihraç mal ve hizmetlerinin diğer para birimleri cinsinden değerinin düşmesine ve ihrâcat artışına yol açmaktadır. Bunun tersi olarak diğer ülkelerin döviz kurundaki artış yani diğer ülke para birimlerinin değer kaybı bu ülke mal ve hizmetlerinin değerinin düşmesine ve Türkiye ithâlâtında artışa yol açmaktadır.

Gümrük vergisi sadece ithâlât denkleminde nihai modelde yer alabilmiştir. Türkiye'nin gümrük vergilerindeki artış Türkiye'nin ithâlâtı üzerinde iktisadi beklentiye de uygun biçimde azaltıcı yönde etki yapmaktadır.

Enflasyon sadece ihrâcat denkleminde nihai modelde yer alabilmiştir ve katsayısı eksi olarak elde edilmiştir. Buna göre diğer ülkelerdeki enflasyon artışı çok düşük de olsa Türkiye'nin ihrâcatını azaltıcı bir etkisi olduğu görülmektedir. Diğer ülkelerde yaşanan enflasyon artışının bu ülkelerde satınalma gücünde azalmaya yol açarak Türkiye'nin ihrâcatı üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Uluslararası ticaret işlemleri sınırlı sayıdaki mal ve hizmetlerden oluşuyorken, günümüzde yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla birlikte teknolojik gelişme, uluslararası haberleşme ve ulaştırma imkânlarının gelişmesi uluslararası ticaret işlemlerinin kapsamını ve boyutunu artırmıştır.

Uluslararası ticaretin yapılmasının amacı, iç piyasada bulunmayan ya da bulunduğu halde yüksek maliyetli veya düşük kaliteli olan mal ve hizmetlerin dış piyasalardan sağlanması ve iç piyasada fazla olan mal ve hizmetlerin dış piyasaya transferi ile refah seviyesinin yükseltilmesidir.

Uluslararası ticaretin amacı ve gelişimi tüm araştırmacılar önemli bir yer edinmiştir. Uluslararası ticaretin belirleyicileri hakkında literatüre giren çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri de çekim Modeli olmuştur. Çekim Modeli yapılan çalışmalarda daha anlamlı ve uygun sonuçlar edildiği görülmüştür. Bu çalışmanın amacı da Türkiye'nin dış ticareti belirleyicilerinin çekim modeli çerçevesinde panel veri yöntemi ile incelenmektir. Çalışmanın analiz kısmına geçmeden önce Türkiye'nin dış ticareti detaylı olarak incelenmiştir.

1923-1995 yılları arasındaki dönemde Türkiye'nin ihrâcat, ithâlât, dış ticaret dengesi, dış ticaret hacmi, ihrâcatın ithâlâtı karşılama oranındaki değişimleri ve bu değişimlere sebep olan ekonomik olaylardan bahsedilmiştir. Bu dönemde yaşanan dış ticareti özetlemek gerekirse: Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarında Türkiye ekonomisi dışa bağımlı bir halde idi. Ekonominin dışa bağımlılığı zayıf ve istikrarsız üretim yapısından kaynaklanıyordu. Türkiye başta tüketim malları olmak üzere pek çok malı ithal ediyordu. 1923-1929 yıllarında ithâlât ihrâcattan daha fazla, ihrâcat ise sürekli dalgalanma yaşamıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise Hükümet dış ticareti kontrol ve denetimi altında tutmaya başlamıştır. Dış ticaret hacmi 1932'de en düşük seviyesine indikten sonra tekrar yükselmeye başlamış ve ihrâcat 1937'de, ithâlât ise 1938'de 100 milyon dolar sınırını aşmıştır. İkinci dünya savaşı yıllarında ise Türkiye'nin dış ticareti ülke içindeki ekonomik gelişmelerden daha çok uluslararası ekonomik şartlardan etkilenmiştir. 1940-1949 döneminde 1947'ye kadar ihrâcat ithâlâttan hep daha fazla olmuş, 1948 yılından

sonra ise büyük farkla ithâlât değerleri ihrâcatı geçmiştir. 1950 yılına gelindiğinde ise ilk serbest dış ticaret rejimi ilan edilmiş ve ithâlât kısa sürede yükselmiştir. Ayrıca 1950’li yıllarda Kore Savaşı’nın dünyada sağladığı yüksek konjonktür ve tarımda gerçekleşen iyi hasat sayesinde, ihrâcat da yükselmiştir. Buna karşılık, dış ticaret açıkları, 1950’den 1956’ya kadar büyüyerek devam etmiştir. 1973-74 yılında yaşanan petrol krizi ve batıda yaşanan enflasyon, dış ticaret hadlerinin ve dengesinin bozulmasına ve cari işlemler dengesi açıklarının artmasına yol açmıştır. Uygulanan kur politikalarıyla, TL’nin aşırı değerlenmesinin önüne geçilememiştir. İthâlât baskı altına alınmış, döviz kontrolleri arttırılmıştır. İthâlâtta hızlı büyümeyle cari işlemler açığı artmıştır ve 1978 yılında Türkiye ekonomisi bir ekonomik kriz içerisine girmiştir. Türkiye 1980 yılına kadar, görece olarak dışa kapalı bir ekonomi politikası izlemiştir. 24 Ocak 1980 tarihinde "24 Ocak Kararları" olarak bilinen ve yapısal dönüşümleri içeren bir program uygulamaya konulmuştur. Bu kararlar, uzun dönemde sanayileşme ve büyüme sürecinde etkili olacak politika değişikliklerini gündeme getirmiştir. 1988 yılına gelindiğinde Türkiye ciddi bir stagflasyon yaşamıştır ve bu stagflasyon, Türkiye’yi uluslararası ekonomik ilişkilerinde daha fazla serbestleştirmeye götürmüştür. 1990’lı yıllarda ise ulusal paranın değerlenmesi sonucunda ihrâcatta azalış ithâlâtta ise artış meydana gelmiştir. Ancak 1994’de yapılan yüksek oranlı devalüasyon ile ithâlâtta daralma yaşanmış, ihrâcat ise artmıştır. Özellikle 1993’de kamu harcamalarında meydana gelen artış ve iç tasarrufların azalması 1994’de bir ekonomik krizin habercisi olmuştur (Özgüven 2001: 59). 1994’de “5 Nisan Kararları” olarak bilinen ekonomik istikrar programı açıklanmıştır. 1995 yılında ise GB anlaşması ile ticari serbestleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturulmuştur.

Türkiye’nin 1995-2015 dönemi dış ticareti ise daha kapsamlı veri elde edilebildiği için daha detaylı ele alınmıştır. Türkiye’nin dış ticaretini yaptığı ürün gruplarının miktarları ve dış ticaret içindeki payları 1995-2015 dönemi için beşer yıllık aralıklarla tablolarda ihrâcat ve ithâlâta göre ayrı ayrı ele alınmıştır. Ardından en fazla dış ticareti yapılan ilk üç ürün grubu ve bu ürün gruplarındaki ilk üç alt ürün grubu için ülke bazında miktar ve paylara göre bir sıralama ile sonuçlar tablo haline getirilmiştir. Bu dönemi özetlemek gerekirse: Türkiye’nin 1995-2015 dönemi değerlendirildiğinde, 1995 yılında en çok ihracat

yapılan ülkelerin Almanya, Amerika, İtalya ve Rusya iken 2015 yılında, Almanya ve Amerika'nın aynı kaldığı, İtalya, Rusya'nın ise yerini 2015 yılında İngiltere, Irak, Fransa'nın aldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Türkiye'nin 1995'den 2015 yılına kadar olan ihrâcatı ürün bazında değerlendirildiğinde; 1995 yılında en fazla ihrâcat yapılan ilk üç ürün grubu sırasıyla “Çeşitli Mâmul Eşya”, “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ve “Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” iken 2015 yılına gelindiğinde bu sıralama “Makine ve Ulaşım Araçları”, “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar”, “Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” ürün grubu olarak değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'nin 1995'den 2015 yılına kadar olan ithâlâtının ülke bazında değerlendirildiğinde; İtalya'nın aynı kaldığını, Almanya'nın yerini 2015 yılında Çin'in aldığını, Rusya'nın ise yerini 2015 yılında Suudi Arabistan'ın aldığı sonucuna ulaşılmıştır. 1995'den 2015 yılına kadar olan ithâlâtı ürün bazında bir dönüşüm yaşanmadığı, ürün sıralaması hala “Makine ve Ulaşım Araçları”, “Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar” ve “Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri” ürün grubudur.

Çalışmanın son bölümünde Tinbergen'in 1962 yılında Newton'un Çekim Kanunu'nda yola çıkarak uluslararası ticarete uyarladığı Çekim Modeli kullanılmıştır. Çekim Modeli'ne göre bir ülkenin gerçekleştirdiği ihrâcat düzeyi, ithâlât yapan ülkenin ekonomik büyüklüğüne bağlıdır. Ticaret hacmi ile taşıma maliyetleri arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ülkeler arasındaki coğrafi mesafe arttıkça, taşıma maliyetleri de artmaktadır. Bu modelden yola çıkılarak Türkiye'nin ihrâcat ve ithâlâtı ayrı ayrı ele alınarak hem ihrâcat hem de ithâlât için çekim modeli denklemleri elde edilmiştir. İthâlât denklemi için 63 ülkenin 1993-2015 dönemi verileri, ihrâcat için ise 80 ülkenin 1990-2016 dönemi verileri kullanılmıştır. Çekim modeli denklemlerinin elde edilme sürecinde yapılan test ve varılan sonuçların geçerlilikleri hem istatistiksel hem de iktisadi olarak kontrol edilmiştir. Temel çekim modeli ve genişletilmiş çekim modelinde yer alan değişkenler tanıtılmıştır. Çekim modelinde kullanılacak verinin yapısı gereği modeller panel veri yöntemleri ile tahmin edilmiştir. Değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı incelenmiş, yatay kesit bağımlılığı sonuçlarına göre değişkenlere ikinci nesil durağanlık testlerinin uygulanmıştır. Durağanlık testlerinin sonuçlarına göre parametre tahminleri ve istatistiksel varsayımları test edilmiştir.

Türkiye dış ticareti için çekim modeli parametrelerini elde etmek amacıyla yola çıkılan bu çalışmada, Türkiye'nin ithâlât ve ihrâcatı için elde edilen uygun çekim modeli denklemleri hem birim hem de zaman etkisinin rassal olarak varsayıldığı modeller olmuşturlardır.

İhrâcat için elde edilen nihai çekim modelindeki değişkenler; temel çekim modelindeki Türkiye'nin milli geliri, diğer ülkelerin milli geliri ve mesafe değişkenleri yer alır. Ayrıca Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Türkiye'nin döviz kuru ve diğer ülkelerin enflasyonu yer almaktadır. Değişkenlerin katsayıları iktisadi olarak incelendiğinde; Türkiye'nin milli gelir değişkeninin katsayısı (0,825) bu denklemde de diğer ülkelerin milli gelir katsayısından (0,750) daha yüksek olarak elde edilmiştir. Buna göre Türkiye ihrâcatı Türkiye'nin milli gelirindeki değişimlerden daha çok etkilenmektedir. Mesafe değişkeninin katsayısı (-1,32) çekim modeli literatürüne uygun olarak eksi elde edilmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği değişkeninin katsayısı (0,485) bu işbirliğinin Türkiye'nin ihrâcatını arttırıcı etki yaptığını göstermektedir. Türkiye'nin döviz kuru değişkeninin katsayısı (0,17) incelendiğinde döviz kurundaki artışın yani Türk Lirası'nın değer kaybının ihrâcatı arttırıcı bir etkisinin olduğu sonucu elde edilmektedir. Diğer ülkelerin enflasyonu değişkeninin katsayısı ise (-0,001) ihrâcat yaptığımız ülkelerde yaşanacak enflasyonun Türkiye'nin ihrâcatı üzerinde çok düşük de olsa azaltıcı yönde bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

İthâlât için elde edilen nihai çekim modelindeki değişkenler; temel çekim modelindeki Türkiye'nin milli geliri, diğer ülkelerin milli geliri ve mesafe değişkenleri yer alır. Ayrıca Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Türkiye'nin gümrük vergisi ve diğer ülkelerin döviz kuru değişkenleri yer almaktadır. Değişkenlerin katsayıları iktisadi olarak incelendiğinde, Türkiye'nin milli gelir değişkeninin katsayısı (0,517), diğer ülkelerin milli gelir katsayısından (0,875) daha düşük olarak elde edilmiştir. Buna göre diğer ülkelerin milli gelirindeki değişim Türkiye ithâlâtını Türkiye'nin milli gelirindeki değişimden daha çok etkilemektedir. Mesafe değişkeninin katsayısı (-0,672) çekim modeli literatürüne uygun olarak eksi elde edilmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği değişkeninin katsayısı (1,303) bu işbirliğinin Türkiye'nin ithâlâtını arttırıcı etki yaptığını göstermektedir. Türkiye'nin gümrük vergisi değişkeninin katsayısı (-0,037) Türkiye'nin uyguladığı gümrük vergilerindeki artışın Türkiye'nin ithâlâtını azaltıcı bir

etkisinin olduğu sonucunu vermektedir. Diğer ülkelerin döviz kuru değişkeninin katsayısı (0,0001) ithâlât yaptığımız ülkelerin para birimlerinde bir değer kaybı yaşanması durumunda bunun Türkiye'nin ithâlâtı üzerinde çok düşük de olsa arttırıcı yönde bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

 th l t ve ihrâcat denklemlerinden elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; diğer ülkelerin milli gelirindeki artış  th l t  daha fazla arttırırken Türkiye'nin milli gelirindeki artış ihrâcatı daha fazla arttırdığı anlaşılmaktadır. Yani Türkiye'nin milli gelirindeki artışın dış ticaret açığını azaltıcı yöndeki etkisi diğer ülkelerin milli gelirindeki artışın dış ticaret açığını arttırıcı yöndeki etkisinden daha fazla olduğu söylenebilir. Mesafe değişkeninin katsayısı çekim modeli literatürüne uygun olarak her iki denklemde de eksi olarak elde edilmiştir. Mesafe katsayısının ihrâcat denklemindeki değerinin (-1,32) ithâlât denklemindeki değerinin (-0,672) yaklaşık iki katı çıkmıştır. Buna göre mesafenin artışı her ne kadar hem ihrâcat hem de ithâlât için azaltıcı etkiye sahip olsa da mesafe artışının bu azaltıcı etkisi ihrâcat için ithâlâtın iki katı seviyesindedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği değişkeni, ihrâcat (0,485) ve ithâlât (1,303) denklemlerindeki katsayıları karşılaştırdığımızda ithâlâtı arttırıcı etkisinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ihrâcat denklemi için Türkiye'nin döviz kuru değişkeni nihai modelde yer alırken ithâlât denklemi için diğer ülkelerin döviz kuru değişkeni nihai modelde yer almıştır. Döviz kurundaki artış yani Türk lirasının değer kaybı ihraç mal ve hizmetlerinin diğer para birimleri cinsinden değerinin düşmesine ve ihrâcat artışına yol açmaktadır. Bunun tersi olarak diğer ülkelerin döviz kurundaki artış yani diğer ülke para birimlerinin değer kaybı bu ülke mal ve hizmetlerinin değerinin düşmesine ve Türkiye ithâlâtında artışa yol açmaktadır.

Sonuç olarak, elde edilen nihai çekim modeli denklemleri, Tinbergen'in  ekim Modeli'ne uygun olarak katsayıları istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı elde edilmiştir. Genişletilmiş  ekim modeli olarak ifade edilen modeller için de anlamlı çıkan değişkenler modele eklenerek nihai sonuçlar elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Alkin, E. (1981); *Atatürk Döneminde Devletçilik*, Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, Yapı Kredi Bankası Yayını, İstanbul.
- Akgönül, Hüseyin. (2001); “Atatürk Dönemi’nin Para Politikası”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s.117-125.
- Ali Sait Aydın (2011); “Türkiye’nin Orman Ürünleri Dış Ticaretinin Çekim Modeli İle İncelenmesi”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Trabzon.
- Anderson, James E. (1979); “A Theoretical Foundation For The Gravity Equation”, *American Economic Review*, Cilt 69, Sayı 1, s.106–116.
- Appleyard, Dennis R. ve Alfred J. Field (1992); *International Economics*, Irwin Inc. Boston, USA.
- Argın, Nilüfer (2015); “Firma Bazlı Ticaret Modelleri ve Türk Ekonomisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt 5, Sayı 2, s.661-690.
- Bahar, Ozan (2004); “Türkiye’de Atatürk Döneminde (1923-1938) Uygulanan Para Politikaları”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, s.155-166.
- Barışık, Salih ve Hakan Çetintaş (2006); “Türkiye’de Cari Açıkların Sürdürülebilirliği (1987-2003 Yapısal Kırılma Modeli)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı: 1, s. 1-16.
- Başkaya, Fikret (2004); *Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi*, Öteki Yayınları, Ankara.
- Bayraktutan, Yusuf (2003); “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, s. 175-186.
- Bergstrand, Jeffrey H. (1985); “The Gravity Equation İn International Trade:Some Microeconomic Foundations And Empirical Evidence”, *The Review Of Economics And Statistics*, Cilt 67, Sayı 3, s.474-481.

- Bergstrand, Jeffrey H. (1989); “The Generalized Gravity Equation, Monopolistic Competition And Faktor-Proportions Theory İn International Trade”, *The Review Of Economics And Statistics* Cilt 71, Sayı 1, s.143–153.
- Bıdırdı, Hanife (2007); “Türkiye İthâlâtının Temel Belirleyicileri” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans Tezi*, Kocaeli.
- Boratav, Korkut (1997); *Çağdaş Türkiye 1908-1980 (Türkiye Tarihi 4)*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Boratav, Korkut (2006); *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Boratav, Korkut (2012); “*Türkiye İktisat Tarihi*”, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Brakman, Steven, Harry Garretsen ve Charles van Marrewijk (2003); *An Introduction to Geographical Economics: Trade, Location and Growth*, Cambridge University Press.
- Breusch, T. S., ve A. R. Pagan (1980); “The Lagrange Multiplier Test And Its Applications to Model Specification in Econometrics”, *Review of Economic Studies* Cilt 47, Sayı 1, s.239-253.
- Buket Çetin (2014); “Türkiye’nin Ortadoğu Ve Kuzey Afrika Bölgesine İhrâcâtını Etkileyen İç Ve Dış Dinamikler: Çekim Modeli Uygulaması”, *Marmara Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Buluş, Abdülkadir (2003); *Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri*, Tablet Kitapevi, Konya.
- Bulut, Cihan (2006); *Ekonomik Yapı ve Politika Analizi*, Der Yayınları, İstanbul.
- Çakır, Coşkun (2000); “Tanzimat’tan Önce Osmanlı Devleti’nde Ticaretin Organizasyonu ve Tüccarlar”, *Çerçeve Dergisi*, Cilt 8 Sayı 25, s.40–52.
- Çalışkan, Ö., (2009); “An Analysis on the Alignment Process of Turkey to the EU’s FTAs under the Customs Union and Current Challenges,” *Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences*, Cilt 27, Sayı 1, s.1-24.
- Çelik, Kenan (2008); *Uluslararası İktisat*, Derya Kitabevi, Trabzon.

- Deardorff, A.V. (1995); “Determinants Of Bilateral Trade:Does Gravity Work In A Neoclassical World”, *Conference On Regionalization Of The World Economy*,Vermont, s.24-26.
- Dixit, A. ve Stiglitz, J., (1979); “Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity”, *The American Economic Review*, Cilt 69, Sayı 5, s. 961-963.
- Doğan Seyhun ve Semanur Soyyiğit Kaya (2011); “Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye’nin Avrupa Birliği İle Dış Ticaretinin Ülke Ve Fasıl Bazlı Yoğunlaşma Analizi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı 14, s. 1–18.
- Doğan, Bahar Burtan ve Şüheda Özörnek Tunç (2015); “Türkiye’nin Afrika Ülkeleri İle Olan Dış Ticaretinin Belirleyicileri: Panel Çekim Modeli Yaklaşımı”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, Cilt 7, Sayı 12, s.1-17.
- Ekonomik Rapor (2018); “2017 Yılında Dünya ve Türkiye Ekonomisi ile 2018 Yılından Beklentiler”, *Ege Bölgesi Sanayi Odası*, s.144-148.
- Erk, Osman (2015); “Türkiye İle Körfez Ülkeleri Arasında Dış Ticaret İlişkisinin İncelenmesi Çekim Modeli Yaklaşımı”, *Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Essex Üniversitesi (2017); www1.essex.ac.uk, (Erişim Tarihi 14.09.2017).
- Güçlüay, Sezgin (2001); “Ortaçağda Ticari Müesseseler (Bankalar, Birlikler, Şirketler)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11 Sayı 2, s.295–304.
- Güney, Özgür ve Mustafa Rumeli (2001); “Seçilmiş Göstergeler Işığında Yakın Dönem Türkiye Ekonomisi Gerçeği”, Ato Yayınları, Ankara.
- Güven, T. Celal (1998); “Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Dış Ticaretimizin Geçmişi ve Bugünü”, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:3 Özel Sayı, s.26–41.
- Hale, W. (1981); *The Political and Economic Development of Modern Turkey*, Croom Helm, London.

- Helpman, E. (1987); Imperfect Competition And International Trade: Evidence From Fourteen Industrial Countries, *Journal of the Japanese and International Economies*, Cilt 1, Sayı 1, s.62-81.
- Helpman, E. ve Flam, H., (1987); “Vertical Product Differentiation and North-South Trade,” *American Economic Review*, Cilt 77, Sayı 5, s. 810-822.
- Hepaktan, Erdem, C. (2008); “Türkiye’nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi 2. Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir.
- Hershlag, Z.Y. (1968); *Türkiye’de İktisadi Planlama*, İktisadi Araştırma Vakfı, İstanbul.
- Iruing B. Kravis, (1956); “Availability and Other Influences on the Commodity Composition of Trade”, *Journal of Political Economy*, Cilt64, Sayı 2, s.143-155.
- Karakayalı, Hüseyin (2003); *Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi*, Güleç Yayıncılık, İzmir.
- Karluk, Rıdvan. (2009); *Uluslararası Ekonomi: Teori- Politika*, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Kazgan, Gülten (1997); *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi* (7. Basım). Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kazgan, Gülten (2009); *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk (2001); *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul,.
- Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk (2005); *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Korkmaz, Esfender (1998); “Mali Yapı Mali Politikalar”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 23-24, Cumhuriyet Özel Sayısı 5, s.3412-3417.
- Kösekahyaoğlu, Levent (2007); “Türkiye Dış Ticaretinde Ürün Ve Ülke Bazında Yoğunlaşma: 1980–2005 Dönemi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 36, s.15-34.

- Kumbaracıbaşı, Onur (1976); *Dış Ticaret Teorisi Ve Uluslararası Ekonomi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Linnemann, Hanz (1966); *Econometric Study Of International Trade Flows*, North Holland, Amsterdam.
- Oğuz, Fırat ve Fırat Bayar, (2003); “1923-2003 Türkiye Ekonomisi”, *Hazine Dergisi*, Cumhuriyetin 80. Yıl Özel Sayısı, s.3-40.
- Özçelik, Özer ve Güner Tuncer, (2007); “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1 s.253-266.
- Özgüven, Ali, (2001); “İktisadi Krizler”, *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*, Sayı 41, s. 56-63.
- Özkale, Lerzan ve Özgür Kayalica (2008); “*Dış Ticaretin Yapısal Değişimi, Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85’inci Yılında Türkiye Ekonomisi*”, Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, s. 355-382, Ankara.
- Paçacı, Cihan (1998); “Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılık Sektörü”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:23-24, Cumhuriyet Özel Sayısı 5, s.3398-3406.
- Palamut, Mehmet E. ve Filiz Giray (2001); “Cumhuriyetten Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Uygulanan Politikalar”, *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*, Yıl 7, Sayı 41, s. 20-34.
- Pamuk, Şevket (2005); *Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi (1500–1914)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Parasız, İlker (1998); *Türkiye Ekonomisi 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Parasız, İlker (2004); *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Yayınevi, Bursa.
- Pesaran, H., (2003); “A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence”, *Cambridge Working Papers in Economics 0346*, Faculty of Economics (DAE), University of Cambridge.
- Pesaran, M. H (2004); “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels” *IZA Discussion Paper No. 1240*.

- Pesaran, M. H. (2007); “A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence”, *Journal Of Applied Econometrics* 22, s.265-312.
- Pesaran, M. H. (2015); “Testing Weak Cross-Sectional Dependence in Large Panels”. *Econometric Reviews* Cilt 34, Sayı 6-10, s.1089-1117.
- Poyhonen, Pentti (1963); “A Tentative Model Fort He Volume Of Trade Between Countries”, *Weltwirtschaftliches, Archive*, Band 90, s.93-100.
- Ravenstein, E. G (1885); “The Laws of Migration”, *Journal of the Royal Statistical Society of London*, Cilt 48, Sayı 2, s.167-235.
- Samuelson, Paul Anthony (1966); *Economis*, Menteş Kitabevi, İstanbul.
- Savrul B.K., Hasan Alp Özel ve Cüneyt Kılıç (2013); “Osmanlı’nın Son Döneminden Günümüze Türkiye’de Dış Ticaretin Gelişimi”, *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*, Cilt 8 Sayı 1, s.8-15.
- Saygılı, Hülya ve Mesut Saygılı (2011); “Structural Changes in Exports of an Emerging Economy: Case of Turkey,” *Structural Change and Economic Dynamics*, Cilt 22, Sayı 4, s.342–360.
- Selma Durgan, (2016); “Türkiye’nin Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyelinin Çekim Modeli Kullanılarak Belirlenmesi”, *Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi*, Nisan 2016, Yayın No:2954, s.1-153 .
- Sevgi, Cezmi. (1994); *Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (2003); *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulamaları*, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (2007); *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulamaları*, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (2009); *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulamaları*, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Şahin, Hüseyin (2009); *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu*, Ezgi Kitapevi, Bursa.

- Şahin, Hüseyin (2014); *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- Şengönül, Ahmet ve İsmail Tuncer (2004); “Dış Ticaret Politikaları ve Uzun Dönem Büyüme”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt 15, Sayı 52-53, s. 161-162.
- Tatlıcı, Özge (2009); “Çekim Modeli: Türkiye’nin İhrâcatı Üzerine Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum.
- Tekeli, İ. İlkin, S. (1977); *1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ Yayını, Ankara.
- Tezel, Yahya S (1994); *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- The World Bank (2017); <https://wits.worldbank.org/> , (Erişim Tarihi 14.09.2017).
- Tinbergen, Jan (1962); *Shaping The World Economy: Suggestions For An International Economic Policy*, Twentieth Century Fund, New York.
- Tokgöz, Erdinç (2001); “*Türkiye İktisadi Gelişme Tarihinin Ana Çizgileri (1923-2000)*”, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Turhan, Gökçe Tekin (2012); “Kara Sınırı Komşuları İle Ticaretin Türkiye’nin Kalkınmasına Etkisi-Çekim Modeli Yaklaşımı”, *Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, İstanbul.
- Türkcan, Kemal ve Erhan Pişkin (2014); “Ticaret Anlaşmalarının Türkiye’nin İhrâcat Dinamiğine Etkisi: Yaygın Ve Yoğun Ticaret”, *Turkish Economic Association Discussion Paper*. s.1-37.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2010); *Türkiye’nin Katılım Süreci İçin Avrupa Birliği Stratejisi*, https://www.ab.gov.tr/files/strateji/yabs_tr1.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2017).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2017); www.mfa.gov.tr, (Erişim Tarihi 14.09.2017).
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2017); www.ekonomi.gov.tr, (Erişim Tarihi 14.09.2017).

- Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2017); <https://www.gtb.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 14.09.2017).
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2017); <https://evds2.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.10.2017).
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2002); 2002 Yılında Para ve Kur Politikasında Muhtemel Gelişmeler, <http://www.tcmb.gov.tr> , (Erişim Tarihi: 05.09.2016).
- Uludağ, İlhan ve Erişah Arıcan, (2003); *Türkiye Ekonomisi*, Der Yayınları, İstanbul.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2017); <http://unctadstat.unctad.org> (Erişim Tarihi 09.11.2015).
- Ünsal, Erdal (2005); *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadi*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Walther, Ted (1997); *The World Economy*, John Wiley and Sons.
- Yardımcıoğlu, Mahmut, H. Kocamaz ve G. Şerbetçi (2012); “Türkiye’de Dış Ticaret ve Ticari İlişkiler”, *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 01- 02 Ekim*, Kahramanmaraş, s.339- 346.
- Yavi, Ersal (2001); *Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır? Günümüz Türkiye’sine Kıssadan Hisseler*, Yazıcı Yayınevi, İzmir.
- Yeldan, Erinç (2005); *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yenipazarlı, Aslı ve Fuat Erdal (2010); “Dış Ticaretin Serbestleşmesi ve Ekonomik Büyüme”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s. 15-24.
- TONUS, Özgür (2007); “Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’de Dışa Açıklık ve Sanayileşme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 17, s. 193-214.
- Tunç, Havva (2004); *Uluslararası Ticaret, Para ve Finans*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Zarakoğlu, Avni (1981); *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Olgaç Matbaası, Ankara.

EKLER

EK 1: İhrâcat Denklemi İçin Kullanılan Ülkeler

Almanya	Jamaika
Amerika	Japonya
Antigua ve Barbuda	Kamerun
Arjantin	Kanada
Arnavutluk	Katar
Avustralya	Kenya
Avusturya	Kolombiya
Bahamalar	Kore Cumhuriyeti
Bahreyn	Lübnan
Bangladeş	Malezya
Benin	Malta
Birleşik Arap Emirlikleri	Meksika
Brezilya	Mısır
Bulgaristan	Nijer
Cezayir	Nikaragua
Çin	Nijerya
Danimarka	Norveç
Ekvador	Pakistan
Endonezya	Panama
Fas	Peru
Fildişi Sahili	Polonya
Filipinler	Portekiz
Finlandiya	Romanya
Fransa	Senegal
Gambiya	Sierra Leone
Gana	Singapur
Gine	Sri Lanka
Guatemala	Suudi Arabistan
Güney Afrika	Şili
Hindistan	Tanzanya
Hollanda	Tayland
Hong Kong	Togo
İngiltere	Trinidad ve Tobago
İrlanda	Tunus
İspanya	Uganda
İsrail	Umman
İsveç	Uruguay
İsviçre	Ürdün
İtalya	Yeni Zellanda
İzlanda	Yunanistan

EK 2: İthâlât Denklemi İçin Kullanılan Ülkeler

Almanya	Japonya
Amerika	Kamerun
Arjantin	Kanada
Avustralya	Kenya
Avusturya	Kongo Cumhuriyeti
Bangladeş	Kosta Rika
Birleşik Arap Emirlikleri	Lübnan
Brezilya	Malezya
Bulgaristan	Malta
Cezayir	Meksika
Çin	Mısır
Danimarka	Norveç
Ekvador	Pakistan
Endonezya	Panama
Fas	Peru
Fildişi Sahili	Polonya
Filipinler	Portekiz
Finlandiya	Romanya
Fransa	Rusya
Gana	Singapur
Güney Afrika	Sri Lanka
Hindistan	Suudi Arabistan
Hollanda	Şili
Hong- Kong	Tayland
İngiltere	Tunus
İran	Uruguay
İrlanda	Ürdün
İspanya	Vietnam
İsrail	Yeni Zellanda
İsveç	Yunanistan
İsviçre	Zimbabwe
İtalya	

EK 3: Gümrük Birliği'ne Üye Olan Ülkeler

Ülke Adı	Gümrük Birliğine Üyelik Tarihi
Almanya	1957
Belçika	1957
Fransa	1957
Hollanda	1957
İtalya	1957
Lüksemburg	1957
Fas	1958
Danimarka	1973
İngiltere	1973
İrlanda	1973
Yunanistan	1981
Portekiz	1986
İspanya	1986
Andora	1991
Avusturya	1995
Finlandiya	1995
İsveç	1995
San Marino	2002
Çek Cumhuriyeti	2004
Estonya	2004
Kıbrıs	2004
Letonya	2004
Litvanya	2004
Macaristan	2004
Malta	2004
Polonya	2004
Slovakya	2004
Slovenya	2004
Bulgaristan	2007
Romanya	2007
Hırvatistan	2013

EK 4: Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne Üye Olan Ülkeler

Arnavutluk
Azerbaycan
Bulgaristan
Ermenistan
Gürcistan
Moldova
Romanya
Rusya
Sırbistan
Ukrayna
Yunanistan

EK 5: İslam İşbirliği Teşkilatı'na Üye Olan Ülkeler (1969)

Afganistan	Libya
Arnavutluk	Lübnan
Azerbaycan	Maldivler
Bahreyn	Malezya
Bangladeş	Mali
Benin	Mısır
Birleşik Arap Emirlikleri	Moritanya
Brunei	Mozambik
Burkina Faso	Nijer
Cezayir	Nijerya
Cibuti	Özbekistan
Çad	Pakistan
Endonezya	Senegal
Fas	Sierra Leone
Filistin	Somali
Fildişi Sahili	Sudan
Gabon	Surinam
Gambiya	Suudi Arabistan
Gine	Tacikistan
Gine Bissau	Togo
Guyana	Tunus
Irak	Türkiye
İran	Türkmenistan
Kamerun	Uganda
Katar	Umman
Kazakistan	Ürdün
Kırgızistan	Yemen
Komorlar	Suriye
Kuveyt	

EK 6: Serbest Ticaret Anlaşması Yapılan Ülkeler

Ülke Adı	Anlaşmanın Yürürlüğe Girme Tarihi
Türkiye-Efta (İsviçre-Norveç- İzlanda)	1992
Türkiye- İsrail	1997
Türkiye- Makedonya	2000
Türkiye- Bosna Hersek	2003
Türkiye- Filistin	2005
Türkiye- Tunus	2005
Türkiye- Arnavutluk	2008
Türkiye- Fas	2006
Türkiye- Suriye	2007
Türkiye- Mısır	2007
Türkiye- Gürcistan	2008
Türkiye- Karadağ	2010
Türkiye- Sırbistan	2010
Türkiye- Ürdün	2011
Türkiye- Şili	2011
Türkiye- Mauritius	2013
Türkiye- Güney Kore	2013
Türkiye- Malezya	2015
Türkiye- Moldova	2016

EK 7: Türkiye'nin Sınır Komşusu Olduğu Ülkeler

Azerbaycan
Bulgaristan
Ermenistan
Gürcistan
Irak
İran
Suriye
Yunanistan

